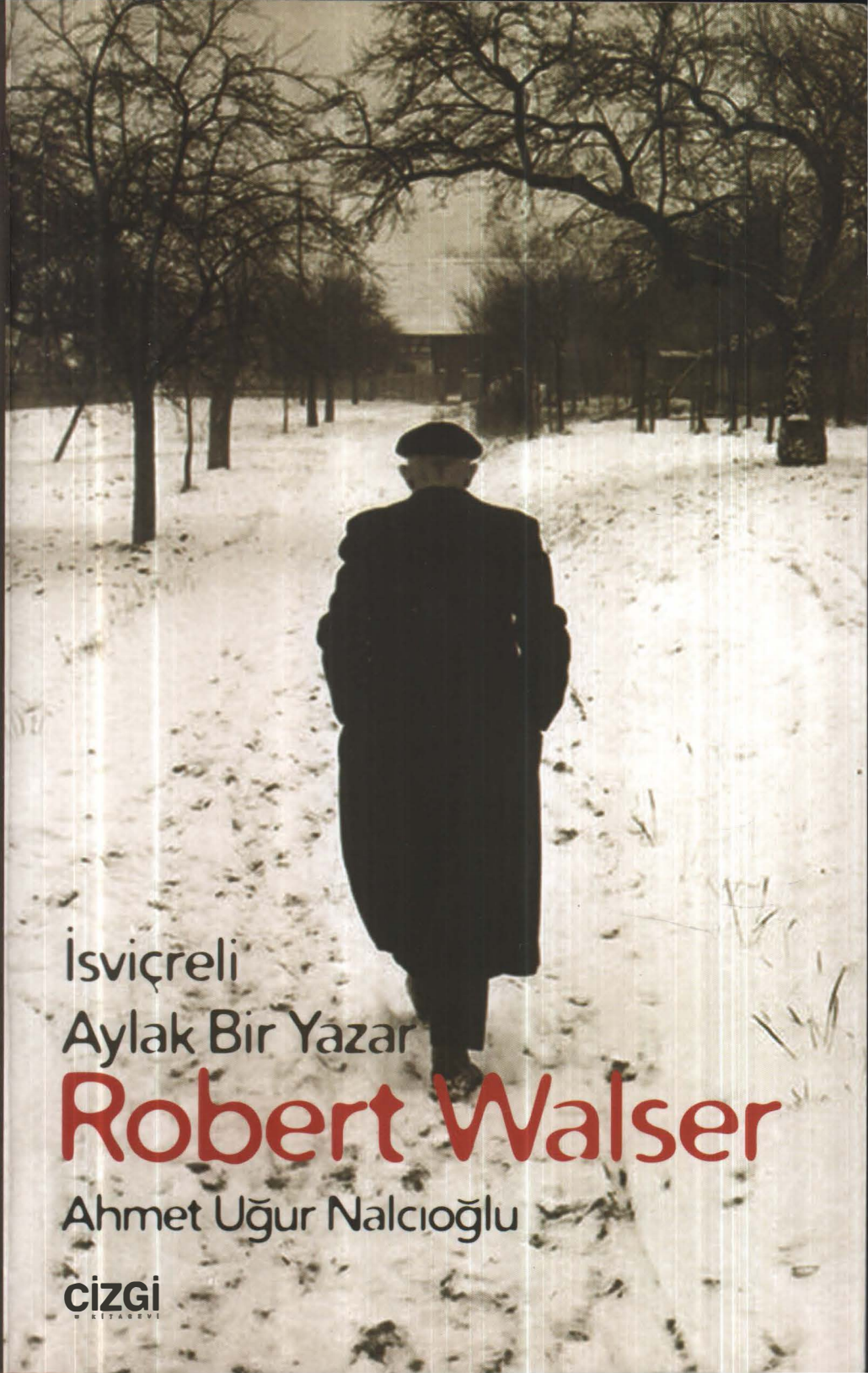

İsviçreli
Aylak Bir Yazar
Robert Walser
Ahmet Uğur Nalcıoğlu

ÇİZGİ
KİTABEVİ

İsviçreli Aylak Bir Yazar Robert Walser • Ahmet Uğur Nalcıoğlu ÇİZGİ

İsviçreli Aylak Bir Yazar
Robert Walser

Ahmet Uğur Nalcıoğlu

Ahmet Uğur Nalcıoğlu: 1961 yılında Erzincan'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini aynı yerde yaptı. 1978 yılında başladığı Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümündeki yükseköğrenimini 1982 yılında bitirdi. Aynı yıl Almanya'nın Münster Westfalen kentindeki Wilhelm Üniversitesinde J. W. von Goethe hakkında kursa katıldı ve araştırmalarda bulundu. Askerlik görevini tercüman asteğmen olarak tamamladıktan sonra 1985 yılında Atatürk Üniversitesi bünyesinde okutman olarak göreve başladı. **Ilse Tielsch'in "Der Solitär" ve "Erinnerung mit Bäumen" Adlı Eserlerinde Geriye Dönüşler** başlıklı çalışmasıyla yüksek lisansını (1995), **Adolf Muschg'un "Im Sommer des Hasen" Adlı Romanında Kültürlerarası Sorunlar ve Etkileşim** başlıklı çalışmasıyla da doktorasını tamamladı (2001). Bu süre zarfında üç kez Almanya'nın çeşitli kentlerinde dil ve edebiyat kurslarına katıldı. 2004-2005 yılları arasında Frankfurt Goethe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde iki sömestre boyunca ders verdi. 2007 yılında Berlin'de Goethe Enstitüsünde bir ay Almanca öğretiminde yeni metotlar üzerine kursa katıldı ve araştırmalarda bulundu. **Novel Yazarı Olarak Martin Walser** adlı çalışmasıyla 2011 yılında doçent oldu. 2014, 2015 ve 2016 yıllarında Münih Amsterdam ve Viyana'da uluslararası kongrelerde **"Yabancı Dil Öğretiminde Yeni Metodlar"** hakkındaki çalışmalarını bildiri halinde sundu. Halen Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

İsviçreli Aylak Bir Yazar
Robert Walser

Ahmet Uğur Nalcıoğlu

ÇİZGİ
KİTABEVİ

Çizgi Kitabevi Yayınları: 686
Edebiyat

Genel Yayın Yönetmeni
Mahmut Arlı

©Çizgi Kitabevi
Ağustos 2016

ISBN: 978-605-9706-90-2
Yayıncı Sertifika No:17536

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
- Cataloging in Publication Data (CIP) -
NALCIOĞLU, Ahmet Uğur
İsviçreli Aylak Bir Yazar Robert Walser

Baskıya Hazırlık: Çizgi Kitabevi Yayınları
Tel: 0332 353 62 65- 66
Baskı: Sebat Ofset
Fevzi Çakmak Mh. Hacıbayram Cd. No:57
Karatay/Konya - KTB. S. No: 16198

ÇİZGİ KİTABEVİ
Sahibiata Mah. Mimar Muzaffer Caddesi
Helvacıoğlu Apt. No:41/1 – Meram / Konya
Tel: 0332 353 62 65 – 353 62 66
Faks: 0332 353 10 22
www.cizgikitabevi.com

Çocuklarım Gökçe, Buket, İlay
ve biricik torunum Defne'ye...

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ 9
GİRİŞ 13
1. FLANÖRLÜK ÜZERİNE 31
2. İSVİÇRE-ALMAN EDEBİYATI 39
3. ROBERT WALSER'İN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ 51
4. ESERLERİ 83
4.1. Geschwister Tanner 85
4.2. Der Gehülfe 102
4.3. Jakob von Gunten 118
SONUÇ 135
YAŞAM ÖYKÜSÜ - VITA - CHRONIK 143
KAYNAKÇA 147

ÖN SÖZ

Almanca, Fransızca, İtalyanca ve Retoromanca gibi dört dilin konuşulduğu ve kendine özgü tek bir dilin konuşulmadığı İsviçre'de ulusal edebiyat kavramı sürekli tartışılmış ve tartışılmaya da devam edecektir. Coğrafi alan faktörü işin içine dâhil edilince edebi çevrelerce, "sözü edilen dilleri konuşan komşu ülkelerin kültürlerinden etkilenerek onların bir parçası gibi görünmek durumundalar" şeklinde değerlendirmeler sıkça yapılır olmuştur. Bu doğrultuda İsviçre'de Almanca yazan yazarların oluşturduğu edebiyata İsviçre-Alman edebiyatı tanımlaması yapmak bir bakıma kaçınılmaz olmuştur. İsviçre-Alman edebiyatından söz edildiğinde de Gottfried Keller, Conrad Ferdinand Meyer, Max Frisch, Friedrich Dürrenmatt, Peter Bichsel, Adolf Muschg ve Robert Walser gibi yazarlar da olmazsa olmazlar olarak ön plana çıkarlar.

Bu yazarlardan Robert Walser hem ilginç hayat hikâyesi hem de romanlarındaki üslup farklılığıyla dikkatimi çekmiştir. Tesadüf eseri Fankfurt Goethe üniversitesi Alman dili ve edebiyatı bölümündeki bir doktora öğrencisinin tavsiyesi ve yönlendirmesi sonucu kendisinden haberdar olduğum Robert Walser'in romanlarını okuduğumda çok etkilendiğimi belirtmeliyim. Olay örgüsünün çok fazla olmadığı, dolayısıyla okuyucuyu sürekli heyecan içerisinde tutmayı başaramayan bir anlatım tarzıyla yazılmış üç romanını okudum Walser'in. Birbirine benzer konuların yer aldığı romanların beni çeken yanı Walser'in

anlatım tarzıydı. İtiraf etmeliyim ki ilk okuma sonunda bende çok fazla bir etki bırakmayan bu romanları ikinci kez okuduğumda satır aralarında Walser'in vermek istediği mesajları yakaladığımı hissettiğimde bu eserler hakkında çalışma yapma düşüncesi beynime yerleşmişti.

Walser sanki bir kutuyu sallamış, döküvermiş kelimeleri, o kelimelerin hepsi tek tek yerlerini bulmuş, adeta sıraya dizilmişler. Tek bir olay üzerine kurgulanmış ve tek bir olayla çok şeyin ifade edildiği, kahramanlarının sayısının sınırlı olduğu romanlarında Walser'in kendi hayatından izleri fazlasıyla görmek mümkündür. Edebiyat eleştirmenleri, onun romanlarındaki yegâne kişiliğin kendi kişiliği olduğundan bahsederler. Eserlerindeki kişilerin, gerçek hayatındaki kişilerle fazlasıyla örtüştüğünü düşünürsek, yaratıcılığının kaynağının özel hayatı olduğu konusunda kanaat sahibi olmak doğaldır.

1929 yılında kız kardeşinin yönlendirmesiyle ve kendisinin de buna rıza göstermesiyle Waldau kliniğine yatana kadar yazdığı "Tanner Kardeşler", "Yardımcı" ve "Jakob von Gunten" adlı romanlarını içerik yönden incelerken Walser'in ruh dünyasının romanlara nasıl yansıdığını ortaya koymayı amaçladım. Onun biyografisi ve psikolojik dünyası bu çalışmamda bizi yönlendirici unsurlar olmuştur. Şizofren teşhisi konularak tedavi altına alındığı klinikte ömrünün sonuna kadar tedavi görür. Bu zaman diliminde yazma eyleminden mahrum kalır. Klinikteyken neden yazmadığı sorulduğunda "buraya yazmaya gelmedim, deli olmaya geldim" cevabı ona konulan şizofren teşhisini tartışan edebiyat çevreleri ile doktorlardan hangisinin haklı olduğunu ortaya koymaya yardım edecek bir cevaptır.

Robert Walser gibi hayatı hep sıkıntılarla geçmiş ve deyim yerindeyse ölümünden sonra ancak kıymeti bilin-

meye başlanmış bir düşüngezer hakkında Türkiye'de yapılan çalışmaların ne yazık ki makale ve tezden öteye gitmediğini, hayatını, kişiliğini, eserlerini kitap bazında inceleyen bir çalışmanın olmadığını tespit ettik. Türkiye'nin önde gelen yayınevleri tarafından romanları Türkçeye çevrilmiş olmasına karşın Walser hakkında bir biyografik metin eksikliği görülmektedir. Biyografilerin, özellikle metin analizi destekli biyografilerin eksik olduğu açıktır. Bu doğrultuda Walser'i tanıtarak onun çileli yaşantısını okurlara açarak uzun zamandan beri planladığımız bu projeyi hayata geçirerek deyim yerindeyse Walser'e olan gönül borcumuzu ödemiş olacağız. Türkiye'de Germanistik alanında bu boşluğu dolduracağına inandığımız bu kitabın Robert Walser üzerine bilimsel çalışma yapacak olanlara önemli bir kaynak olacağını düşünüyorum.

Bu kitabın her aşamasında beni yüreklendiren, büyük özveri ve sabırla bana desteğini esirgemeyen eşim Füsun Nalcıoğlu'na, çocuklarım Gökçe Aygün, Buket Nalcıoğlu ve İlay Nalcıoğlu'na, düşünceleriyle bana destek olan Prof. Dr. Ahmet Sarı'ya teşekkür ediyorum.

Ahmet Uğur Nalcıoğlu

Erzurum 2016

GİRİŞ

"Eğer Walser dünyayı yönetenler arasında yer alsaydı, artık savaş çıkmaz, onu yüz bir kişi okusa dünya daha yaşanası bir yer olurdu."

Hermann Hesse

"Bazı yazarların adlarını yıllarca, on yıllarca işitirsiniz, giderek bir iki kitabını alıp kitaplığınıza koyarsınız ama okumak bir türlü kısmet olmaz. Robert Walser konusunda ben bunu yaşadım. Ancak birkaç hafta önce elimi attım yıllardır yanımda gezdirdiğim *Jakob von Gunten* romanına. Sonra birkaç kitabını daha alıp karıştırdım. Şaşırdım. İsviçre'den bir aylak geçmiş meğer. Yalnızca aylak bir adam değil, aylak bir yazı varmış bu düzenli kurallı insanlar beldesinde. O romanından öbürlerine, yazmış olduğu yüzlerce sayfaya sürüklendim. Sanki bir anafora kapıldım. Yürümekten ve yazmaktan başka hiçbir işe yaramamış bir garip. Yürür gibi yazmış. Yazar gibi yürümüş. Kendisi yürüdükçe bütün dünyanın yürüdüğünü duyumsayan, köşesine çekildiğinde yazısıyla / yazısında yürüyen bir yazar."[1] Oğuz Demiralp "İsviçreli Aylak" başlıklı makalesine bu cümlelerle başlıyor. Burada adı geçen yazar, Stuttgart'tan Bern'e kadar yürüyen bir yazardır. 22 saat hiç durmadan yürüyen bir yazardan söz ediyoruz: *"Bir keresinde gece saat 2'de Bern'den yola çıktım. Sabah saat 6'da Thun'a vardım. Öğle vakti Niesen'e geldim, ak-*

Oğuz Demiralp, *İsviçreli Aylak*, kitap-lık aylık edebiyat dergisi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Eylül 2010, Sayı: 141, s.93

şamüzeri Thun'daydım ve gece yarısı Bern'e geri döndüm.[2] Gezmeyi, yürümeyi, çevreyi yürüyerek gözlemlemeyi tercih eden ve gezerken ölen bir yazar. 'Aylak' sıfatını ona yakıştırmamıza sebep olan da gezgin oluşudur. Kimi eleştirmenler onu gezgin, kimileri aylak, kimileri şizofren, kimileri başarısız bir yazar, kimileri Kafka'yı etkileyebilen bir yazar, kimileri anlaşılması zor bir yazar, kimileri ise son yüzyılın Alman edebiyatının en önemli yazarlarından biri olarak nitelendirir.

Yazarlık hayatına şiirle başlayan ancak istikrarlı bir yol izleyemeyen Robert Walser öykü denemelerinde de istediği ilgiyi göremeyince günlük yaşama ilişkin gözlemlerini dile getirdiği romanlarını art arda yazmaya başlar. Üç yıl içerisinde tam üç roman yazar. Berlin'de bir şatoda uşaklık yaparken yazdığı en etkileyici üç roman; **Geschwister Tanner*** (1906) [Tanner Kardeşler], **Der Gehülfe**** (1908) [Yardımcı] ve **Jakob von Gunten***** (1909). Üçünün de malzemesi kendi tecrübeleridir. Henüz şizofren teşhisi konulmadan ve kliniğe yatırılmadan önce yazdığı bu romanlar onun edebiyat çevrelerince tanınmasını sağlar. Yazar ve filolog olan Diana Schilling'e göre Walser'in ünlenmesini sağlayan eseri, diğer bütün eserleriyle mukayese edildiğinde satış rekorları kıran **Der Gehülfe**'dir.[3] Yazar ve edebiyat kuramcısı Susan Sontag

---

[2] Carl Seelig, *Wanderungen mit Robert Walser*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1990, s.20

* Metinde faydalandığımız ve alıntıları aldığımız asıl kaynağın künyesi şöyledir: Robert Walser, *Geschwister Tanner*, Suhrkamp, Frankfurt/Main 1990

** Metinde faydalandığımız ve alıntıları aldığımız asıl kaynağın künyesi şöyledir: Robert Walser, *Der Gehülfe*, Suhrkamp, Zürich, 1988

*** Metinde faydalandığımız ve alıntıları aldığımız asıl kaynağın künyesi şöyledir: Robert Walser, *Geschwister Tanner*, Suhrkamp, Zürich, 1988

[3] Diana Schilling, *Robert Walser*, Rowohlt Taschenbuch Verlag, Hamburg, 2007, s.42

ise Walser'in romanları arasında en beğendiğinin **Jakob von Gunten** olduğunu ifade eder ve buna gerekçe olarak da romanda çok fazla olayın meydana gelmediğini ve bu tarz romanların kendisini oldukça fazla etkilediğini dillendirir.[4]

İlginçtir ki, Walser'e sağlığında gösterilmeyen ilgi ölümünden dört yıl sonra Jochen Greven adlı bir doktora öğrencisinin yaptığı tezin oldukça fazla yankı uyandırması sonucu gösterilmeye başlanmıştır. Germanist, yazar, yayıncı, radyo programcısı ve tercüman olan Greven, Walser'in tanınmasına en büyük katkıyı sağlayan iki kişiden birisidir. **Robert Walser'in Eserlerinde Varoluş, Dünya ve Saf Olma** adlı doktora tezi ile onun adını edebiyat dünyasına duyurmuştur, daha sonra da onun tüm eserlerini yayımlayarak Walser üzerine araştırma yapacak olanlara yol gösterici olmuştur. Yaşadığı süre içerisinde yazdığı sayısız öykülerinin ve üçlemesi diye de nitelendirebileceğimiz romanlarının tutulmaması fakat ölümünden sonra tanınması konusunda Demiralp'in yaptığı yorum Walser'in durumunu çok net bir şekilde ortaya koymaktadır: "Bir yazar ne denli kıyıya kenara itilmiş, köşeye atılmış, yaşarken unutulmuş olursa olsun bir gün okunacağı umuduyla ölür. Henüz basılmamış eserlerini de bu umut nedeniyle yok etmez. Elbette bu lafları Robert Walser'i düşünerek ediyorum. Yaşarken gitgide gözden kaybolan, yazısında gizlenip orada başkalarının gözünde bir yeniden doğuşu arayan bir yazar olduğunu düşünüyorum."[5]

Jochen Greven'in doktora tezinin yayınlanmasından önce sadece Almanca konuşulan ülkelerde az bilinen ve

---

[4] Schweizerkulturstiftung (Hrsg.), *Robert Walser*, Pro Helvetia Dossier Literatur im Zytglogge Verlag, Bern, 1986, s.76
Oğuz Demiralp, *İsviçreli Aylak*, s.93

az tanınan Robert Walser hakkında yapılan yorumlar oldukça ilginçtir. Hermann Hesse, Franz Kafka ve Robert Musil gibi Alman edebiyatının usta kalemlerinden övgüler almıştır. Hermann Hesse onu "Eğer Walser dünyayı yönetenler arasında yer alsaydı, artık savaş çıkmaz, onu yüz bir kişi okusa dünya daha yaşanası bir yer olurdu" cümlesiyle över. Walter Benjamin; "Peri masallarının bittiği yerde Walser başlar. O, Franz Kafka'nın en sevdiği yazarlardan biridir." diye tanıtır Walser'i. Susan Sontag ise, "Walser'in sanatının ahlaki temelinde güce ve hâkimiyete karşı gelme yatar. Gerçekten muhteşem ve yürek paralayan bir yazardır o." şeklindeki yorumuyla Walser'in sanatını irdeler. Elias Canetti ise onun edebi yönünü ortaya koyarken farklı bir açıdan bakar: "Walser kadar özgün bir karakteri hiçbir edebiyatçı yaratamazdı. Walser için yapılan övgü dolu yorumları Robert Musil, Bertholt Brecht, Elfriede Jelinek, Thomas Mann, Gerhard Meier ve Jörg Schneider gibi Alman edebiyatının önde gelen isimleri de yapmıştır.[6]

Walser'in **Geschwister Tanner** (Tanner Kardeşler) adlı ilk romanının son kısmına yazdığı yorumda Peter Bichsel kendisini etkileyen Walser'in portresini ilginç bir üslupla şu cümleyle çizer: "Kimdir bu Walser? Onu okuyan her kim olursa hemen onun hakkında bir başkasıyla tartışacak duruma gelir. O zeki miydi? Akıllı mıydı? Kurnaz mıydı? Evet öyleydi. Saf mıydı? Önyargılı mıydı? Orta sınıfa mensup bir vatandaş mıydı? Tutucu muydu? Dar kafalı mıydı? Evet öyleydi. Kaçık mıydı? Aklını mı oynatmıştı? Walser'in arkadaşlarının hemfikir olabilecekleri ve uzlaşmak istedikleri tek şey buydu, hayır o asla deli değildi. O, yumuşak huylu, uysal, dikkatli, sessiz, çekin-

[6] Peter Husterholz und Andreas Solbach, *Schweizerische Literaturgeschichte*, Verlag J.B.Metzler, Stuttgart, 2007, s.164-166

gen, akıllı, anlayışlı bir yazardı. O, hiçbir şey istemezdi, şart koşmazdı, sadece özür dilerdi. Robert Walser kimdi? Bu soruyu biyografisini esas alarak cevaplamak isteyen kişi bilinçli olarak cevap vermez. Onun hakkında yorum yapacak olan herkes şu konuda aynı şeyi söyler; hüzün dolu bir yaşamı olan bu zavallı adamı seviyoruz. Onun biyografisini anlatmak çaresizliktir. Biz onun eserlerini ve biyografisini biliyoruz, nerdeyse her şeyi biliyoruz. Aslında pek bir şey bilmiyoruz. İşte onu efsane yapan da budur."[7] Tanınmak değil de okunmak isteyen bir yazar[8] olan Walser'in edebi anlayışını övenler arasında Kafka da vardır. Kafka; Walser'in eserlerini, okuyucunun, eseri okuyup bitirdiğinde keyif içinde olacağı bir kategoride görmez. Eserlerinde ruh dünyasını yansıtması Kafka'yı etkileyen diğer bir unsurdur.[9] Edebiyat araştırmacısı ve eleştirmeni Eduard Karrodi de Walser'in ruh halinin onun eserlerinin belirleyici özelliği olduğunu dile getirir.[10] Sözü edilen "ruh dünyasının yansıması" şeklindeki nitelendirmeyi Diana Schilling de benzer bir açıklamayla destekler: "Walser'in romanları 'biyografi yazmak'tır."[11] Fakat buna rağmen Schilling, Walser'in aynı zamanda gizemli bir yazar olduğundan söz eder.[12] Walser'in gizemli bir yazar olduğu konusunda aynı görüşü paylaşan bir diğer eleştirmen Walter Benjamin'dir. Benjamin, bu konuda

---

7 Peter Bichsel, *Robert Walser, Geschwister Tanner-Mit einem Nachwort von Peter Bichsel*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt, 1990, s.340
Catherine Sauwat, *Vergessene Weiten, Eine Robert Walser-Biographie*, Suhrkamp Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1995, s.7
Martin Gregor Dellin, *Im Zeitalter Kafkas Essays*, Piper Verlag, München-Zürich, 1979, s.50
Karl Wagner, *Herr und Knecht, Robert Walsers Roman Der Gehülfe*, Wilhelm Braumüller Universitäts-Verlagsbuchhandlung, Wien, 1980, s.15
Diana Schilling, s.45
Diana Schilling, s.23

ortaya atılan görüşleri, yukarıda da belirttiğimiz gibi "Masalların bittiği yerde Robert Walser başlar" yorumuyla destekler.

Kafka'yı bu denli etkileyen bir yazardan söz ediyorsak bu etkilenmenin nedenlerini ve bu ilişkinin ayrıntılarını ortaya koymakda yarar olduğu kanaatindeyiz. Walser'in Franza Kafka ile ilk bağlantısı geçmişe dayanır. 1908 yılında ilk eseri yayınlandığında Franz Blei'nın şu cümlesi aradaki bağı anlatır: "Kafka, Walser değildir, bilakis Prag'da o isimde genç bir adamdır."[13] Sonraları Walser ve Kafka birbirleriyle hiç karıştırılmadılar. Fakat iki yazarı bir arada tutma ve bağlantı kurma geleneği hep devam etti. Edebiyatın 20. yüzyılın tanınmış temsilcileri ile ünlü eleştirmenleri Kurt Tucholsky, Max Brod, Robert Musil, sonraları Walter Benjamin, Hermann Broch, yakın zamanda ise Martin Walser ile Elias Canetti Kafka'nın Walser'den oldukça etkilendiği fikrine söylemleriyle destek verirler. Canetti olayı daha da ileri bir boyuta taşıyarak Walser'siz Kafka'nın varlığını koruyamayacağını, başarılı olamayacağını iddia eder.[14]

Kafka ile Walser arasındaki akrabalığın var olduğuna inandırmaya çalışmak bir alışkanlık haline gelir. Yazarlar listesi hazırlanırken bile onların isimleri arka arkaya yazılır ve yayınevi kataloglarında resimleri yan yana konulur. Sadece bu gelenek Kafka ile Walser'i mukayese etmek arzusunu haklı çıkarmaz, Kafka'nın onun eserlerine olan ilgisi de buna adeta çanak tutar. Kafka'nın önceki müdürü Ernst Eisner'e gönderdiği uzun mektupta Walser'in genç

---

13 Nicole Pelletier, *Walsereien in Prag, zu einigen Gemeinsamkeiten zwischen R.Walser und F.Kafka*, in: Robert Walser, Klaus-Michael Hinz und Thomas Horst, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 2014, s.292
Elias Canetti, *Einige Aufzeichnungenzu Robert Walser*, in: Elio Fröhlich und Robert Mächler (Hrsg.), Robert Walser zum Gedenken, Suhrkamp Verlag, Zürch und Frankfurt am Main, 1976, s.91

kahramanlarıyla kendisini özdeşleştirdiği ortaya çıkar.[15] Bunun örneklerini çoğaltmak mümkündür. Kafka'nın Walser'den etkilendiğini dile getirmesi konuyu özetler niteliktedir.

Walser'in romanlarını sınıflandırırken 'realist romanlar sınıfı'na yerleştiren edebiyat bilimcilerin yanı sıra, eserlerini onun ruh halinin bir yansıması olarak gören eleştirmenlerin sayısı da hiç de az değildir. Bu tartışmaya, Zennube Şahin Yılmaz da "Robert Walser'in Roman Dünyası" adlı doktora çalışmasında diğer yayıncı, yazar ve eleştirmenlerin bu konuda ileri sürdüğü fikirlere dayanarak şu yorumla katılır: *"İsviçreli yazın eleştirmeni Eduard Korrodi, Walser'in görüntüsünün arkasında hiçbir işe yaramamanın ve tembelliğin yarattığı üzüntünün olduğunu ve bunun da Walser'in yapıtlarına sindiğini ileri sürer. Korrodi'ye göre Walser'in ruh hali yapıtlarının belirleyici özelliğidir. Joseph Viktor Widmann ise Walser'in çoğunlukla parçalanmaları ve bunun sonuçlarını anlattığını ileri sürer. Yayımcı Werner Weber'e göre ise Walser romanları insanın var olma çabasını ve varlığın çöküşünü ele alır. Weber, Walser romanlarında figürlerin bireysel ve sosyal problemleri ile var olduğunu öne sürer.(....) Ayrıca Schilling, Walser romanlarını – otobiyografi yazmak- olarak değerlendirir. (...) Yazar Karl Wagner de Walser romanlarını realist roman kategorisine dahil eder. Onun romanlarının yaşadığı bir zaman kesitini yansıtması açısından gerçekçi bulur."* [16]

Walser'in ilk romanı 'Tanner Kardeşler'in ardından gerek içerik konusunda gerekse üslup konusunda eleştiri-

---

[15] Franz Kafka, *Briefe 1902-1924*, Hrsg. v. Max Brod, Frankfurt am Main, 1958, s.75

Zennube Şahin Yılmaz, *Robert Walser'in Roman Dünyası*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2015, s.5-6

ler gelir. Çoğunlukla olumlu eleştirilerdir bunlar. Bir yazarın ilk romanının onun edebi kişiliği ve gelecekteki başarıları ya da başarısızlıkları konusunda ipuçları vermesi kabul edilmesi gereken bir gerçektir. Bir yazarın okuyucu tarafından tutulması da ilk eserine bağlıdır desek yanlış bir söylem olmaz. Zira okuyucuda oluşan ilk fikir ya da ilk izlenim şüphesiz ki bir yazarın daha sonra yazacağı eserler için bir cesaret, bir ilham olur. Bunun tam tersi okuyucunun fikri yazar için şevk ve cesaret kırıcı bir etken olabilir. Alman yazar ve şair Christian Morgenstern, Walser'in bu ilk romanının yayınlanmasının hemen ardından hayranlığını dile getirir ve onun geleceği olan bir yazar olduğuna vurgu yapar.[17]

Robert Walser, çok fazla tanınmak gibi bir iddia içerisinde olmaz, böyle bir hevesi hiçbir zaman taşımaz. Onun için Robert Walser ismi değil de o ismin yazdığı eserler bilinmelidir. Catherine Sauvat bu durumu şu cümle ile özetler: "Robert Walser okunmak istiyordu, tanınmak değil."[18] Edebiyat eleştirmeni Walter Benjamin bu noktada "Robert Walser'i okuyabilirsiniz ama onun hakkında hiçbir şey okuyamazsınız."[19] şeklindeki cümlesiyle Walser'i doğrular ve aynı zamanda Walser'in anlaşılması zor bir yazar olduğunu duyumsatmak ister. Çoğu eleştirmen onun gizemli bir yazar olduğu konusunda hemfikirdir. Martin Walser ise bu gizemi ve anlaşılmazlığı vurgularken; Robert Walser'in eserlerini okurken sonuca ulaşmanın çok yavaş gerçekleşeceğini, noktaları, unsurları ve onu açığa çıkaracak ipuçlarını birbirine karıştırdığını,

---

17 Jochen Greven, *Figur am Rande in wechselndem Licht*, Informationen und Materialien zur Literatur, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1992, s.9
Catherine Sauvat, s.7
Katharina Kerr, *Über Robert Walser*, Erster Band, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1978, s.126

eserlerinde sevinç ve hüzün gibi, ümitsizlik ve neşe gibi birbirinden uzak kavramların yoğun bir şekilde iç içe geçtiğini dile getirir.[20]

Walser'in İsviçre dışında üne kavuşması ne yazık ki yaşadığı yıllarda değil de öldükten sonra Jochen Greven, Peter Utz ve Reto Sorg gibi araştırmacılar sayesinde olmuştur. Sözü edilen araştırmacılar şüphesiz ki eserlerini incelemenin yanı sıra onun hastalığı konusunda da ciddi araştırmalar yapmışlardır. Hayatının son yirmi yedi yılını geçirdiği kliniklere gönderilmesine neden olan "şizofren" teşhisi konusunda Walser'i araştıran edebiyat bilimciler ve eleştirmenler ile doktorlar ve psikiyatrlar arasında tartışma çıkmıştır. Her iki grup farklı görüşleri savunmuşlardır. Diğer bir deyişle edebiyat bilimciler Walser'in şizofren olduğunu kabul etmemişlerdir. Walser'in ruh sağlığının yerinde olmadığını onlar da açıkça belirtmişler fakat şizofren teşhisine karşı çıkmışlardır. Bu edebiyat bilimcilerin içinde öne çıkan isim Peter Utz'dur. Utz, Walser'in durumunu açıklarken "modern çağın sebep olduğu bir sinir hastalığı" tabirini kullanır. Şizofren kelimesini Walser ile yan yana koymayı reddeden Utz, onun bu ruhsal durumunun diğer bir müsebbibinin çocukluğundan beri yaşadığı sıkıntılar olduğunu iddia eder.[21]

Walser'in şizofren olmadığına inananlar, bu teşhisi koyanların yeterince araştırmadan ilk izlenimleri neticesinde bu kararı verdiklerini savunurlar. Onlara göre bu rahatsızlık, onun günlük yaşamını devam ettirmesine engel teşkil etmeyecektir. Doktorların verdiği bu karar acele verilmiş yanlış bir karardır. Reto Sorg, Walser'in rahatsız-

---

[20] Katharina Kerr, *Über Robert Walser*, Zweiter Band, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1979, s.14
Peter Utz, *Tanz auf den Rädern. Robert Walsers "Jetzt-zeitstil"*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1998, s.59-60

lığının tekrar araştırılması gerektiğini dile getirir.[22] Walser'in stabil olmayan davranışları şüphesiz ki doktorların teşhisinde etkili olmuştur fakat Walser'de depresiv ruh hali yoğun bir biçimde görülmemiştir. Böyle bir ruh halinin olduğunu farz etsek bile bunun uzun süreli olmadığı açıktır. Walser'in hayattan elini eteğini çekmemiş olması bu iddianın kanıtı sayılabilir. Hastalığının bilincinde olan Walser, bu hastalığın her şeyden uzaklaşmayı ya da diğer bir deyişle düşünmesini ve yazmasını engellemeyeceğini dile getirir.[23] Walser'in yazmasını engelleyen tek şeyin onun ruhsal sıkıntılarının var olması değildir. Klinikteki kuralların katı olması kendisini baskı altında hissetmesi, yazamamasının nedeni olarak görülebilir. Walser de Carl Seelig'e bu yönde açıklamalarda bulunur: "Bir yazarın üretebileceği tek zemin özgürlüktür. Şartlar yerine getirilmediği sürece yazmayı kesinlikle reddederim."[24]

Waldau kliniğine ilk getirildiği an yanında bulunan kız kardeşi Lisa ile yaptığı konuşmadan hayatta en çok değer verdiği kişi olan Lisa'nın bu kliniğe yatırılma konusunda onay verdiğini ve başka çıkış yolu kalmadığını kendisine duyumsattığını anlıyoruz "Sonunda kız kardeşim Lisa beni Waldau kliniğine getirdiğinde yapacak pek bir şey yoktu. Buna rağmen girişte kendisine sordum: "Yaptığımız doğru mu? Suskun kalması aslında bir cevaptı. İçeri girmekten başka yapabileceğim ne vardı ki?"[25]

Kliniğe yatmak üzere, herhangi bir sert tepki ya da büyük bir mukavemet göstermeden oraya giden birinin klinik girişinde kız kardeşiyle böylesi bir diyaloğu gerçek-

---

[22] Reto Sorg, *Medien der Autorschaft*, Wilhelm Fink Verlag, München, 2013, s.129

[23] Jürg Amann, *Verwirren oder das plötzliche Schweigen des Robert Walsers*, Arche Verlag, Zürich-Hamburg, 1993, s.17

[24] Carl Seelig, s.24

[25] A.g.e. s.24

leştirmesi onun hastalığının o andaki boyutları ve bilincinin derecesi hakkında bize açık bilgiler vermektedir. Bu konuşma, daha önce tartışmaya açtığımız "doktorlar mı haklı yoksa edebiyat eleştirmenleri mi" konusunda edebiyat eleştirmenlerini haklı çıkarır niteliktedir. Walser'in bilincinin, olayları yorumlayacak derecede yerinde olduğu şüphe götürmez bir durumdur. Fakat önceden de bahsettiğimiz "Robert'in Lisa'ya kayıtsız şartsız güvenmesi" şeklindeki görüşümüzün doğruluğu bu diyalog ile bir kez daha ortaya çıkmış oluyor. Kız kardeşine yönelttiği "Doğru mu yapıyoruz?" sorusuna cevap alamamasını 'evet' diye yorumlaması sonucunda tam itaat göstererek içeri girer. Buradaki 'itaat' aslında 'güven'in uzantısıdır.

Walser şizofren teşhisi ile kliniğe yatırılmıştır. Şüphesiz ki bunun belirtileri vardır Walser'de. Bunlar; depresif bir ruh haline, bunun uzantısı olarak depresif bir kişiliğe dönüşmedir. Buna neden olan da insanlardan uzaklaşma isteğinin üst seviyede olmasıdır. İnsanlardan uzaklaşmanın sosyallikten uzak kalmak olduğunu düşünürsek bu noktada baskın olan yalnızlığın onun hayattan zevk almasını engellediğini ve böylelikle şizofren teşhisinin doğruluğunun kanıtlandığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Selçuk Budak'a göre bu durumdaki kişi haz verici olay ya da etkinliklerden hiç haz alamaz, bu da depresyonun bir belirtisi olarak görülebilir.[26] Yaşadıklarını "tuhaflıklar ve delilikler"[27] olarak nitelendiren Walser, hasta olduğunu inkâr etmez. Bunun yanı sıra ne kendisine ne de dış dünyaya bir yabancılaşma söz konusudur. Onun tek yaptığı kendi dünyasına bir başkasını sokmamaktır, kaldı ki Walser, Lisa'nın haricinde hiç kimseyi bu dünyaya yaklaştırmamıştır bile. Şizofren hastalarının en belirgin özel-

---

[26] Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Arıkara, 2000, s.70
Jürg Amann, s.17

likleri arasında belki de ilk sırada yer alan güvensizlik Walser'de açık bir biçimde görülür. Hastalığın belirli aşamasından sonra bu durum iletişim eksikliği şeklinde ortaya çıkar. Onun klinikteki doktorlara ve diğer hastalara gösterdiği tepkidir aslında bu iletişimden uzak kalışı. İlginç olan şudur ki; bu tepkiyi göstermediği tek kişi Lisa'dır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi ona olan güveni hastalığının hiçbir evresinde, hatta hayatının hiçbir döneminde azalmamıştır. Silvano Arieti, "Bir Şizofreni Anlamak" adlı çalışmasında şizofren hastalığının kendisini iki şekilde gösterdiğinden bahseder. *"Birincisi, dünyaya karşı duyulan sonsuz endişe, insanlara duyulan büyük güvensizlik, her şeyden kaçma arzusu gibi hastanın dünyaya karşı tavrını yansıtan psikolojik geri çekilmedir. Her şeyden kaçma arzusu hasta tarafından, dünyanın bakılmaya veya içine dahil olunmaya değmediği duygusu ve düşüncesiyle aklanabilir. Bazen hasta etrafta gördüğü kötülükler üzerinde dikkatini toplamak istemezmişçesine boş boş bakınır. İkinci şekil Freud tarafından geliştirildiği şekliyle psikiyatristlerin projeksiyon (yansıtma) adını verdikleri yoldur. Bir yanlış inançlar kümesi veya sistemi hastayı sahiplenmiştir. Kötü tehlikeler yakındır, zalimler komplo kurmaktadır. Tehlikeler gerçekmişçesine yoğun olarak yaşanmakta ve hasta bunları acı veren gerçek olarak düşünmektedir.*[28]

Birinci şekilde 'insanlara duyulan büyük güvensizlik' tanımı Walser'e uymaktadır. Hem hastalığının teşhisinden önceki devrede hem de klinikte geçirdiği süre içerisinde 'güvensizlik' duygusunu Lisa hariç herkese beslediği açık ve nettir. Özellikle edebiyat eleştirmenlerinin, "Walser'in şizofren olduğu ya da olmadığı" tartışmasında onları bir adım öne geçiren belki de insanlara olan güvensizlik tezinin Lisa ile çürütülmesidir. Diğer taraftan da hastalığın teşhisine yardımcı olan bulguların var olması

[28] Silvano Arieti, *Bir Şizofreni Anlamak*, Çev: Aylin Eti, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.45

doktorları haklı çıkarır. Bu tartışmada haklı tarafın kim olduğu konusu muhakkak sonuca bağlanmalıdır şeklinde bir iddiamız yoktur fakat Walser'in davranışlarına anlam yükleyebilmek için şizofren-şizofreni kavramının ne olduğunu biraz daha ayrıntıya dayalı olarak bilmekte fayda olduğu görüşündeyiz.

Şizofreni, bireyin realiteye ait verileri anlamlandırma ve analiz etme yetisini hasara uğratan bir beyin hastalığıdır. Bireyde bilişsel, duygulanım ve davranış alanlarındaki bozulmalarla kendini gösteren bir hastalıktır[29]. İsa'dan yaklaşık iki bin yıl kadar önce eski Mısır firavunları zamanındaki yazılı belgelerde şizofreninin izine rastlamak mümkündür. Eber Papirüsü'nün parçası olan Kalplerin Kitabı'nda depresyon, bunama ve ek olarak şizofrenide bulunan düşünce bozuklukları ayrıntılı bir şekilde tarif edilmiştir. Antik Mısır'da kalbin ve aklın aynı anlama gelecek şekilde kullanıldığı görülmektedir. Psikolojik rahatsızlıkların kalp ve rahim ile ilgili semptomlar olarak kabul edildiği ve bir zehirlenmeden, iltihaplanmadan, dışkı ile ilgili bir problemden, kan damarlarından ya da şeytanlardan kaynaklandığı düşünülmektedir. Görünüşe göre çoğu durumda Mısırlılar akıl hastalıklarına, fiziksel bir rahatsızlık gözüyle bakmışlardır.[30] Daha sonra ise 17. ve 18. yüzyıllarda şeytana tutulmuş ya da cadı olarak damgalanan bu kişilerin önemli bir bölümü büyük olasılıkla şizofreni hastaları oldukları iddia edilir.[31]

---

[29] Pelin Dimdik, *Levent Mete'nin 'Şizofreni Müzesi' Romanına Dair Bir İnceleme*, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 6, Temmuz-2013, s. 173

[30] Theocharis Chr. Kyziridis, *"Notes on the History of Schizophrenia"*, German Journal of Psychiatry, C. 8, S. 3, Gottingen 2005, s. 42.
Fulya Algın, *Şizofreni Hastalarında Başa Çıkma Tutumlarının Umutsuzluk, İntihar Davranışı ve İçgörü ile İlişkisi*, (T.C. Sağlık Bakanlığı Bakırköy Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi 6. Psikiyatri Birimi, Basılmamış Uzmanlık Tezi), İstanbul, 2009, s. 24.

Eski Yunanlılar havanın sıcaklık ve nem bakımından ruhsal bozuklukların şiddetini etkilediğini düşünmektedirler. Ayrıca akıl hastası bireylerin hastalık için birtakım yatkınlıklarla doğmuş olabileceği fikrini de göz önünde bulundurmuşlar ve bazı ruhsal bozuklukların ailesel doğasını fark etmişlerdir. Bu önemlidir, çünkü aile ve ikiz çalışmaları şizofreninin öncelikle genetik bir bozukluk olduğunu göstermektedir.[32]

Avrupa'nın psikolojik rahatsızlıkları olan bireyleri birer hasta olarak düşünmeyip ağır işkencelere maruz bırakarak öldürdüğü Orta Çağ'da Türkler bu kişilerin hasta olduklarını kabul etmiş, akıl sağlığına, akıl hastalarına ve sağaltımına oldukça önem vermişlerdir. Akıl hastalıklarının müzikle tedavisini ilk defa sistematik bir biçimde tatbik eden de Türkler olmuştur.[33] Açılan şifahaneler, bimarhaneler ve tımarhanelerle Osmanlı'nın ilk devrelerinde akıl hastalarına iyi bakıldığı anlaşılmaktadır.[34] Psikiyatrinin büyük gizemlerinden biri olarak görülen 'şizofreni'nin birey üzerinde yarattığı çöküntü uzun yıllardır tüm boyutlarıyla incelenmiştir fakat bu kavram ilk kez kullanan Benedict Augustin Moler'dir. Şizofren kullanımı ise, Eugen Bleuler'in, 1911 yılında yayınladığı "Erken Bunama ve Şizofreniler Grubu" adlı metinde "şizofreni" terimini teklif etmesiyle gerçekleşmiştir.[35]

---

32 Pelin Dimdik, s. 176

33 Sezer Erer, Elif Atıcı, *"Selçuklu ve Osmanlılarda Müzikle Tedavi Yapılan Hastaneler"*, Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, Bursa, C. 36, S. 1, 2010, s. 30

34 M. Orhan Öztürk, Aylin Uluşahin, *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları I*, 11. Baskı, Nobel Tıp Kitapevleri, Ankara 2011, s. 8

35 Hans Rittmannsberger, *"Die Diagnose 'Schizophrenie': Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft"*, Psychiatria Danubina, C. 24, S. 4, Zagreb 2012, s. 408; Marc-Louis Bourgeois, *Şizofreni*, Çev. İsmail Yerguz, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2008, s. 15-16

Akıl sağlığı ve psikozlar üzerine çalışmaları bulunan İskoç psikiyatrist Ronald David Laing, şizofren birinin en önemli özelliği olan istikrarsızlığın o kişinin çalışma hayatında kendisini oldukça fazla gösterdiğini, onların bir yerde uzun süreli çalışamayacaklarını, kısa sürede iş değiştirmek zorunda kaldıklarını dile getirir.[36] Seelig'e anlatımlarında, Walser'in hem normal hayatındaki hem de iş hayatındaki ani değişiklikleri, diğer bir deyişle 'git-gel'leri görüyoruz. "Biel'de ilkokula ve liseye gittim, Kentonal Bank'taki üç yıllık eğitim ve staj döneminden sonra 1895 ilkbaharında Bern'deki Speyr & Co. adlı bankacılık ve nakliyat şirketinde memur olarak üç ay çalıştım. O zaman Stuttgart'ta dekoratör olarak çalışan kardeşim Karl, yanına gitmemi tavsiye edince ben de Alman yayınevinin ilanı üzerine müracaatımı yaptım. Yayınevinin ilan işlerini yürüten bölümde çalışmaya başladım. 1896 sonbaharına kadar orada kaldım. Daha sonra Zürih'e gittim, orada önce bir sigorta şirketinde ardından da bir kredi kurumunda çalıştım."[37] Bu cümleler, şizofren birinin özelliklerinden olan istikrarsızlığın Walser'de de görüldüğünün bir çeşit delilidir.

Şizofreni hastasının dış dünyada olup biten her şeye karşı ilgisini kaybetmiş, kendi kabuğuna çekilmiş ve çevresinden kendisini soyutlamış durumda olduğunu düşünürsek Walser'in Herisau ve Waldau kliniklerinde bu durumda olduğu görülmüştür. Fakat klinik öncesinde bu psikolojik duruma düşmesi sıklıkla görülen bir şey değildir. Yanılsama, olağan dışı algılama biçimleri ve vesvese bu hastalığın başta gelen belirtileridir. Halüsinasyon ise bunların tamamını kapsar. Walser'de oldukça fazla görü-

---

[36] Ronald David Laing, *"Bölünmüş benlik" (The Divided Self)*, Çev. Ergün Akça, Pinhan yayıncılık, İstanbul, 2012, s.76
Carl Seelig, s.41-42

len 'halüsinasyon' kavramı hakkında da kısa bilgi vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Halüsinasyon, görme, işitme, tat ve koku alma, dokunma duyuları da dahil olmak üzere, nesnelere veya olgulara ilişkin gerçekdışı ya da çarpıtılmış algılar anlamına gelir ve tipik olarak bu algıların gerçekliğine yönelik güçlü bir inanç eşliğinde ortaya çıkar. Dış uyarıcıların yokluğunda yaşanan halüsinasyon, düşüncelerden değil, gerçek mekandan kaynaklanıyormuş gibi yaşanır ve normal algılanır niteliklerine sahiptir, yani canlıdır, somuttur, inandırıcıdır, bilinçli maniplasyona açık değildir. Halüsinasyon paranoid şizofrenide görülür.[38] Halüsinasyonu daha net açıklayabilmek için şu tanımları da aktarmakta fayda görüyoruz; Halüsinasyon, beynin kendisine gelen verinin içsel/dışsal ayrımını yapamamasıdır. İçsel veri kişinin içsel dünyası, hayalleri, rüyaları, sanrıları gibi, dışsal veri ise gerçek hayatta olan şeylerdir. Aslında bu durum, bir şizofren hastasının rüyasında gördüğü herhangi bir olayı gerçek sanmasıyla ilişkilendirilebilir. Kişi içeride yaşanan bir olayı dışarıdan geliyormuş gibi algılar. Gerçekte olmayan şeyleri işitme, halüsinasyonu ortaya çıkarır.[39] Özetle halüsinasyon, 'kişinin tam olarak inandığı nesnesiz algı' şeklinde tanımlanmaktadır.

Şizofreni hastalığının odak noktası olarak nitelendirilen halüsinasyon Walser'i gittikçe daha fazla sıkıntıya sokmaktadır. Bu rahatsızlığını Carl Seelig'e şu cümlelerle aktarır: "Bern'de geçirdiğim son yıllardaki gök gürültüsü, çığlıklar, bir şeylerin boğma amaçlı boğazıma yapışmaları, halüsinasyon sesleri gibi gördüğüm rüyalar bana yapılan işkencelerdi, öyle ki, bağırarak uyanıyordum.[40] Bu du-

---

38 Selçuk Budak, s.357

39 Mehmet Kemal Arıkan, *Şizofeni Anlamak, Şizofrenler ve Yakınları İçin El Kitabı* Imge Yayınevi, Ankara, 1998, s18-22

40 Carl Seelig, s.20

rumu özellikle geceleri yaşayan Walser buna bağlı olarak uykusuzluktan şikâyet eder. Gördüğü halüsinasyonların etkisiyle çok hızla verdiği karar neticesinde yürümek için kalkar ve dışarı çıkar. Bu yürüyüşlerin süreleri hiç de kısa değildir. Tüm gece yürüdüğünü ardından tekrar geri döndüğünü yine Seelig'e anlatımlarından anlıyoruz: "Bir defasında gece saat 2'de Bern'den yola çıktım, sabah 6'da Thun'a vardım. Öğle vakti Niesen'de bir tane ekmeği ve bir kutu konserve sardalyeyi keyifle sildim süpürdüm. Akşama tekrar Thun'daydım ve gece yarısı Bern'e geldim; tabii ki bu gidiş gelişlerin hepsi yürüyerek. Bir diğer seferde ise Bern'den Genf'e yürüdüm ve bir gece Genf'te kaldıktan sonra tekrar Bern'e geri döndüm."[41]

Ani kararlarla birden kalkıp bulunduğu yerden dışarı çıkması, uzun yürüyüşler yapması bazı çevrelerce her ne kadar hastalığıyla ve buna paralel olarak gördüğü halüsinasyonlarla ilişkilendirilse de Walser'in bu hastalığa yakalanmadan önce de uzun ya da kısa yürüyüşler yaptığı açıktır.

Bu çalışmamızda onun bu gezgin yönüne vurgu yapmak ve bu özelliğini öne çıkarmak önceliklerimiz arasında olacaktır. Zaten çalışmamıza ad belirlerken Robert Walser'in önüne "İsviçreli Aylak Bir Yazar" sıfatını yakıştırırken Walser'in üç romanını içerik ve yapı olarak incelemenin yanında, onun 'gezgin', 'aylak' ve 'flanör' özelliklerini örneklerle ortaya koymak amaçlarımız arasında yer alsın istedik. Bu yüzden "Flanör" kavramını mümkün olduğunca ayrıntılarıyla açıklamak için çalışmamızda böyle bir başlık altında bir bölüm oluşturduk.

Bundan başka Almanca yazan İsviçreli yazarları dahil edeceğimiz "İsviçre-Alman Edebiyatı" başlığı altındaki

---

41 Carl Seelig, s.20

bir bölümde sözünü ettiğimiz bu edebiyatın tarihsel sürecini, önemli yazarların hem edebi kişiliklerini hem de eserlerini, Alman edebiyatı içerisindeki konumunu açıklamaya çalıştık.

Walser'in eserlerinde öz yaşamından izler olduğu ve bunu bilinçli yaptığı edebiyat eleştirmenlerinin neredeyse tamamının ortak görüşüdür. Bir yazarın eserini anlamak ya da isabetli yorumlar yapabilmek için yazarın geçmişte neler yaşadığını, kimlerle ve hangi ortamlarda ilişki kurduğunu, ailesini ya da başından ne geçtiğini bilmekte hiç şüphesiz fayda vardır. Walser'in yaşamı, diğer yazarlarla mukayese edildiğinde ilgi çekici, tuhaf hatta olağandışıdır. Böyle bir yazarın eserlerine yapılacak yorumun sağlıklı ve isabetli olabilmesi için onun öz yaşam öyküsü hakkında bilgi sahibi olunması hemen hemen şarttır. Bundan dolayı çalışmamıza konu olan **Geschwister Tanner** (Tanner Kardeşler), **Der Gehülfe** (Yardımcı) ve **Jakob von Gunten** adlı üç romanını çok daha sağlıklı bir şekilde analiz edebilmemiz için Robert Walser'in "Hayatı ve Edebi Kişiliği" başlığı altında bir bölüm açmayı uygun gördük. Onu ne kadar yakından tanırsak eserlerini de o derece doğru yorumlama imkânını elde etmiş oluruz.

1. FLANÖR VE FLANÖRLÜK ÜZERİNE

Yürüme bilimi ve düşünme bilimi temelde tek bilimdir.

Thomas Bernhard

Flanörlük, amaçsızca rastgele yürüyerek dolaşmak anlamına gelir ve bu eylemi yapan kişi de 'flanör' olarak adlandırılır. Bu eylem Almancada "flanieren" fiili ile karşılanır. Flanieren, hedefsiz, plansız ve amaçsızca dolaşmak, gezinmek anlamlarını taşır. Başlangıçta bu eylemi yapan kişi için 'flanör' kelimesi kullanılsa da daha sonra edebiyatta bu kavramın yerini "gezgin adam" almıştır.[42] Kendini çevresinin etkisine bırakıp "anın izini süren kişi" olarak tanımlanan flanör'ün[43] izlenimleri; çevre ve görünüm, deneyim ve hafıza, algı ve birikim arasındaki ilişkinin yansımasıdır. Flanör, her şeyden önce, "yürüyen düşünce"dir, düşüncenin geniş yollar, kanallar, düzlükler açan yürüyüşünün insanın aklındaki izdüşümleridir.[44]

Eleştirel toplum kuramının önde gelen temsilcilerinden Walter Benjamin'in ifadesiyle "rüzgârın esintisine bıraktığı kâğıt parçasının izini süren" flanör, içinde bulunduğu toplumda kendini tedirgin ve yabancı hisseder.

---

42 Duden, *Herkunftswörterbuch, Etymologie der deutschen Sprache*, Band 7, 2001, s.221

43 Marie Maclean, *Narrative as Performance-Baudelairean Experiment*, London and Nw, Rautledge, 1988, s.56

44 Hüseyin Köse, *Flanör Düşünce*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012, s.9

Nilnur Tandaçgüneş'e göre Benjamin'in adeta bir etnolog gibi, yaşadığı dönemi gözlemleyip üretimine aktaran yazarı "modern çağın ressamı" olarak tanımlaması, flanör düşünce biçimini karakterize etmektedir.[45] Benjamin, "bütün tutkusu kalabalıklarda tek olmak" biçiminde tanımladığı flanörün yanı sıra, bütün gün çevreyi izleyen, bakan, gören, ancak flanör kadar entelektüel donanımı olmayan ve eleştirel durmayı bilmeyen, vaktini sokaklarda geçiren 'aylak'ın olduğunu dillendirir.[46] Buna karşılık aylak ve flanör kelimelerini aynı gören Ayşe Kalay, Yusuf Atılgan'ın "Aylak Adam" adlı romanının kahramanı C. Üzerinden aylak kelimesini tanımlamaya çalışır ve onu, normalleştirmeye direnen bir flanör olarak betimler. 'Aylak Adam'ın, toplumun normal saydığı her şeyi sorguladığını, gelenek göreneklerin, evlilik kurumunun düzenli bir işin, kuralların, etiketlerin, "kalıpların", başkalarının görüşlerinin ve daha birçoğunun onun için önemi yoktur ya da en azından kendini öyle olduğuna inandırır.[47]

Charles Baudelaire'e göre modern kültürün potansiyel kahramanı flanördür. Giyim kuşamı bile modern çağın erkek imgesini sembolize etmektedir. Modern yaşamın bir göstergesi olarak o da dışarıya yönelir. Ancak bu noktada flanörü ne "serseri", "aylak" sözlük anlamıyla, ne de gezintiye çıkmış bir "yabancı" turist ya da burjuva bir centilmen ile karıştırmamak gerekir. Onu "bu kalabalıktan" ayıran en temel farkı kalabalıkların içinden yaratıcı bir ürünle çıkmasıdır.[48] Tüm bunların yanı sıra 19. yüz-

---

45 Nilnur Tandaçgüneş, *Kent Kültüründe Modernizm ve Sonrası*, İçinde: Flanör Düşünce, (Derleyen: Hüseyin Köse), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012, s.104

46 A.g.e. s.105

47 Ayşe Kalay, *Renkler Arasında Bir Aylak*: Henri de Toulouse-Lautrec, İçinde: Flanör Düşünce, (Derleyen: Hüseyin Köse), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012, s.228-229

48 Nilnur Tandaçgüneş, s.107

yıl ile günümüz flanörü arasındaki farka da değinmek gerekir. İlk sıraya cinsiyet konusunu koyabiliriz. Yukarıda yapılan tarifte flanörün giyim kuşamından bahsederken modern çağın erkek imgesini sembolize ettiğine vurgu yapmıştık. 19. yüzyıl flanörünün eril bir kimliği vardı, çünkü sokakta kadın olarak var olmak hem alışılagelmiş bir durum değildi hem de tekinsizdi. Flanörün dişil kavramı olan "flaneuse" henüz ortaya atılmamıştır. Bunun nedenini Mathias Seeling "Der Blik des Flaneurs" (Flanörün Bakışı) adlı çalışmasında şöyle açıklıyor. "19. yüzyıl kadını henüz edebiyat ve sanat alanında tam olarak kendini tanıtamadığı için flanör kelimesi maskulen olarak tasvir ediliyordu.[49] 19. yüzyılda erkekler kalabalıklara karışır, gözlemlerde bulunur, izlenimlerini derler, kısaca özgürce gezerlerdi. Sözü edilen yüzyıl Avrupa'sında sokakta yalnız başına gezinen kadınlar için gezinme amaçları ne olursa olsun kullanılan sıfatlar kullanılabilecek en alt seviyedeki sıfatlardı. Flaneuse (flanöz) kavramının kullanılması yakın zamanlarda başlamıştır. Flanöre sadece eril kimlik yüklenmesine karşı çıkan ve eleştirilerini yoğunlaştıran feminist eleştirmenler ve edebiyat bilimcilerin çabaları sonucunda flanör kavramı eril kimliğin hegemonyasından çıkarıldı ve flaneuse kavramı benimsetildi. 19. yüzyılın ahlaki ve düşünce yapısına, çıkarcılığına karşı çıkılarak verilen tepkilerin odağında yer alan maskülen flanörün günümüzde bir destekçi kitlesi vardır artık; onlar feminendir ve onlar 'flanöz' diye nitelendirlir.

Flanör kelimesini daha anlaşılır bir şekilde açıklamak ve bu kavramın tarihsel seyri hakkında bilgi vermek istiyoruz. Flanör denilince akla ilk gelecek kelimelerin başında "yürümek" gelir. Yürümek; keşfedici, sürükleyici ve dürtükleyici bir etkinlik olmasının yanı sıra insanın, çev-

[49] Mathias Seeling, *Stadt lesen. Der Blick des Flaneurs*, Grin Verlag, Norderstedt, 2008, s.5

resinde hızla gelişen olaylara tanık olurken dış uyarılar sayesinde algılanan ses ya da görüntüleri belleğinde kayıt altına almasına oldukça fazla yardım eder. Flanörlüğün temelinde yürüme ediminin olduğu şüphesizdir. Her flanörün de bir yaya olduğu gerçektir. Flanör şehri bir kitap gibi okur.[50] Bastian neumann, flanör tipinin daha 1826 yılında *"petit dictionnaire critique et anecdotique des enseignes de Paris par un blatteur de pâve"* adlı sözlükte yer aldığını belirtir. Paris ilk kez bu gezgin insanlar için, flanörler için bir deneyim alanı haline gelmiştir. Paris şehri, gündelik burjuva yaşantısını gösteren bir yer, bir *aura* olarak flanörlerin karşısına çıkmıştır.[51] Buna karşılık Mathias Seeling ise kavramın edebiyata girişinin Amerikalı şair, öykü yazarı, editör ve edebiyat eleştirmeni Edgar Allen Poe'nun"The man of the crowd" (Mann in der Menge – Kalabalıkların Adamı) adlı kısa öyküsüyle başladığını savunur.[52] Bu öyküde flanör örneğinin erkek olduğu gözden kaçmaz.

Ahmet Sarı *Flanörün Edebi Etiyolojisi ve Dünya Edebiyatında Flanörlük adlı çalışmasında,* flanörlüğün tipik karakteristiğini kavramın etimolojik anlamını da göz önünde bulundurarak gezginlerin ve seyyahların yaptıklarıyla açıklar. Seyyahların ve gezginlerin çok eskiden beri doğayı temaşa ederken, gördükleri her yeri kendi çalışmalarına bir şekilde aktarmayı bir görev saydıklarını dillendirir.[53] Yukarıda belirttiğimiz gibi flanörlüğü gezme ya da kuru kuruya dolaşma ve basitçe aylaklık kavramlarıyla açıkla-

---

50 A.g.e. s.5

51 Bastian Neumann, *Balzacs Entwürfe einer Stadtsemiotik*, Grin Verlag, Norderstedt, 2009, s.13

52 Mathias Seeling, s.3

53 Ahmet Sarı, *Flanörün Edebi Etiyolojisi ve Dünya Edebiyatında Flanörlük*, İçinde: Flanör Düşünce, (Derleyen: Hüseyin Köse), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012, s.291

mayla yetinmek ya da sadece bunlarla sınırlamak yanlıştır. Özellikle edebi flanörlüğün tamamıyla farklılık gösterdiğine dikkat çekmek gerekmektedir. Aradaki farklılığı daha net ortaya koymak adına bu kelimenin Almancaya geçişini ve Almancada ne anlamlara geldiğini irdelemenin faydalı olacağı görüşündeyiz. Fransızcada *aylak aylak dolaşmak, gezip tozmak, sürtmek*[54] anlamlarını taşıyan 'flâner' fiilinden gelen flanör sözcüğünün Almancadaki karşılığı 'flanieren' olarak belirlenebilir. Buna karşılık Sarı, bu bağlantıya farklı bir boyut getirir ve bunu şu şekilde aktarır: "Flâner sözcüğünün Almancada 'bummeln' şeklinde karşılandığı düşünülecek olursa, kavramın birinci anlamının 'yavaşça yürümek'; ikinci anlamının ise 'hiçbir şey yapmamak' olduğu söylenebilir. 'Bummeln' sözcüğünün de 'baumeln' sözcüğünden türediği ve bu kelimeden kökenlendiğini düşünecek olursak kavramın 'hin und her schwanken' (sağa sola yalpalanmak) anlamına geldiği hemen görülecektir. Almancada 'flanieren' kelimesinin 19. yüzyılda yürürlüğe girdiği, bu çağda daha çok kullanılmaya başlandığı görülmektedir.[55]

Flanör kavramını açık olarak anlatmak için son olarak gezgin ve seyyahlar arasındaki farkı dile getirmenin yararlı olacağı kanaatindeyiz. Flanörün gezinti biçimi amaçsız ve belirli bir sebebe dayanmaz. Modern zamanda kaybolup gitmeyi, iradesini insan yığınlarına bırakmayı ve bu yığınlarla tek bir beden olmayı ister. Gördüğü her şeyi düşünce süzgecinden geçirebilecek kadar entelektüeldir. Gözlemleri sayesinde kendi varlığını geliştirmeyi becerebilir. Charles Baudelaire, flanörün en belirgin arzularını ve bu bağlamdaki özelliklerini "evden uzak kalmak, ama

---

[54] Tahsin Saraç, *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, Adam Yayınları, 1989, s.610
Ahmet Sarı, s.289

her yerde evinde hissetmek; dünyanın merkezinde olmak, dünyayı gözlemlemek ama dünyadan saklı kalmak" şeklinde sıralar.[56] Duygu Özsoy'a göre flanörün paradoksal bir kişiliği vardır. Bir yandan kendini kitleden soyutlamak isterken bir yandan da kitlenin parçası olmayı arzular; hem kentin hareketliliğinden hoşlanır hem de zamanın yavaşça akmasından, herkesi ve her şeyi görmek isterken kendisi görünmek istemez.[57] Kalabalığın tadını çıkarmanın bir sanat olduğunu[58] belirten Baudelaire, flanörün kent mekânlarıyla kurduğu ilişkiyi şöyle tanımlar: "Nasıl ki kuş havada, balık suda yaşıyorsa o da kalabalıklarda yaşar. Aşkı, işi, gücü kalabalıklardır. Kusursuz *flâneur* için, tutkulu gözlemci için, ahalinin orta yerini, hareketin gelgit noktasını, gelip geçici ile sonsuzun arasını mesken tutmak müthiş bir keyiftir. Gözlemci, her yerde kimliğini gizleyerek dolaşmanın tadını çıkaran bir prenstir.[59] Fakat bu gözlemcinin feminen olması çok zordur, zira kadın, kalabalıklar içinde kimliğini gizleyerek dolaşmanın tadını çıkaramaz. Kadınlar kamusal alanın doğal sakinleri olarak kabul edilmezler. Kadının konumu, flanörün bakışının nesnesi olarak belirlenir.[60]

Son olarak bir flanörün farklı yerler gezme, başka yerler görme arzusunun nedenlerinden bahsetmenin yerinde olacağı görüşündeyiz. Sarı, gezginin böyle bir arzusunun temel nedeninin; gezilen görülen yerlerden kendi çalışmaları için yeni bir şeyler çıkarmak ya da tıpkı Goethe'nin

---

56 Charles Baudelaire, *Modern Hayatın Ressamı*, Çev: Ali Berktay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.211
Duygu Özsoy, *Bir Flâneuseün Portresi: George Sand*, İçinde: Flanör Düşünce, (Derleyen: Hüseyin Köse), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012, s.310-311

58 Charles Baudelaire, *Paris Sıkıntısı*, Çev: Tahsin Yücel, Adam Yayınları, İstanbul, 1982, s.27

59 Charles Baudelaire, *Modern Hayatın Ressamı*, s.210

60 Duygu Özsoy, s.311

İtalya Seyahati'nin oluşum sürecine benzer şekilde, yaratıcılıkta bir tıkanma yaşandığı anlarda farklı yerlere, diyarlara açılmak suretiyle, yaratıcı düşüncenin yeniden rayına oturtulmasını sağlamak olduğunu dile getirir. Ardından bu konudaki yorumunu şu şekilde ayrıntı vererek devam ettirir: "Şayet çalışmalar yolunda gitmiyorsa ve yaratıcılık sekteye uğramışsa, 'tebdili mekânda ferahlık vardır' düsturunca, sadece Kadim Yunan ve Roma topraklarına değil (Goethe buralara gitmişti); Doğu'ya, oryantal auraya, İskandinav ülkelerine, Akdeniz'e açılarak yeni şeyler görmek, yeni deneyimler elde etmek ve bu deneyimleri de tıkanmaya yüz tutmuş yaratıcılık sürecini tekrar harekete geçirmek için fırsat bilmiştir kimi düşünürler, seyyahlar ve yazarlar. Bununla birlikte, flanörlerde kartografik düşünce egemen değildir. Bir şehrin envanterini çıkarmak, şehri bir kartografın, bir vakanüvisin, bir harita bilimcinin yaptığı gibi sokak sokak

kaydetmek bunu da yazılı basılı bir belge haline getirmek, ilkeleri arasında yer almaz flanörün.[61] Flanör, kalabalıkların arasında gezer ama gezme eyleminin somut bir amacı yoktur. Kitlelerin içinde dolaşmak ona haz verir ama kendini hiçbir zaman kitlelerin bir parçası olarak görmez.

20. yüzyılın başlarındaki flanör tipler, elbette modern dönemin zorlayıcı yaşamsal mantığının gün yüzüne çıkardığı tiplerdir. Bunların arasında yer alan önemli isimlerden birisi de Robert Walser'dir. Şüphesiz ki Walser'in eserlerinin ulaştığı başarıyı onun gezgin oluşuna bağlamak ya da 'gezmek onun yazma isteğini harekete geçiren tek unsurdur' iddiasında bulunmak doğru değildir.

---

[61] Ahmet Sarı, s.291

Waldau kliniğine yatmadan önce de oldukça uzun yürüyüşler yapan Walser, 27 yıl boyunca arada mesafe olarak kıyaslanamayacak derecede fark olsa da yürüyüşlerine devam etmiştir ve Waldau ve Herisau kliniklerinde önemli bir eser üretememiştir. Bundan yola çıkarak şu tespitte bulunabiliriz: Walser, sadece edebi yaratıcılığında tıkanma oluştuğunda ya da yaratıcı düşüncesi kendince istediği seviyeye ulaşamadığında dolaşmaya başlayan bir flanör değildir. Yürümek, gezmek onun yaratılışında vardır.

2. İSVİÇRE-ALMAN EDEBİYATI

Karmaşık bir etnik yapı gösteren İsviçre'nin Alman bölgesinde ortaya çıkan edebiyatın adını "İsviçre edebiyatı" koymak mümkündür. Bu bölge edebiyatı Alman edebiyatı kapsamında değerlendirilmiştir. Bu noktada "milli bir İsviçre edebiyatından söz etmek yerinde olacaktır" şeklinde bir iddiayı ortaya atmak gibi bir düşüncemiz de yoktur. Zira Alman edebiyat tarihi dendiğinde Johann Wolfgang von Goethe, Friedrich Schiller, Thomas Mann, Wolfgang Borchert, Günter Grass ve Franz Kafka gibi isimler nasıl ön plana çıkıyorsa, İsviçre edebiyatından söz edildiğinde de Gottfried Keller, Conrad Ferdinand Meyer, Peter Bichsel, Max Frisch, Friedrich Dürrenmatt, Adolf Muschg ve Robert Walser gibi yazarlar da olmazsa olmazlar olarak ön plana çıkarlar.

Almanya ile sosyo-kültürel şartlar açısından çok büyük farklılık göstermeyen İsviçre'de edebi eserlerin bu doğrultuda ortak eğilimler gösterdiği yadsınamaz bir gerçektir. Tek bir dilin konuşulmadığı, farklı din ve mezheplere mensup insanların yaşadığı, resmi adı "İsviçre Konfederasyonu" (Schweizerische Eidgenossenschaft) olan bir ülkenin kendine has özellikleri olan bir edebiyatının olup olmadığı hep tartışılmıştır. Bu tartışma günümüzde de sürmektedir. Yıldız Ecevit bu tartışmaya şu yorumla değişik bir boyut kazandırmıştır: "İsviçre'nin kendine özgü bir dilinin olmaması, bu ülke bağlamında 'ulusal edebiyat' kavramının değişik boyutlarda tartışılmasına yol

açmıştır. Dil, her zaman ulusallığın yapı taşlarından biri olmuştur. Bu nedenle, İsviçre'de dilleri konuşulan ülkelerin gerek coğrafi alan, gerekse insan faktörü açısından tartışılmaz üstünlüğü, bu ülkede oluşan edebiyatın komşu ülkenin kültürel olarak anılmasına yol açmıştır.[62]

Yukarıda isimlerini saydığımız İsviçreli yazarları Alman edebiyatından ayrı bir yerde tutmak ne derece doğrudur, ne derece yanlıştır, bunu tartışmak gerekir fakat olaya Alman edebiyatı tarihi açısından baktığımızda bu yazarların dışarıda tutulmalarının yanlış olduğu kanaatini taşıyoruz. Zira edebiyat her şeyden önce bir dil ürünüdür. İsviçreli yazarların eserlerini Alman dilinde verdiklerinden yola çıkarsak bu edebiyatı üst başlık olarak 'Alman Edebiyatı' şeklinde değerlendirebiliriz. Fransızca ve İtalyanca gibi İsviçre'de konuşulan diğer dillerde yazılan edebi eserleri şüphesiz ki İsviçre edebiyatı içerisinde görmek gerekir.

22 kantondan oluşan ve resmiyet anlamında üç dilin geçerli kılındığı bir ülkenin edebiyatını çerçeve edebiyat olarak düşünürsek İsviçre'ye komşu olan Fransa-Almanya-İtalya gibi ülkelerin dillerinde üretilen eserlerin bu çerçevede yer aldıklarını söyleyebiliriz. O halde çerçevenin içerisindeki Almanca yazılan eserleri "İsviçre-Alman Edebiyatı" grubuna dahil edebiliriz. Diğerleri için de "İsviçre-Fransız Edebiyatı" ve "İsviçre-İtalyan Edebiyatı" şeklinde bir nitelendirmeyi gerçekleştirebiliriz. Bu noktadan hareketle İsviçre'de Almanca yazan yazarları Alman edebiyatına hizmet edenler olarak değerlendirmek kaçınılmaz olacaktır. Fakat 19. yüzyıl edebiyatının tanınmış realist yazarlarından biri olan ve politik şiirleriyle öne çıkan Gottfried Keller, İsviçreli olmak ve İsviçre ulusallığı

---

[62] Yıldız Ecevit, *İsviçre-Alman Edebiyatı*, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1991, s.10

gibi konuları sürekli gündemde tutmak için yoğun çaba içerisinde olmuştur. Onunla özdeşleşen, diğer bir deyişle Keller denilince hemen akla gelen ve kısmen otobiyografik eser diye nitelendirilen **Yeşil Heinrich** (Der Grüne Heinrich) adlı romanda kahramanı şöyle konuşturur:

> *"Kendi başına yolunu çizmek niyetiyle ailesinden kopan, uzaklara giden, yolunu şaşıran ve her defasında ona en güvenli sığınak olan aile ise, anavatan da aynı şekilde aydın ve mutlu burjuva sınıfının güvenli kucağıdır, ilk ve son sığınaktır. Bu vatanın insanları köken ve dil olarak birbirlerinden ne kadar ayrı olsalar da belirli kurallar çerçevesinde birbirlerine bir o kadar yakınlaşırlar, uğruna birlikte mücadele edecekleri bir gelecek için kurdukları düzende birbirlerine dostça destek olurlar. Bizimki işte böyle bir durum (....) Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Bize bu düşünceyi veren ulusallık kavramı değildir; bu dağlarda dalgalanan bir düşüncenin özü, bu kendine özgü ulusallığın oluşmasına sebebiyet vermiştir.*[63]

Üç dilin* konuşulduğu İsviçre'de 'ulusallık' 19. yüzyılın başından günümüze kadar tartışma konusu olmuştur. Bu tartışma 20. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Max Frisch ve Otto F. Walter'in deyim yerindeyse karşılıklı atışmalarıyla ileri boyutlara taşınmıştır. Bu tartışmalara değinmeden önce İsviçre'nin tarihi hakkında kısa bir bilgilendirmenin yerinde olacağı görüşündeyiz. 1848 yılında İsviçre Federal Anayasasının kabulünden bu yana varlığını sürdüren İsviçre devletinin temelini oluşturan konfederasyonun kuruluşu ise Uri, Schwyz ve Unterwalden kantonlarının birleşerek Federal Beyannameyi imzalamalarıyla 1291 yı-

---

[63] Gottfried Keller, *Der grüne Heinrich*, Fischer Bücherei, München, 1961, s. 367

Almanca, Fransızca ve İtalyancanın yanı sıra 7109 km² yüzölçümüyle İsviçre'nin en büyük kantonu Graubunden (Grililer Birliği) kantonunda yaklaşık elli bin kişinin konuştuğu Retoromanca da vardır. Retoromanca, Latince ile Alman diyalektiğinin karışımıdır.

lında gerçekleşmiştir. Daha sonra bu birliğe diğer kantonlar da katılmıştır. Savaşlar ile Fransa, Rusya ve Avusturya tarafından gerçekleştirilen işgallerle geçen yüzyılların ardından 1815 yılında Viyana Kongresi ile İsviçre'nin bağımsızlığı ve tarafsızlığı tüm Avrupa güçleri tarafından tanındı.[64] Son olarak 1999 yılında Federal Anayasayı kabul eden İsviçre 2002 yılından beri Birleşmiş Milletler üyesi oldu.

İsviçre'nin bilinen ilk yerleşimcilerinin Helvet boyları ve ülkenin adının da Helvetia olduğu bilinen gerçektir. Helvet boylarından günümüze kadar farklı dönemlerde işgallere ve istilalara uğrayan İsviçre'nin tarihsel çalkantılarının uzantılarını edebiyat alanında da gözlemlemek mümkündür. Endüstrileşmedeki gelişim ve ilerlemeyi ekonomik gelişmeler de takip eder. Tüm bunlar edebiyatın konularını belirleyen faktörler durumuna geçer. Daha sonra Avrupa'nın yaşadığı I. ve II. Dünya Savaşlarının dışında kalmış bir İsviçre bundan büyük ekonomik çıkar elde etmiştir. Neredeyse 100 yıl önce yani 1815 yılından itibaren tarafsızlık ilkesi içerisinde dış politikasını şekillendiren İsviçre'nin edebiyatında da doğal olarak savaş konusu işlenmez.

Dört dilin konuşulduğu bir ülkenin edebiyatından söz ederken herhangi birini öne çıkarıp bir diğerini bir alt sıraya indirmek anlamsız olur. Diğer yandan bu dört dili konuşanların sayısının çokluğu ya da azlığından hareketle sıralamayı belirlemek şüphesiz ki sağlıklı bir tespit olmaz. Çünkü İsviçre edebiyatında dönemsel hareketlerin büyük etkisi vardır. 18. yüzyılda Fransızca Bern bölgesinin popüler dili olmuştur. Buna paralel olarak Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) ve Germaine de Staël (1766-

[64] Der Kleine Brockhaus, İkinci Cilt, F. A. Brockhaus, Wiesbaden, 1962, s.413

1817) önde gelen Fransızca yazan yazarlar arasında yer aldılar. Rousseau'nun aynı zamanda 18. yüzyılın en etkili filozofu olduğunu da ifade etmek gerekir. Bu iki yazarı, daha yakın bir tarihte yaşamış olan ünlü şair Charles Ferdinand Ramuz (1878-1947) izlemektedir. Ramuz'un eserlerinde ele aldığı konular; köylülerin ve dağ sakinlerinin yaşamları ve onların zor çevre şartlarındaki mücadeleleridir. 19. yüzyılın en önemli yazarları olarak İsviçre-Alman edebiyatının klasikleri arasında yer alan Gottfried Keller (1819-1890) ve Jeremias Gotthelf'i (1797-1854) gösterebiliriz. 20. yüzyılda İsviçre edebiyatının tartışmasız devi olan Friedrich Dürrenmatt da İsviçre-Alman edebiyatının yapı taşları arasında yer alır. İsviçre edebiyatına İtalyanca ve Retoromanca konuşan yazarlar da katkıda bulunurlar ancak Almanca ve Fransızcaya göre bu oran oldukça düşüktür.

Günümüz edebiyatına geçmeden önce savaş sonrası İsviçre-Alman edebiyatından bahsetmek gerekirse ilk söylenecek şey; bu dönem yazarların, tüm değerlerin yok olduğu, harabeye dönmüş bir Avrupa'da eski değerlere sıkı sıkıya tutunarak ayakta kalmak için mücadele verdikleridir. Geleneksele olan bağlılıkları savaş sonrası edebiyatın göze çarpan özelliğidir. 1897-1963 yılları arasında yaşamış, hem yazar, hem gazeteci, hem de edebiyat eleştirmeni olan, aynı zamanda İsviçre edebiyatında '*geleneksel olanın canlandırılması*'nı savunan Max Rychner 1943 yılında yazdığı "İki Savaş Arasındaki Avrupa Edebiyatı" (Zur europäischen Literatur zwischen zwei Weltkriegen) başlıklı kitabında İsviçre edebiyatının o günkü durumunu ve yapılması gerekenleri Goethe'nin söyleminden hareketle şu cümlelerle ifade eder: "Goethe'nin bir ifadesine göre, bir kaybı olan insan, vakit geçirmeksizin elinde kalanları

sağlama almalıdır. Bizim bugünkü durumumuz budur."[65] Fritz Strich (1882-1965) ve Karl Schmidt (1907-1974) gibi hem Germanist, hem yazar hem de edebiyat eleştirmenleri Rychner'in bu eğilimine destek çıkarlar. 1945 sonrası eserlerde bu eğilim devam eder. Max Frisch ve Friedrich Dürrenmatt ile bu eğilim hızını ve önemini kaybetmeye başlar. Sadece İsviçre edebiyatının değil çağdaş dünya edebiyatının önemli isimlerinden olan bu iki yazar savaş sonrası edebiyatın İsviçre'deki temsilcileri olmuşlardır.

1911'de Zürich'te doğan Max Frisch ilk olarak Alman filolojisi tahsiline başlar, daha sonra babasının ölümüyle birlikte mimarlığı tercih eder. Daha sonraları mimarlık tahsilini bırakan Frisch 1955 yılında yazarlığa geri döner. İki yıl sonra o dönemin keskin eleştirisini yaptığı ve Türkçeye "Çarpık Sevda" adıyla çevrilen "Homo Faber'i yayınlar. Kendi doğasına yabancılaşmış teknoloji insanının ironik ve şaşırtıcı yaşamının konu edildiği romanda özellikle teknik-doğa, bilim-sanat, akıl-duygu ve kader-rastlantı gibi kavramlar sorgulanır. Bundan başka yazdığı eserlerde ülkesi İsviçre'yi sorgulamaktan geri kalmayan Max Frisch en fazla kimlik problemi üzerinde durmuştur. "Kendine bir kimlik çizmemelisin" (du sollst dir kein Bildnis machen) cümlesi Max Frisch ile özdeşleşmiştir. Sadece düzyazı türünde eserler vermekle kalmayan Frisch aynı zamanda tiyatro eserleri de yazmıştır. Expresyonist unsurlar içeren "Yine başladılar şarkılarına" (Nun singen sie wieder) adlı ilk eserini "Çin Seddi" (Chinesische Mauer) gibi eserler takip eder.

Frisch ile birlikte İsviçre edebiyatının dünya çapındaki diğer tiyatro yazarı da Friedrich Dürrenmatt'tır. 1921 yılında Bern'de doğan Dürrenmatt, 20. yüzyıl tiyatrosu-

[65] Max Rychner, *Zur europäischen Literatur zwei Weltkriegen*, Atlantis Verlag, Zürich, 1943, s.10

nun en büyük ustalarından biridir. Köylü olmasının, yaratıcılığını zenginleştiren çok önemli bir etmen olduğunu sıklıkla dile getirmiştir. Özellikle konuştuğu Almancayı sürekli ön plana çıkarmış ve eserlerinde de izlerine kolay rastlanan Bern diyalektini överken şunları söyler: "Bern Almancasını severim; birçok yönden Almancadan üstündür. O, benim anadilim; onu seviyorum, çünkü insan annesini sever."[66] İlk üç oyunu istediği ilgiyi bulamaz fakat 1956 yılında yayınladığı "Yaşlı Kadının Ziyareti" (Der Besuch der alten Dame) adlı eseri bir anda dünyada tanınmasına yol açtı. Önceleri yazdığı üç oyunun başarılı olamamasını ve geçen süreci edebiyat eleştirmeni ve araştırmacısı Elisabeth Brock-Sulzer şu cümle ile değerlendirir:" *Ortam Dürrenmatt için henüz hazır değildi.*"[67] Yazarın ahlaki görevini saldırmak fakat bir yere bağlı olmamak olarak açıklayan Dürrenmatt, sanatın amacının çarpıklıkları göz önüne sermek olduğunu, fakat asla çözüm aramak olmadığını dillendirir.

Max Frisch ve Friedrich Dürrenmatt'tan sonra gelen İsviçreli yazarların büyük bir üne kavuştukları söylenemez. Yıldız Ecevit, hem bunun nedenini hem de bu iki yazarın genç yazarlar üzerindeki etkisini şu sözlerle açıklar: "*Max Frisch ve Friedrich Dürrenmatt gibi iki büyük ismin, arkadan gelen genç yazarlar üzerindeki etkisi kuşkusuz büyük olmuştur. Yol gösterici olumlu etkinin yanı sıra, bu iki yazarın olağanüstü ününün gölgesinde kalma, onların yalnızca bir ardılı olarak anılma korkusu, Frisch-Dürrenmatt olgusunun çağdaş İsviçre edebiyatındaki yan ürünlerinden biridir. Ancak, elli sonrası İsviçre edebiyatındaki gelişme, kesinlikle bu iki yazarın izinde bir 'ardıl edebiyat' oluşumu göstermemektedir. İsviçreli*

---

[66] Friedrich Dürrenmatt, *Dramaturgisches und Kritisches*, Arche Verlag, Zürich, 1972, s.89
Elizabeth Brock-Sulzer, *Friedrich Dürrenmatt, Stationen seines Werkes*, Arche Verlag, Zürich, 1970, s.164

yazar, değeri kanıtlanmış, örnek özellikli ağabey ya da babaya gösterilen saygıya benzer bir yaklaşımla Frisch ve Dürrenmatt'ı onaylamakta, onları karşısına almaksızın üretmektedir."[68]

İsviçre-Alman edebiyatındaki türlerin hangisinin daha çok tercih edildiği konusunda ise söylenecek ilk şey, düzyazının şiir ve tiyatroyla kıyaslandığında ilk sıradaki yerini koruduğudur. Hatta düzyazı, "geleneksel edebiyat türü" diye de adlandırılır. Bu alanda ünü ülke sınırlarını aşmış çok sayıda romancının olduğu bir gerçektir. Hacimli yapısından ötürü en güçlü anlatım türü olan roman,[69] çağın sorunlarını estetik boyutuyla ortaya koyan edebi bir türdür. İsviçre, II. Dünya Savaşına katılmamış olmasına rağmen savaş sonrası politik gelişmeler İsviçre-Alman edebiyatında farklı oluşumlar ortaya çıkarır. Savaşın gözle görülür ağır sonuçları diğer ülke edebiyatlarında çok açık olarak görülürken, ruhsal, fiziksel ve ekonomik anlamda çok fazla etkilenmeyen İsviçre'de Max Frisch gibi yazarlar dünyaya açılma tutkusu ile ya da diğer bir deyişle yeni ufuklar arama tutkusu ile İsviçre'den kaçmak durumunda kalmışlardır.

Dürrenmatt ve Frisch'in yanı sıra ülke dışında adını duyurabilmeyi başaran Hugo Lötscher, David Wechsler, Jörg Steiner ve Otto F. Walter gibi isimleri saymak mümkündür. Max Frisch'ten etkilenen ve onu idol olarak gören Walter "Der Stumme" (Dilsiz) adlı romanıyla çıkış yapmıştır. Bu romanında baba-oğul çatışmasını işlemesinin yanı sıra dil sorunsalına romanın birçok bölümünde işaret etmiştir. İsviçre-Alman edebiyatında baba-oğul çatışmasını işleyen diğer bir yazar Adolf Muschg'dur. Muschg, farklı edebi metinleri bir arada yayınlayan bir

---

[68] Yıldız Ecevit, s.67

[69] Michel Butor, *Roman Üstüne Denemeler*, Çev: Mehmet Rifat, Sema Rifat, Düzlem Yayınları, İstanbul, 1991, s.92

Doğu Alman dergisine verdiği demeçte biyografisi hakkında şunları söyler: "1934 yılında zengin bir çevrede öğretmenlik yapan bir babanın oğlu olarak Zollikon/Zürih'te doğdum. Daha sonraki duraklarım; Lise, üniversite öğrenimi için önce Zürih sonra Cambridge ve 1959'da Ernst Barlach'ın dramları üzerine yaptığım doktora. 1962-1970 yılları arasında Almanca bilgilerimi satmak için Japonya'ya, New York'a ve Genf'e gittim. Daha sonra ETH-Zürih Üniversitesindeki akademik kariyerime geri döndüm. Kendi durumumu ve etrafımdaki insanların durumunu gözlemlemeye başladım. Bu araştırmamda araç olarak da kullandığım şey ise; yazmaktı. Bu süreç hala devam ediyor ve umarım Zürih'te üniversitede öğretim üyesi olarak öğrencilerimi bu yazma olayının içine sürüklerim."[70] 60'lı yıllarda başarılı eserleriyle kendilerini göstermeye başlayan genç yazarlar arasında Adolf Muschg da vardı. Yirmi yaşında şiir yazmaya başlayan Muschg on yıl sonra ilk romanını yazar. Şiirden vazgeçme nedenini ise şöyle açıklar: "Yirmi ile otuz yaş arasında şiir yazarak kendimi aldattım. Çünkü o şiirlerin içinde ben yoktum. Benimle ilgisi olmayan şiirlerin beni şair yapacağına inanmıyordum."[71]

Çağdaş İsviçre edebiyatının yapı taşlarından biri olan Adolf Muschg, ilk romanı olan "Im Sommer des Hasen" (Tavşanın Yazında) ile bir anda en çok satanlar listesine girer[72] ve Almanya'da eleştirmenlerin kabul ettiği, saygı duyulan bir yazar konumuna geçer.[73] Bu roman yayınlanır yayınlanmaz Amerika'da Alman Dili ve Edebiyatı öğ-

---

[70] Renata Voss, *Adolf Muschg*, Verlag C.H.Beck, München, 1984, s.20
Adolf Muschg, *Öffentlichkeit als Versteck*, Leipzig Verlag, 1984, s.206

[72] Renata Voss, s.24

[73] Hugo Loetscher, *Über Adolf Muschg*, Der Spiegel, 18.Juli.1966, Nr.30, s.68

renimi gören öğrencilere ders materyali olarak okutulur.[74] İsviçreli yazarlar arasında toplumsal angajmanı en güçlü olanlardan biri olan Muschg[75] eserlerinde bireyin toplumsal sorunlarını dile getirir.

Eserlerinde insan ilişkilerindeki iletişim kopukluğunu ön plana çıkaran Muschg bu iletişimsizliğin sonuçlarını; yalnızlık, kuşak çatışması ve ölüm olarak gösterir, aydın bir sosyalist olarak dönemin İsviçre toplumunu eleştirel bir açıdan okuyucuya aktarır. Muschg'a göre hiçbir insan toplum içerisinde bir ada olarak yaşayamaz. İnsan 'ada'yı oynayabilir ama bir ada olamaz.[76] Eserlerinde genellikle uyum sağlayamadığı toplumdan kaçan figürler yer alır. Bu figürlerin toplumu değiştirme çabaları ve başarısızlıkları öne çıkarılır.

Eserlerinde toplumsal sorunları ve özellikle iletişim kopukluğu irdeleyen bir diğer yazar ise Peter Bichsel'dir. 1935 yılında Luzern'de dünyaya gelen Bichsel kısa öyküleri ve gazete yazılarıyla ünlüdür. 60'lı ve 70'li yılların İsviçre'sinde düzyazı alanında roman-öykü kargaşası görülmeye başlandı. Düzyazı türleri arasındaki sınırların ortadan kalktığı romanın öyküye benzer bir şekle büründüğünü gözlemlenir. Roman yerine Almancada "Erzählung" (anlatı-öykü) kullanıldı. Erzählung, kelime anlamı olarak orta uzunlukta romansı bir 'düzyazı-anlatı'dır. Buna benzer türler için de kullanılan bir sözcüktür. Bir diğer tür ise modern edebiyatta sıklıkla karşımıza çıkan 'kısa öykü'dür. İsviçre-Alman edebiyatında bu eğilimden en çok etkilenerek bu türde eserler veren yazar Peter Bichsel'dir. Öykülerinde çağımız insanının bireyselleşmesini ve bi-

---

[74] Renata Voss, s.24

[75] Yıldız Ecevit, s.99
Peter Andre Bloch-Erwin Hubacher (Hrsg), *Adolf Muschg*, in: Der Schriftsteller in unserer Zeit, Bern, 1972, s.143

reyselleşmenin nasıl iletişim eksikliği yarattığını ve sıradan insanların gündelik yaşamlarını etkileyişini dile getirir. İçinde 21 öykünün bulunduğu "Aslında Bayan Blum Sütçüyü Tanımak İsterdi" (Eigentlich möchte Frau Blum den Milchmann kennenlernen) adlı eserinde de sıradan insanları ve sıradan olayları anlatır. Öykülerinin bu kadar ilgi çekmesi ya da etkileyici olmasının nedeni sıradanlık kavramının öykülerinde oldukça fazla yer almasıdır. Öykülerinde mizahın yanı sıra huzur veren bir naiflik görmek mümkündür. Bu eserin yanı sıra 1964 ile 1971 yılları arasında yazdığı eserler içinde en çok göze çarpanlar Mevsimler (Jahreszeiten), Çocuk Öyküleri (Kindergeschichten) ve Konukevi (Gästehaus) gibi eserlerdir.

Yıldız Ecevit'e göre Peter Bichsel, Robert Walser'in izinde "basit, küçük, gündelik" olayları, onların ardından da insan ilişkilerini naif bir tonla anlatır.[77] Peter Bichsel'in izinde olduğu Robert Walser İsviçre-Alman edebiyatının diğer önemli isimlerinden biridir. Çalışmamıza konu olan bu yazarın hayatı ve edebi kişiliği hakkında bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak bilgi vereceğiz.

[77] Yıldız Ecevit, s.132

3. ROBERT WALSER'İN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Robert Walser'in eserlerinde ortaya çıkan yegâne kişilik kendi kişiliğidir.

Agnes Cardinal

Bir yazarın eserini anlamak ya da isabetli yorumlar yapabilmek için yazarın geçmişte neler yaşadığını, kimlerle ve hangi ortamlarda ilişki kurduğunu, ailesini ya da başından ne geçtiğini bilmekte hiç şüphesiz fayda vardır. Walser'in yaşamı, diğer yazarlarla mukayese edildiğinde ilgi çekici, tuhaf hatta olağandışıdır. Walser'in eserlerinde öz yaşamından izler olduğu ve bunu bilinçli yaptığı edebiyat eleştirmenlerinin neredeyse tamamının ortak görüşüdür. Böyle bir yazarın eserlerine yapılacak yorumun sağlıklı ve isabetli olabilmesi için onun öz yaşam öyküsü hakkında bilgi sahibi olunması hemen hemen şarttır.

Günlük yaşama ilişkin gözlemlerini öykülerinde ve romanlarında dile getiren Robert Walser, 15 Nisan 1878'de İsviçre'nin Bern kantonunda tüccar bir babanın sekiz çocuğundan yedincisi olarak dünyaya geldi. On dört yaşındayken okulu bırakarak doğduğu şehirde bir bankada staj yapmaya başladı. Ani bir kararla oyuncu olmak hayaliyle Stuttgart'a gidene dek bu staj üç yıl sürdü. Tiyatrocu olmak onun için çocukluğundan kalma bir hevesti. Kız kardeşi Lisa'nın en güvendiği yakın arkadaşı Lina Marty-Hausenstein, Walser ailesi hakkında bilgi ve-

rirken bu konuya da değiniyor: "Walser ailesi hem misafiri hem de çocukları çok severdi. Sekiz çocuğun hepsi hafta içini de hafta sonunu da okul arkadaşları ile beraber geçirirlerdi. Hece oyunları oynardık, evdeki gardırop, sandık, yastık gibi malzemeleri kullanarak tiyatro sahnesi kurar ve oyunlar sergilerdik. Aklımıza yeni bir şey gelmediğinde baba Walser devreye girer, projeksiyon cihazıyla yaptıklarımıza destek olur, anne Walser ise kırtasiyeci dükkanından bir oyuncak getirir, içeri girer ve sürprizler yapardı. Oyunu bozmasınlar diye Karl ile Robert'ten gözlerini ayırmazdı.[78] Baba Walser, dışa açılmaktan korkan, dar çerçevede hareketsiz ve verimsiz hayat örneği veren bir babadır. Anne Walsert ise gururlu fakat dengesiz ve çabuk öfkelenen bir annedir.[79]

Çok sevdiği annesini 22 Ekim 1894'te kaybeder. Kız kardeşine yazdığı mektuplarında hep annesinden ve ona olan sevgisinden bahseder. Bu sevgisini romanlarında kahramanları aracılığıyla dile getirir. "**Die Knaben**" (Erkek Çocuklar) adlı eserinden annesini kaybeden ve bu yüzden intihar eden genç bir adamı ana figür olarak karşımıza çıkarır. Eserde bu sevgi, "yaşama olan sevgim anneme olan sevgimden daha fazla değildir ve o ölmüştür" sözleriyle dile getirir. **Der Gehülfe** (Yardımcı) adlı romanda ise ana figür Joseph annesini küçük yaşta kaybetmiştir ve onunla ilişkisi hatırladığı kadarıyla aktarılır. Bu aktarımlarda anne güler yüzlüdür ve dostça bakar. **Geschwister Tanner** (Tanner Kardeşler) adlı romanda da genç kahraman Simon; "anne her şey için bir çıkış nokta-

---

[78] Robert Mächler, *Das Leben Robert Walsers – eine dokumentarische Biographie*, Suhrkamp Verlag, Hamburg 1976, s.25

[79] Werner Morland, *Robert Walser in* Bern, Verlag Paul Haupt, Bern, 1995, s.9

sıdır" cümlesiyle anneye verdiği değeri ve ona olan sevgisini ortaya koyar.

Hayatını banka ve büro memurluğu yaparak kazanan Walser'in böylesi bir hayat biçiminden ani bir kararla vazgeçerek Stuttgart'a gidişi adeta bir kaçıştır. Düşünmeden verilen bir karar ve Stuttgart'a kaçış. Sarf edilen tüm çabalara rağmen tam bir başarısızlık. Robert'in hayatındaki ilk hayal kırıklığı bu aktörlük girişimidir. İfadedeki yetersizlik, üstlendiği rolleri yeterince canlı oynayamama gibi gerekçelerle sahneler ona sonsuza dek kapanır. Edebiyata olan düşkünlüğünden dolayı bu kez de şair olmaya karar verir ve şiir yazmaya başlar. Şiirlerinin yanı sıra kısa öyküler de yazar ama hedeflediği başarıya bir türlü ulaşamaz. 1897 yılında Berlin'e gider ve bir ay sonra geri döner. Walser'in bu kısa ikametinden, onun Alman başkentinde aradığını bulamadığı anlaşılmaktadır. 8 Mayıs 1898'de şiirlerinden altısı yayınlanır. Berner Zeitung'un Pazar sayısında "Kültür Yazıları" başlıklı bölümden sorumlu Josef Viktor Widmann, Walser'in 40 şiirinin eline ulaştığını ve bunların *kendinden oldukça emin bir şairin elinden çıkmış* olduğunu dile getirince böylesine övücü bir tanıtımın ardından Avusturyalı eleştirmenler davetler almaya başlar.[80] Aynı yılın sonlarına doğru Franz Blei'ın dikkatini çeker ve Rilke ile Hofmannstahl'in eserlerini yayınlayan Insel yayınevi onun ilk kitabını yayınlar.

23 yaşındayken Walser Almanca yazan genç yazarlar arasına girer. 1901'de Münih'e giderek orada yazar ve şair

[80] Catherine Sauvat, *Vergessene Weiten, Eine Robert Walser-Biographie* Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1995, s.47

çevresiyle tanışır. Orada Dehmel, Max Dauthendey, Wilhelm Weigand, Michael Georg Conrad gibi kendisinden yaşlı yazar, şair, eleştirmen ve milletvekili gibi unvanlara sahip kişilerle aynı ortamda bulunur. Kendi deyimiyle bu atmosfer, eserlerini yayınlatmak için genç bir yazara dışa açılma şansı veren önemli bir imkândır. Bu yazarlardan Dauthendey Berlin'e gidebilsin diye ona 20 Mark verir, yazar olarak yeteneğini başkentte tekrar ortaya koyacağını düşünür. Walser, Berlin seyahati ve ikametinden beklentileri konusunda şu yorumu yapar: *"Böyle bir şehir bana iyi gelir ve beni bilinçlendirir. Berlin'de dünyanın benden ne istediğini ve benim ondan ne isteyebileceğimi tecrübe edeceğim. Kısa ya da uzun bir zaman içerisinde bunları öğreneceğim."*[81] Ocak ayında Berlin'e gider ve bu kez bir ay kalır. Döndüğünde karamsardır: "Anladım ki yazarlık benim mesleğim olmayacak, ben bu işle hayatımı kazanamam. Yazar olabilmek için benim eğitimim az."[82] Berlin'den dönünce kız kardeşi Lisa'nın yanında kalır ve onu derse hazırlanmasında yardım eder. Bu süreç onun için zorunlu dinlenmedir. Halıları döver, ev işinde yardım eder, postaları alır, pişirmeyi öğrenir. Uzun yürüyüşler yapar. Lisa ise neden yazmadığını ve yaratıcı gücünü kullanmadığını ve hep gezdiğini, hayal âleminde yaşadığını düşünür. 1903 yılının ortasında Lisa'nın bir arkadaşı olan Karl Dubler adlı bir mühendis ile tanışır ve onun yanında yardımcı eleman olarak çalışmaya başlar. Yaklaşık altı ay orada çalışır ve bu süre içerisinde **Der Gehülfe** (Yardımcı) adlı romanının çerçevesini hazırlar.

Walser'in hayatında *'Bieler Jahre'* (Biel Yılları) olarak adlandırılan 1914 ile 1921 yılları arası özellikle tiyatro ile ilgilendiği yıllardır. Hatta Schiller'in **Räuber** adlı eserini

---

[81] Catherine Sauvat, s.53

[82] Catherine Sauvat, s.54

okuduktan sonra oyuncu olmak istediğini dile getirmiştir. Bu isteğini, Biel tiyatro kulübünde küçük bir rol alarak bir nebze olsun gerçekleştir fakat bu rol onu tatmin etmez ve küçük bir tiyatro oyunu yazar, bunu daha sonra "Wanda" ve "Polenfürstin" adlı dramlar izler. Tanıştığı ünlü oyuncu Josef Kainz onun tiyatro eserini sert bir şekilde eleştirir ve kelimenin tam anlamıyla alay eder. Sahne tasarımcısı olan bir arkadaşı da onun oyun yazarlığı konusunda yeterli beceriye sahip olmadığı şeklinde söylemlerde bulununca kardeşi Lisa'ya yazdığı mektupta "Tanrı benim yazar olmamı istiyor" der ve tiyatro ile ilişiğini tamamen keserek roman yazmaya ağırlık verir ve 1907'de ilk romanı "Die Geschwister Tanner"i (Tanner Kardeşler) yayınlar. 1906 yılının Ocak ayında yazmaya başladığı bu eserin 21 Şubat günü müsvedde halini bitirir. 400 sayfalık bu eseri Insel Verlag adlı yayınevine sunar. İlk olarak yayınevi bazı değişiklikler yapar ve daha sonra edebiyat eleştirmeni Christian Morgenstern okur. O da bazı değişikler yapmasını ister. Bunlar; gramerde dikkatli olması, bazı yerlerde cümle yapılarının yeniden düzenlenmesi şeklindeki taleplerdir. Kısaca, eseri değersiz kılacağına inandığı bazı noktalara dikkat çeker ve onların değişmesini ister. Morgenstern, bu eseri Hermann Hesse'nin "Peter Camenzind" adlı eseriyle karşılaştırır ve çok daha anlamlı bulduğunu belirtir ve övgüler yağdırır. Özellikle öykünün içeriği hakkında yapıcı eleştirilerde bulunur.[83]

Die Geschwister Tanner 1907 yılında 1000 adet basılır, 1933'te ise Zürcher Rascher Verlag adlı yayınevi yeni baskısını yapar. Bir başka yazar, çevirmen ve eleştirmen olan Hans Bethge ise bu esere övgüsünü dile getirmek için "Bu kitabı gerçek bir yazar yazmış" şeklinde bir yorum ya-

[83] Jochen Greven, *"Robert Walser und Christian Morgenstern"* Text und Kritik, 19. 3.Auflage, 1978, s.43

par.[84] Bu eserin yayınlanmasından iki yıl sonra Hermann Hesse yazdığı bir makalede bir okuyucu olarak izlenimlerini şöyle açıklar: "Walser, büyük bir okuyucu kitlesi tarafından henüz tanınmamasına rağmen edebi şöhreti yakalamış bir yazardır.[85]

Yazma işinin yanı sıra resim yapmakla da uğraşan Walser zamanının büyük bir bölümünü atölyede geçirir. Diğer taraftan da gözlem için dışarıya çıkar, dolaşır, keşfedeceği şeyler arar. Böylelikle her şeye merakı artar. Tüm çabası daha güzelini yapmak içindir. Kardeşinin atölyesinden ayrılır ve küçük bir evde kalmaya başlar. Karl, kız kardeşine yazdığı mektupta, Robert'in işine yoğunlaşması için bunun gerekli olduğunu dile getirir. "Onu çalışmaktan kimse alıkoyamıyor, onu kıskanıyorum ve bunun için ona hayranlık duyuyorum."[86] Bir diğer İsviçreli genç yazar Albert Steffen onu ziyaret eder, onun elini ayağını dış dünyadan çektiğini, kendisini tamamıyla okumaya ve çalışmaya verdiğini, bu temponun ona zarar verebileceğinden korktuğunu belirtir.[87] Bu sırada Walser yeni kitabı için çalışmaktadır. Fakat bu kitaptan umudu yoktur. Buna rağmen müsveddeleri Soher Verlag adlı yayınevine gönderir ve 8.000 Mark para ister. Bunun üzerine yayınevi hiçbir yorum yapmadan hepsini geri gönderir. Bunun üzerine bizzat kendisi yayınevine giderek açıklama ister. Yapılan anlamsız açıklamaya karşılık onların edebiyattan anlamadıklarını haykırarak kapıyı çarpar ve çıkar.

---

[84] Katharina Kerr, *Über Robert Walser*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1978, Drei Bände I, s.42

[85] Katharina Kerr, s.53

[86] Catherine Sauvat, s.91

[87] Catherine Sauvat, s.92

Bu arada Bruno Cassier, Robert'in ikinci kitabı olan **Der Gehülfe**'yi yayınlamaya karar verir. 197 sayfalık müsveddeyi okur ve altını çizerek düzeltmeler yapar. Bu değişikliklerle kitap son haline getirilir ve 1908 yılında yayınlanır. Bu kitap onun en çok satış yapan kitabı olur. İlk olarak 1000 baskı yapar, aynı yıl ikinci baskısı, 1909'da ise üçüncü baskısı yapılır. 1936'da bir kez daha basılan kitap 1955'te Carl Seelig tarafından "Dichtungen in Prosa" adı altında basılır. Kitabın eleştirisi iki ayrı şekilde olur. Bir kısım beğenip övücü eleştiriler getirir, diğer bir kısım ise değersiz sayarak dikkate almaz ve reddeder. Walser'in şiirlerini Berner Zeitung'da yayınlatan ve dönemin en ünlü edebiyat eleştirmenlerden biri olan Josepf Viktor Widmann bu roman için "gerçek bir İsviçre romanı" nitelendirmesinde bulunur ve şöyle devam eder: "Umulmadık bir altın parıltısı onun üzerine yerleşmiştir." Bir diğer eleştirmen Wilhelm Schäfer onun cümlelerini 'kaprisli, nazlı ve şımarık' bulur fakat bunun yanı sıra bu durumu onun 'dilinin doğal akışı' olarak açıklar. 1936 yılındaki yeni baskısı vesilesiyle Hermann Hesse dili kullanımda sanatını gösterdiğini ve maalesef neredeyse ilk yayımlandığından bugüne 30 yıl geçmesine rağmen bu kitabın büyüsünün anlaşılmadığını ve bundan sonra muhakkak daha iyi anlaşılacağından söz eder. Buna karşılık eseri beğenmeyenler de bulunur. Bu eserin hiç okunmayacağını, sıkıcı olduğunu, adeta sabun köpüğü gibi havada yok olacağını iddia ederler.[88]

Gözlemlerine devam etmek için sürekli gezen, dolaşan ve toplum içinde ya da doğayla iç içe olmaya çalışan Walser, kafelere ve restoranlara gider. Bu arada "Jakob

[88] Catherine Sauvat, s.92

von Gunten" adlı romanını şekillendirmeye başlar. Değişik şeyler arar, gezer, caddelerde dolaşır. Toplum içerisinde bulunmasının sonucunda iki çeşit izlenim edinir. Ya kayda değer ilham kaynağı olabilecek bir not, bir nokta, bir iz, bir şekil, bir olay görülecek ya da bir tesadüfe ihtiyaç duyulacak. Bir şeylerin göze çarpması gerekmektedir. Yayıncı Samuel Fischler, ona Polonya'ya veya Türkiye'ye seyahat yapmasını teklif eder. Walser, önce Polonya sonra Türkiye, adından da Hindistan olmak üzere üç ülkeyi hedefleyen bir seyahat planı hazırlar. Fischler'in tün masrafları üstlendiği bu seyahatten vazgeçerek tren ve gemi biletleri ile tüm çekleri geri verir. Bavullar açılır ve Walser ıhlamur ağaçları altındaki gezilerine kaldığı yerden devam eder.[89] Walser bu durumu mizahi bir şekilde açıklar: "odamdan ayrılamıyorum ve bavulum çok eskidi, onu uzak seyahatlere göndermek bana acı veriyor."[90]

1909'da Cassier, Walser'in üçüncü romanını yayınlatır: Jakob von Gunten. Artık Walser'in beşi yayınlanmış altı kitabı vardır. Bundan sonra genç bir yazar olarak zamanın en iyi dergilerinde önde gelen gazetelerinde hep ismi geçmektedir. Daha "Gehülfe" adlı romanının başarısı çok taze iken şiirlerinin yayınlandığı kitap ile büyük bir okuyucu kitlesi kazanır. Fakat roman eleştirmenler tarafından sürekli eleştirilir. Walser'in eserine "sabun köpüğü" eleştirisini getiren Joseph Müller bu kez eleştirisinin dozunu daha da arttırır: "Kuru, cansız, yavan yazılara günümüzde artık itibar edilmiyor, okuyucunun buna katlanması mümkün değildir. Walser kör bir modernizm ve karmaşık bir özgürlük yaratmıştır. Çağında dışında kalan bir hata yapmıştır."[91]

---

[89] Catherine Sauvat, s.97

[90] Catherine Sauvat, s.98

[91] Catherine Sauvat, s.99

Tüm bu eleştirilere rağmen Walser'in bu romanı yıllar sonra adeta tekrar açılır ve çok fazla beğeni toplar. Arkadaşı Max Brod'a en sevdiği kitap diye Jakob von Gunten'i gösteren Franz Kafka yanılmamıştır. Aynı şekilde Hermann Hesse, Walser'in yeteneğinin altını çizer ve onu Knut Hamsun ile karşılaştırır. Tüm bunların ardından Walser de artık konuşmalarında bu kitabı en iyi kitabı olarak tanımlar. Fakat tüm bu olumlu gelişmelere rağmen yine de kitap eleştirmenler tarafından sıkıcı bulunur ve çağdaşları ile arasındaki mesafe sürekli açılır. Bu psikoloji içinde Walser edebi başarısızlığını sorgular ve geriye dönüp eserini tetkik eder. Seelig'e anlatırken bazıları tarafından yapılan alaycı ve şeytanca eleştirilerden üzüntü içerisinde bahseder. Ortada hiç de hoş olmayan bir durum vardır. Bu olumsuz havaya bir de yayıncı Cassier'in yeni yazacağı eserler için Walser'e vereceği 300 Mark avansı vermekten vaz geçmesi eklenince durum daha da kötüleşir. Bu duruma hem çok üzülen hem çok sinirlenen Walser müsvedde halde bulunan iki yeni romanını yakar. Bunun yanı sıra Walser bu durumu anlatırken özeleştiri yapmaktan da geri kalmaz: "O zaman roman yazmayı adeta unutmuştum. Fakat yeteneğimi tekrar geri getirecek bir şekil, bir tarz üzerinde durmam ve bunda ısrar etmem gerektiğini düşündüm. Böylece kısa öykülere geri döndüm."[92]

Jakob von Gunten'ın fiyaskoyla sonuçlanmasından sonra Robert, arkadaşları ve ona destek verenlerin karşısında çok zor durumda kalır. Her taraftan, herkesten, birbirinden farklı tavsiyeler gelir ve deyim yerindeyse yol gösteren çok olur. Ya kendisinden önceki yazarların stilini kullanmalıdır ya da başarılı çağdaşları gibi yazmalıydı. Walser bu durumu şu sözlerle açıklar: "Onlar için ya öyle

[92] Catherine Sauvat, s.100

ya da böyle vardı. Ya Hesse gibi yazarsın ya da kendinden bekleneni yapamayan başarısızlar kategorisinde yer alırsın. Ben yargılarken çok acımasız oldular, yaptığım işe hiçbir şekilde güvenmediler, saygı göstermediler."[93]

1907'de kardeşi Karl'ın kız kardeşleri Fanny'e yazdığına göre Robert tek başına yeni bir eve taşınır. Karl'dan ayrılır ve atölyede kalmaya başlar. 1905 yılında Karl, kız kardeşini ziyaret etmek için Berlin'e gelen genç bir Doğu Prusyalı olan Hedwig Czarnetzki ile tanışır ve uzunca bir arkadaşlık döneminin ardından 1910 yılında evlenir. Balayından dönerler ve Robert bir süre onların yanında kalır. Karl ile ilişkisi henüz çok kötü olmasa da aralarındaki kopukluk, hatta uçurum gittikçe derinleşir. Walser ailesinde Bayan Trude (Grimm masallarında adı kötülüklerle özdeşleşen bir kadın) olarak adlandırılan Hedwig, Karl'ı, ressamlığa çok yatkın olması ve yeteneği bu yönde olmasına rağmen oyun yazarlığına yönlendirmek için yoğun çaba sarf eder. Paul Cassier'e göre Hedwig, onun ressam olarak kariyer yapmasını engellemiş, onun üzerine çok gitmiş, hatta adeta oyun yazarlığı konusunda bitmek bilmeyen ısrarıyla boğmuştur.

Robert ile kardeşi Karl arasındaki zaten çok sıkı olmayan bu ilişki bir anlamda sonlandırılmıştır. Robert, Karl ve Hedwig çiftinden ayrılarak tek başına mobilyalı bir eve taşınır. Ekonomik anlamda çok sıkıntı içerisinde olan Robert yayınevleri ile temasa geçmeyi dener ve yazdıklarının gazete ve dergilerde yayınlanması için ricada bulunur. Paul Cassier aracılığıyla Münihli yayıncı Georg Müller'e "Küçük Öyküler" adı altında yayınlanması için Robert'in yazdıklarını sunar, 300 Mark ön ödeme yapılmasına ve yayınlanacağına dair söz almasına rağmen daha sonra bu gerçekleşmez. Çünkü Müller, metinleri çok

[93] Catherine Sauvat, s.102

etkileyici olmadıkları gerekçesiyle yayınlanamayacağını bildirir. Aynı yılın Kasım ayında Robert, Rowohlt yayınevine "Öykü Yazıları" başlığıyla değişik öykülerin yer aldığı müsveddeleri gönderir. Bununla birlikte diğer iki projesini de sunar. Bu yazıların ilk bölümü 1913'te yayınlanır ve oldukça beğeni toplar. Rowohlt yayıneviyle ortak işler yapmakta olan Kurt Wolf diğer öyküleri yayınlar. Kendisinden iki yaş küçük olan Robert Musil bu öykülerden övgüyle bahseder. Özellikle üslubunu över.[94]

Berlin'deki ikameti sırasında, kendisini maddi yönden destekleyen bir bayanın evinde kalır. Fakat kadının ani ölümü onu tekrar sıkıntılı günlerine geri döndürür. 1913'te Berlin'den Biel'e geri döndüğünde cebinde sadece 100 Frank vardır. Çok pişmandır, zira Berlin onun için önemlidir, yazarlığı için önemlidir. Biel'de gençlik yıllarının atmosferini bulur. Fakat yokluk her zaman olduğu gibi yine onun tek refakatçisidir. Buna rağmen yazmaktan geri durmaz. Isıtması olmayan bir odada yazmaya devam eder. Üzerindeki kalın asker paltosu ve parçalar halinde birbirine eklenerek oluşturulmuş bir battaniye onu sıcak tutar.

1914 yılı savaş yılıdır. Robert askere çağrılır ve savaşa hazır hale gelmesi için silahaltına alınır. Askerlik için yazdıkları edebi önemi olmayan yazılardır. Bilerek ve kasten önem vermediği açıktır. Çünkü ona göre bir asker evdeki yardımcı ya da bir hizmetkârdır. Bir general bir onbaşıdan farklı değildir. Hepsi varoluş nedenlerini ve erdemlerini itaatte ve verilen emirlerin icralarında bulurlar.[95] Robert askerde çok faal bir görevde bulunmaz. Onun askerliği ile elimizde pek bilgi yoktur. Kendisi de bu konuda fazla bilgi vermemiştir. Daha sonra Robert öy-

[94] Catherine Sauvat, s.107
[95] Catherine Sauvat, s.116

külerini "Kleine Dichtungen" başlığı altında Kurt Wolf sayesinde yayınlatır. Bir yıl sonra 1916'nın sonunda hem bu öyküler hem de daha sonra yazdığı öyküler "Rascher Verlag" adlı yayınevi tarafından "Prosastücke" başlığıyla yayınlanır. Ertesi sene "Huber & Co Verlag" yayınevi "Der Spaziergang" (Gezinti) adlı öyküsünü yayınlar. Bunları sırasıyla "Kleine Prosa" başlığıyla Bern'de Franke Verlag yayınevi tarafından "Poetenleben" başlığıyla, 1917 ve 1918'de Huber yayınevi tarafından yayınlanır. Sözü edilen "Kleine Prosa" yine aynı yıl "Seeland" başlığıyla Rascher Verlag yayınevi tarafından yayınlanır. Böylelikle 1916 ile 1920 yılları arasında tam altı kitabı yayınlanır. 1920 ile 1925 yılları arasında hiçbir eseri yayınlanmaz. Bunun sebebi ise yayınevlerinin pasifliği ve isteksizliğidir. 1920'de yayınlanan son eseri "Die Rose"dir.[96] Dergilerde ve gazetelerde parça parça sürekli öyküleri yayınlanır. 1919 yılında Rascher Verlag yayınevine "Tobold" adlı yeni romanını gönderir. Bu, Robert'in yedinci romanıdır.

Artık İsviçreli bir yazar olmaya karar vermiştir ve bu doğrultuda milli ve tabiat ile ilgili konuları işleyen bir yazar özelliğini ortaya koyma adına Tobold'u yazar. Tobold'un "İsviçreli tarz" olduğunu ispatlamak için yoğun çaba gösterir. Yirmili yılların sonunda iki yüz sayfalık bir müsveddeyi yırtar ve ortadan kaldırır.

Walser'in eserlerini olumsuz yönde eleştirenlerin yanı sıra muhakkak ki olumlu eleştirilerle de karşılaşıyoruz. Bu eleştiriler özellikle yazar kitlesinden gelince ayrı bir öneme sahip oluyor. Hermann Hesse'nin şu yorumu oldukça ilginçtir. "Eğer yazarlar Walser gibi manevi kahramanlar olsalardı, ruhsal yönden lider olabilselerdi savaş diye bir şey olmazdı. Eğer onun yüz bir okuru olsaydı sa-

[96] Catherine Sauvat, s.119

vaş diye bir şey olmazdı.[97] 1913 yılında Kleist ödülünü alan yazar Oskar Loerke, Walser'in çalışmalarını analiz etmiş ve şu tespiti yapmıştır: "Konu olmadan kendisini anlatımın içine sokmayı başardı. Karakterleri titizlikle seçerek öyküsünü kurguluyor. Çünkü her saat, her orman, her oda, her seyahat, her ikamet onun için bir konu ve karakterdir.[98]

Onun eserlerinin anlamını çok çabuk anlayabilen yazarlar Max Brod, Franz Kafka, Robert Musil ve Walter Benjamin gibi isimlerdir. Ondan etkilenmişlerdir. Övgüleri oldukça fazladır. Edebiyat eleştirmeni Kurt Münzer'e göre Robert Walser dünyanın ruhudur.[99] Ernst Hubacher ise Walser'in üretken yönüne hayranlığını dile getirirken ilginç benzetmelerde bulunur: "Walser, adeta sürekli üretiyor, doğa, insanlar ve olaylar Walser'in içinde yoğunlaşıyor ve onun elinde dönüşüme uğruyor."[100] 1916'da erkek kardeşi Ernst Walser ölür. 1919'da ise diğer erkek kardeşi Hermann Walser yaşamına son verir. Hermann'dan kalan 5000 Frank miras sayesinde en azından bazı borçlarını öder. Bunun yanı sıra bankadan destek kredisi alır.

Gençliğinden itibaren gezmeyi ve çok uzun mesafeleri yaya gitmeyi seven Walser, Zürih'ten Berlin'e yaya gitmeyi planladığını Franz Blei ile konuşmasında dile getirmiştir.[101] Bir seferinde uzun bir yürüyüş yaptığında ayakları kanadığı için yarı yolda yürüyüşü bırakır. Bu yürüyüşlerin en önemlisi ise 180 km'lik Münih – Würzburg yürüyüşüdür. On saatten fazla süren bu yürüyüş, onun

---

97 Katharina Kerr, Band 1, s.58

98 Katharina Kerr, Band 1,s.125

99 Katharina Kerr, Band 1, s.111

100 Ernst Hubacher, *Der letzte Poet, Begegnung mit Robert Walser*, in: Der Kleine band Nr.314, 106. Jahrgang, 8.7.1955

101 Katharina Kerr, Band 1, s.69

doğa ile iç içe olma hevesini ve gayretini açıkça ortaya koyar. Bu yürüyüşlerin örneklerini sıralamak oldukça zordur. Kardeşi Karl'ın eşi Hedwig yenge, onun Biel'den yanlarına kadar yaya geldiğinden bahseder. (Biel Twann arası yaklaşık 43 km.) Berlin'den Biel'e döndükten sonra Walser, yürüyüş ve gezilerine devam eder. Her gün dağlarda, göllerin etrafında, ormanda, patika yollarda ve ormanın içlerindeki ağaçsız dar yollarda gezinti yapar. Doğa ona, insan topluluklarının kendisine olan yakınlığından daha yakındır. Onun oyununu seyreder. "Der Spaziergang" (Gezinti) adlı öyküsünde bunu dile getirir: "Gezmesem ölürdüm. Gezinti olmadan yaşayamazdım, büyük bir tutku ile bağlı olduğum mesleğimden uzunca süre ayrı kalmak veya sonlandırmak zorunda kalırdım."[102] Walser için üretmek; hareket ile hareketsizlik arasında, dolambaçlı uzun yol ile kısa bir dönüş arasında bir yerdedir. Onu çıkarıp almak için hareketin de, yolun da içinde olmak zorundadır yazar.

Biel'de ilk iki yılda kısa öykü ve düzyazılardan oldukça fazla sayıda yayınlanır. Neredeyse yılda elli tane öykü ve düzyazı gazete ve dergilerde yerini aldı. Daha sonraki yıllarda tempoda hızlı bir düşüş görülmeye başlandı. Yıllık rakam on ila yirmi beş arasında değişti. 1922 ile 1923 yılları arasında ise sadece on beş metni yayınlanmaya gönderildi.[103]

Walser 1921 yılında İsviçre Yazarlar Birliğine üye olur. Bu birlik ona destek sağlar. Bu birliğin amacı da zaten, "ülkenin edebi mirasını zenginleştiren İsviçreli bir yazara sıkıntı zamanında yardım etmek ve bir nebze de olsa bu sıkıntılı dönemde ona destek olmaktır. Birliğin bu desteği sayesinde yazdıkları "Wissen und Leben" (Bilmek

[102] Catherine Sauvat, s.128

[103] Catherine Sauvat, s.135-136

ve Yaşamak) adlı dergide yayımlanır. Robert, son romanı "Theodor"u bu birliğin kurduğu yayınevine 1500 Frank avans ve geri kalan 1000 Frank'ı sonra almak üzere gönderir. Zürih'teki "Grethlein" yayınevi önceki romanların yayın hakkını almak ister, Robert 3000 Frank talep edince yayınevi bundan vazgeçer.[104] Bu arada "Theodor" adlı romanı "Wissen und Leben" adlı dergide yayınlanır. Ama ses getiremez, okuyucudan pek kabul görmez. Walser, 1924 yılında bu birlikten ayrılır. 1925'te "Die Rose" adlı düzyazı serisi Berlin'de Rowohlt Verlag adlı yayınevinde yayınlanır. Bu eser zaten onun son eseridir ve bu son eser çok tutulur. Yayınlandığında verilen tepkiler hem olumlu hem de çok ilginçtir. Edebiyat eleştirmenleri bu eseri "bir yayınevinin reddedemeyeceği kadar iyi bir eser" diye nitelendirirler. Robert 47 yaşındayken yayınlanan bu kitapta edebi ve mizahi düşünceler ortaya konulmuştur. Jochen Greven bu eseri, edebi ve mizahi incelemelerin bir araya getirildiği kısa öyküler olarak tarif eder ve her incelemeyi, her ara sözü, her vecizeli anlatımı, her eğitici anlatıyı, her imalı deyişi çok orijinal kültür eleştirisi olarak nitelendirir.[105] Greven "Rose"yi bu kez içerik değil de dil açısından değerlendirir ve bu eseri "dilin mucizesi" nitelendirmesiyle övgüsünü dile getirir.[106]

1925'te Robert "Der Räuber" (Haydut) adlı romanını yazmaya başlar. Bu roman uzun yıllar adeta kapalı kutular içerisinde kalır ve böyle bir eserin varlığından ancak 70'li yılların ortalarından onun 'mikrogram'larının şifresinin çözülmesinden sonra haberdar olunabilir. Yaşamı ve eserleri eleştirmenlerce ilgiyle izlenen Walser'in dikkat çekici diğer bir yönü ise onun kendine özgü yazım tarzı-

---

104 Catherine Sauvat, s.136

105 Jochen Greven (Hrsg), *Robert Walser: Die Rose, Mit Einem Nachwort des Herausgebers*, Suhrkamp Verlag, Zürih, 1986, s.111

106 Jochen Greven, s.110

dır. Yaşamının bir bölümünde hastalığı nedeniyle kendisini hapsettiği otel odasında kurşun kalemle ve olabildiğince küçük harflerle takvim yapraklarından tutun da vergi ödeme kâğıtlarından, kartpostalların boşluklarından, mektupların boş kalan kısımlarına kadar yazdığı "mikrogram" olarak adlandırılan yazılar, Walser'in farklı yazar grubuna dâhil edilmesindeki en önemli unsurların başında gelir. 1917 yılında başladığı taslaklar halindeki bu yazıları yazmayı 1925 yılına kadar sürdürür. Edebi etkinliğinin 1934 yılında sona erdiğini düşünürsek bundan önceki dönem için söylenebilecek en önemli nokta Türkçeye "minik yazı" şeklinde çevrilebilecek olan "Mikrogram"dır. Bu Walser'in bir yazma biçimidir. El yazısı çok güzel olduğu için bankada iş bulduğunu düşünürsek küçük ve güzel harflerle yazdığı 526 belgenin Walser'e özgü bir tarz olduğunu ve edebiyat çevrelerince dikkate değer bulunmasını dile getirmek durumundayız. Bu 526 mikrogramın çözülmesi yıllar almış ve ancak 1972 yılında yayımlanabilir hale getirilmiştir. O ana kadar varlığından hiç kimsenin haberdar olmadığı Robert Walser'in de hiç sözünü etmediği ünlü "Der Räuber" (Haydut) adlı romanı da bu mikrogramların arasından çıkmıştır.

Der Räuber, burjuva toplum düzenine uyum sağlamayı beceremeyen birinin hikâyesidir. Romana adını veren de öykünün kahramanıdır. Haydut kendi kendini keşfetmeye çalışan, kâh orada kâh burada daldan dala konan bir işe yaramaz, serseri biridir. Beş parasız, haylaz, gönül çelen, kaba bir adamdır. Kadınlarla günübirlik ilişki kuran ve kadınların, onunla vakit geçirmek için can attığı Haydut aslında sadece Edith ile aşk yaşar. Eser 1920'li yılların ortasında yazıldığında Birinci Dünya Savaşı bitmiş ve savaşın ardından herkesin mutluluğu aradığı, insan ilişkilerinde sınırlara pek de önem verilmeyen, insanların kendilerine sınırsız özgürlük tanıdığı bir zamandır.

Ne yazık ki eser, Walser'in ölümünden sonra yayınlanır. Günümüzde bu eser, modern edebiyatın kilometre taşlarından biri olarak değerlendirilir. Walser'in, onun için çok sevimsiz geçen Bern döneminde yazdığı bu roman parça parçadır ve tamamlanmış değildir. Buna karşılık roman kurallarını tarif eden modern bir eserdir. Catherina Sauvat'a göre bu roman teknik ve üslup bakımından o yılların hemen hemen her denemesini içermektedir.[107]

Romandaki iki adamın, iki yazarın nadir görülen öyküleri vardır. Her iki figür birbirleri etrafında dolaşır, çakışır ve kimlik değişiminde birbirleriyle yarışırlar. Okuyucu, kimin kim olduğunu unutur. İki anlamlılık vardır. Yazar ve roman figürü arasındaki oyun, subje ile obje arasındaki oyun, ne o, ne o şeklinde görünür. Haydut tabii ki başkalarının duygularını ve hatta varlığını kendi duyguları ve varlığı yapan, toplumun kenara ittiği ve gerçeğin dışında kalan roman yazarıdır. Gerçeği kendi bakış açısından ortaya koyan, kelimeleri maniple eden, yani gerçeği şiirsellik içerisinde anlatımına yerleştiren bir yazardır.[108]

Robert 48 yaşında tekrar şiir yazmaya başlar. 15 Mayıs 1928'de 50. doğum gününde geride bıraktığı elli yılı kendisine hatırlatan şeyin kır saçları olduğundan bahseder. Düzyazıya ara veren Robert sürekli şiir yazar. Fakat şiirlerini gönderdiği Berliner Tageblat gazetesi şiirlerinin artık okunmadığından bahisle en az bir buçuk yıl ne şiir ne de öykü, hiçbir şey göndermemesini kendisine bildirir. Bu Walser için adeta yıldırım düşmesi gibi bir felaket anlamına gelir. Robert bu durumdan çok etkilenir, derinden yaralanır.

---

[107] Catherine Sauvat, s.138

[108] Catherine Sauvat, s.139

Tüm bu olumsuz olayların ardından ruhsal sorunlar baş gösterir. Gök gürültüleri, çığlıklar duyar, boğazına sarılanlar varmış gibi geceleri halüsinasyonlar görmeye başlar. İlk kriz 1929 yılında Ocak ayının son günlerinde gelir. Kaldığı evin sahipleri bu durumu anlar. İki buçuk yıldan beri yanlarında kalan ve hiçbir anormal durumu görülmeyen, sessiz sedasız kendi halinde yaşayan birinin birdenbire aklının karışmasına ve etrafa huzursuzluk vermesine bir anlam veremezler. Robert ise birilerinin kendisini takip ettiğini, aşağıladığını iddia eder. Geceleri uyumak artık mümkün olmaz, odasında bir o tarafa bir bu tarafa gider gelir, bağırır. Ev sahibesi onun tuhaf davranışlarından korkar ve Lisa'yı durumdan haberdar eder. Bunun üzerine Kız kardeşi Lisa, Robert'i psikiyatr Walter Morgenthaler'e götürmeye karar verir. Morgenthaler onu muayene eder ve tereddüt etmeden kararını verir. Robert, hiç zaman kaybetmeden derhal Waldau kliniğine yatırılmalıdır.[109] Bunun ardından Robert sözü edilen kliniğe gönderilir. Bu teşhis bugün çok çabuk ve düşünmeden konulan teşhis olarak görülmektedir, doğruluğuna inanılmaz, şüpheli sayılır.[110]

Birinci Dünya Savaşından sonra Walser'in para kazanmak için yazdığı öykü ve şiirler ile benimsediği tarz halk tarafından tuhaf ve fazla edebi bulunur. İsviçre'deki okuyucu topluluğu küçüktür ve yazarlara destek olmak bu küçük topluluktan beklenmez. Akli dengesi bozulmaya başlar. Bu bozuk ruh hali Bern'de ulusal arşivlerde çalışırken de yakasını bırakmaz ve orada çalışmasına izin verilmez. Gerekçe ise 'itaatsizlik'tir. Kalacak yer konu-

---

[109] Kerstin Grafin von Schwerin, *Minima Aesthetica, Die Kunst des Verschwindes Robert Walsers mikrographische Entwürfe aus dem Bleistiftgebiet*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 2001, s.26
Werner Morland, *Robert Walser in* Bern, Verlag Paul Haupt, Bern, 1995, s.9

sunda sıkıntı çekmeye başlar ve sürekli pansiyor değiştirir. Alkole olan düşkünlüğü artar, bunun yanı sıra kâbuslar görür ve sinir krizleri geçirir. İntihara teşebbüs eden Walser'in tek başına yaşayamayacağı artık çok açıktır. Tüm bunlara bir de, deyim yerindeyse ailesinin de psikolojik hastalıklar konusunda adının çıkmış olması ekleninince hasta olduğuna kanaat getirilmesi ve bunun sonucu olarak kliniğe yatırılması kaçınılmaz olur. Robert'in annesi kronik depresiftir, ağabeyi intihar etmiştir ve diğeri ise akıl hastanesinde ölmüştür. Tüm bunlar onun Waldau'daki senatoryuma yatırılması için geçerli nedenlerdir.

Aradan dört yıl geçer ve 1933 yılında Waldau kliniğinden Herisau'daki senatoryuma nakledilir. Bunun anlamı şudur: Robert'in hastalığı basit bir hastalık değil, bilakis uzun süre tedavi gerektirecek bir hastalıktır. Ona konulan teşhis "şizofren"dir. Annesini on altı yaşında kaybeden Robert ailesinin ekonomik anlamda desteğini bulamayınca okulu bırakır ve bir bankada çalışmaya başlar. Çocukluğundan itibaren sürekli karşılaştığı ailevi sorunlar Robert'in hayatını olumsuz yönde etkileyen en önemli faktörlerdir. Babası Adolf Walser için çocuklarının eğitimi çok önemli değildir. O da, Robert otuz altı yaşındayken 9 Şubat 1914'te ölür. Hiç de hoş olmayan aile ortamında onun ruhsal durumu daha da kötü bir hal alır. Erkek kardeşi Ernst'in şizofreni teşhisiyle bir klinikte kalmış olması, bu hastalıkla mücadeleyi kaybederek hayatına son vermiş olması, diğer kardeşi Hermann'ın da böylesi bir hastalık sonucunda intihar etmesi Robert'in kişilik yapısını hiç şüphesiz ki etkilemiştir.

Çoğu hastalıkların sebebi olarak genetik yapının gösterildiği bilinen bir gerçektir. Anne-babanın ya da kardeşlerden birinin benzer hastalığa yakalanmış olması diğer-

lerinin de risk altında olduğu anlamına gelir. Robert'in hastalığının tek sebebi olarak genetik yapının gösterilmesi elbette doğru bir tespit değildir. Robert Mächler de Robert Walser'in biyografisini incelediği "Robert Walser'in Yaşamı" adlı çalışmasında bu doğrultuda görüş bildirir ve genetik yapının yanı sıra ailedeki trajik öykünün ve parasal sıkıntıların da Robert'in ruhsal durumunu kötüye götüren diğer iki etken olarak gösterir.[111]

Robert 1929 ile 1933 yılları arasında Waldau kliniğinde kalır. Bu süre içerisinde her türlü şartta bile yazmaya devam etmiştir. Özellikle mikrogram yazılarının en önemli kısımları olan 5. ve 6. cildini bu zaman diliminde yazmıştır. Bunun haricinde şiir formatında günceler yazar, güncelerin yanı sıra yeni şiirler yazmakla ve gazetelere de yazılar göndermekle zaman geçirir.[112]

Onun yazma hevesi ve bunun için gösterdiği çaba aslında onun ruhsal korkularını azaltmaya yarar. Kız kardeşi Lisa'ya yazdığı mektuplarda da bu durumu dillendirir. Korkularını aşabilmenin tek yolu yazmaktır onun için. Başına bela olan halüsinasyonlardan kısa süreliğine de olsa kurtulmanın yolunun yazmak olduğunun artık farkındadır. Yazmanın dışında sabahları bahçede çiçeklerle, özellikle güllerle uğraşması, kendisini iyi ve rahatlamış hissetmesini sağlar. Fakat kulağında aralıklarla var olan sesler onu yazmaktan alıkoyabilmektedir. Bu vesveselerin, halüsinasyonların, korkuların bu klinikte daha da artması sonucunda paranoya başlar. Bu artışın nedeni olarak doktorlar Robert'in dış dünya ile münasebetinin değişmesini işaret ederler. Aslında Waldau onun için re-

---

Robert Mächler, *Das Leben Robert Walser – eine dokumentarische Biographie*, Suhrkamp Verlag, Hamburg, 1979, s.108

Jörg Schäfer, *Robert Walser Briefe*, Helmut Kossodo Verlag, Genf, 1975, s.341

habilitasyon yeri değil, bilakis durumunun daha da kötüye gittiği yer olarak akıllarda kalacaktır. Kız kardeşi Lisa, bu durumun sorumlusu olarak kliniği değil de Robert'i muayene eden ve Waldau'ya gönderme kararını veren Morgenthaler'i görür. Morgenthaler bu kararı verirken vesvese ve halüsinasyon arasındaki yakın bağı bildiğinden Robert'in kapalı alanda kalmasını tercih etmiştir. Ne yazık ki kapalı alan ona baskı uygulamıştır. Zorla orada kalma hissi ise onun diğerleriyle yakınlaşmayı reddetmesine sebebiyet vermiştir. Waldau'ya gitmek onun tercihi değildir ve bundan duyduğu memnuniyetsizliği sürekli dile getirmiştir. Bu konuda Seelig'e yürüyüş sırasında söyledikleri çok ilginçtir: "Waldau'ya çekilip götürülene kadar Bern'de hemen hemen sekiz yıl kaldım. Waldau'daki ilk zamanlarımda yazabildim, çok değil ama müşterilerime hizmet verebilecek kadar. Müşterilerimin birincisi, Berlin'de geçirdiğim süre içerisinde bana prens muamelesi yapan ve paramı ödeyen Berliner Tageblatt, diğeri ise beni ciddiye almayan ve bana doğru dürüst ödeme yapmayan Prager Presse'dir."[113] Walser, ilk zamanlar dediği bölümde yazmasının yanı sıra okumaya da çalışır. Moliere, Rousseau, Tolstoy, C.F.Meyer ve özellikle Gottfried Keller gibi yazarların eserlerini okur.

Klinikteki diğer hastalarla ve klinik çalışanları ile iletişim kurmaya çaba gösterdiği pek söylenemez, sadece birkaç kez diğer hastalarla satranç oynadığı görülmüştür.

Klinik doktoru Max Müller, raporunda bu durumu şu cümlelerle dile getirir: "Hastalar arasında iyi eğitim almış, ilginç özelliklere sahip beyler vardı, buna rağmen Robert onlarla ilişki kurmaktan imtina etti. Akşamları yalnız başına

[113] Carl Seelig, s.74

kliniğin etrafında yürüyüş yapar ve belirlenen zamanda tekrar klinikte olurdu. Yalnız başına bilardo oynardı. Yalnızlıktan ve uyuyamamaktan şikâyet etti. Çabuk sinirlendiği için kabalaşmış ve diğer hastalarla sorun yaşamıştır."[114] Doğayı çok seven ve uzun yürüyüşler yapmaktan oldukça fazla haz alan Robert, Waldau'da da bu yürüyüşlerine devam eder. Fakat burada yürüyüş güzergâhı sadece kent dışında olan kliniğin etrafı ile sınırlıdır. Yalnızlığı konusundaki şikâyetini Dr. Max Müller'e dillendirmesinin yanı sıra kız kardeşi Lisa'ya da bu sıkıntısını mektup yazarak belirtmiştir. Kız kardeşinin kendisini ziyaret etmesini arzu ettiğini ve buna müdire hanımın da izin vereceğini yazar.[115]

Yalnızlıktan şikâyet eden Robert'in klinikteki diğer insanlarla iletişim kurmaktan geri kalması ikilem gibi görünmektedir. Büyük şehrin kalabalığından uzak kalma isteği onu yalnız kalmaya iter fakat Waldau kent dışındadır ve onun insanlardan uzak kalmasına neden olan kalabalık yoktur klinikte. Burada yalnızlığa çare olacak kişiler etrafındaki hastalar ve klinik personelidir. Gördüğü halüsinasyonların etkisinde kaldığı ve onda güven sorunu oluşmuştur. Tek güvendiği kişi aslında kız kardeşidir. Bu yüzden de ziyaret davetini ona yapar. Fakat daha sonra Lisa'nın arkadaşı Bayan Mernet'i de mektupla davet eder. Bu da güvendiği kişi sayısının yalnızca iki olduğu anlamına gelmektedir. Mektuptaki davet cümleleri oldukça nazik ve kibarca yazılmıştır: "Kız kardeşim Lisa, sizin beni Pazar günü ziyaret edeceği haberini vermesi beni çok sevindirdi, zira sizinle görüşme sevincini uzun zamandır yaşayamamıştım."[116]

---

[114] Robert Mächler, s.180-181

[115] Jörg Schäfer, s.337-338

[116] Jörg Schäfer, s.339

Kardeşi Lisa'ya yazdığı mektuplardan, Robert'in klinikte yaşadıklarının neler olduğu ya da neler olmadığını anlayabiliyoruz. Bu iki Bayan Robert'in adeta dert ortağı olmuştur. Mektuplarında her ne kadar klinikten memnun olduğundan bahsetse de klinikte sık sık kriz geçirdiği, bu krizlerin en büyük nedenlerinden birinin alkol olduğu, depresif krizlerin alkol yüzünden daha da şiddetlendiği, ilaç kullanımıyla birlikte tedavinin istenilen sonucu vermesi için alkol kullanmasının yasaklandığı klinik raporlarında yer alır. Robert de kendi ruh hali konusunda buna benzer olumsuz yorumlar yapar. Onun karmaşık ruh halini ortaya koyan "Dövüldüm, yıprandım, ezildim, batıyorum, yandım, kavruldum, sinirliyim fakat korkmuyorum, aslında çok sinirli değilim, az sinirliyim"[117] şeklindeki cümleler, klinikte geçen günlerin ne denli zor olduğunun göstergesidir. Waldau'dan bir an önce ayrılmak isteyen Robert'in isteği şizofren teşhisi ile reddedilir. Waldau'dan çıkma talebinin reddedilmesi, Robert'in asabiyet derecesinin artmasına neden olur. Bu durum tedavisinin olumlu sonuç vermesini engellemekle kalmaz, psikolojisinin daha da kötüye gitmesine zemin hazırlar. Walser'e göre hiç tanımadığı kişilerin onun hastalığı hakkında karar vermesi ve bunun sonucunda baskı uygulaması ve Waldau'dan ayrılmasına izin verilmemesi kelimenin tam anlamıyla onun sırtını yere getirir. Mukavemet gücünü kaybeder. Durum gittikçe vahim bir hal almaya başlar. Olumsuz şartların boyutu bu kadarla da kalmaz. Nitekim buna bir de Waldau'daki doktorları emekli olması eklenince 1933 yılında Herisau kliniğine gönderilme kararının alınması kaçınılmaz olur.

Walser'in hayatında yepyeni bir dönem başlar: Herisau Kliniği. 1933 yılında başlayan ve ölene kadar sü-

[117] Kerstin Grafin von Schwerin, s.246-247

ren 23 yıllık bir dönem. Herisau kliniğine gitme kararı aslında Walser'in de onayladığı bir karardır, zira Waldau'dan ayrılmak onun en çok istediği bir şeydir. Gideceği yer sonuçta bir diğer klinik olsa bile buna razıdır. Yıllardır baskı altında kaldığı, hiçbir şey yapamadığı, en önemlisi yazamadığı bir yerden ayrılacaktır. Schilling'e göre Walser orada baskı ile kuşatılmıştır.[118] Herisau kliniğine giden Walser'in yazma isteği üst düzeyde olmasına rağmen maalesef Herisau'da ne bir öykü ne de bir roman yazmıştır, hatta Carl Seelig'e gönderdiği birkaç mektubun dışında elle tutulur bir şey yazdığı söylenemez. Yazma anlamında neden üretici olamadığını Seelig bize şu şekilde aktarır: "*Herisau'da diye söze başladı Robert ve şöyle devam etti: Orada hiçbir şey yazmadım. Niçin? Benim dünyamı Naziler mahvetti. Yazdığım gazeteler kapandı, redaktörler ya kovuldu ya da öldüler. Ben de fosile dönmüştüm.*"[119] Eleştirmenler Walser'in yazmamasının sebebini ruhsal durumunun çok kötü olması olarak gösterseler de o, bu durumda Nazilerin payı olduğunu tekrarlar.

Aldığı mektupların dışında Carl Seelig'in onu düzenli olarak Herisau'da ziyaret ettiği açıktır. Hersiau'ya gönderildikten üç yıl sonra 1936 yılından itibaren onu sıklıkla ziyaret eder. İlk ziyaret 26 Temmuz 1936 tarihinde gerçekleşir. Seelig bu ilk karşılaşmayı şu sözlerle dile getirir: "*Elli sekiz yaşındaki yazar bir klinik görevlisinin refakatinde geldi. Onun dış görünüşü beni hayrete düşürmüştü; yuvarlak, kırışık bir çocuk yüzü, kırmızı yanaklar, mavi gözler ve kısa sarı bıyıklar, şakaklarına ak düşmüştü.*"[120] Kliniğe gelmeden önce ablası Lisa ile görüşen Seelig, Robert'in oldukça şüpheci olduğu, çevresindekiler güveninin hiç kalmadığı konusun-

[118] Diana Schilling, s.137
[119] Carl Seelig, s.76
[120] Carl Seelig, s.7

da Lisa'nın kendisinin dikkatini çektiğinden söz eder.[121] Onunla yaptığı yürüyüşlerde bu durumu açıkça fark eden Seelig, onun birdenbire konuşmaya başladığını sonra uzunca bir süre hiç konuşmadığını dile getirir. Walser'in farklılık gösteren bu ruh hali şüphesiz ki Seelig'in dikkatinden kaçmaz. İçine kapanıklığı gittikçe artar ve klinikte doktorlar da dahil hiç kimse ile iletişim kurmaz. Seelig'e göre onu bu sessiz dünyadan çıkaran tek şey ablası Lisa'nın hastalığının ona haber verilmesidir.[122] Bunun üzerine Lisa'ya mektup yazar. Bu onun Lisa'ya yazdığı son mektuptur. Mektubunda sağlık dileklerinin yanı sıra kardeşine olan bağlılığını da dile getirir. Her şey için ablasına teşekkürlerini iletir.[123] Burada kastedilen *"her şey"* anneleri hastalanınca evin tüm yükünü üzerine alan Lisa'nın kardeşleri için yaptığı fedakârlıktır, onun gösterdiği özveridir, kendi hayatı diye bir şeyin olmamasıdır, tüm aileyi toparlama çabasıdır, tüm aileyi kanatları altına alma ve koruma uğruna verilen mücadeledir. Anneleri 22 Ekim 1894'te öldükten sonra omuzlarındaki yük oldukça fazladır artık Lisa'nın. İşte bunun için Lisa Robert için çok ayrı ve çok özel bir yere sahiptir. Tüm çabalarına rağmen aileyi bir arada tutmayı başardığı söylenemez. Erkek kardeşi Oscar'ın karısı olan Fridelma, Carl Seelig'e yazdığı mektupta; kardeşlerden bazıları kendi yollarına gittiler, bilinmeyene doğru gittiler, bunlar Karl, Robert ve benim kocam Oscar'dır. Hermann ise burada kaldı ve kalan kardeşlerini bir arada tutmaya çalıştı.[124]

Yukarıda sözünü ettiğimiz 1943 yılında Robert tarafından Lisa'ya yazılan bu mektuptan sonra artık Lisa ile iletişimi kopar ve klinikteki baskı altında kalma düşünce-

---

121 Carl Seelig, s.6

122 Carl Seelig, s.8

123 Jörg Schäfer, s.363

124 Catherine Sauvat, s.38

si Robert'te huzursuzluk yaratır, yalnızlık ise onu adeta boğar. Bu iki olumsuz kavram onun Herisau'daki refakatçileridir. Dışarı çıkmak ve dolaşmak isteyen Walser'in bu talebi olumlu karşılık bulmaz. Bu durum onun ruh halini daha da sinirli bir konuma getirir. Kısa süreliğine de olsa bu atmosferde onun yüzünde tebessüm oluşmasına neden olan bir refakatçi daha vardır; Carl Seelig. Seelig'le yaptığı konuşmalar onun o atmosferden sıyrılmasına yol açar ve ruh halinde geçici bir iyileşme sağlar. Bu görüşmelerin uzun olduğu takdirde Robert'in ruhsal durumunun iyiye gitmesi konusunda çok daha fazla yol kat ettiği görüşünde olan Seelig 1940 yılında Walser'in doktoruna onu oradan çıkarmak istediğini söyler. Bu görüşe katılmadığını ifade eden doktor, kliniğin dışında yaşamak durumunda olan Walser'in genel durumunun şimdikinden çok daha kötü olacağını gerekçe olarak ortaya koyar. Walser için bir umut daha yok olmuştur. Yalnızlığın yarattığı olumsuz atmosferin üstesinden gelebilmek için Waldau'da mektuplaştığı Bayan Mermet ile Herisau'da da mektuplaşmaya başlar. Onun kendisini ziyaretinden çok mutlu olacağını içtenlikle ifade eder.[125]

Klinikte Walser'in yaşadığı bu sorunların yanı sıra bir diğer sorun da finans sorunudur. Klinikte barınma için ödenmesi gereken paranın temini için devreye yine Carl Seelig girer ve kampanya başlatır. Kampanyanın yanı sıra Seelig, Robert'in kız kardeşi Lisa tarafından muhafaza edilen düzyazılarını yayınlatarak elde edilen gelirle klinikte kalmasını sağlamıştır. Eğer Seelig'in bu çabası sonuçsuz kalsaydı, çok iyi biliyordu ki, Robert'in o klinikte kalmasına ve tedavi görmesine müsaade etmezlerdi.

[125] Jörg Schäfer, s.352

Gün geçtikçe Walser kendini bitkin hisseder. Buna paralel olarak da sıkıntıları artmaktadır. Herisau'ya geldikten tam 22 yıl sonra bir gün yüksek ateş sebebiyle revire kaldırılır. Seelig bu olayı şöyle aktarır: *"Mart ayında Robert hakkında keyfimizi kaçıracak haberler geldi. Gribal enfeksiyona bağlı olarak akciğerde zatürreye çevirecek derecede ödem oluşmuştu. Hemen revire kaldırıldı. Yüksek ateş ve kanlı balgam; sonra penisilinle yapılan müdahale sonucu ateşi hızla düşürüldü, daha sonra ise vücut ısısının yavaş yavaş normale dönmeye başlaması görüldü. Bu olaydan dolayı doktorlar, onunla yapacağımız yürüyüşlerin kliniğin çevresi ile sınırlı kalması tavsiyesinden bulundular."*[126] Zaten Walser'in bitkin hali yürüyüşlerde çok daha fazla göze çarpmaktadır. Robert, sağlığı hakkında Seelig'in konuşmasına asla izin vermez; "Sağlığım hakkında konuşmayı bırakır mısın?"[127] Sağlık durumu hakkında soru soran ya da yorum yapan kişilere, Seelig'e,ya da bir başkasına sert tepkiler verir, sinirli bir ruh haline bürünür. Yine Seelig ile yaptığı yürüyüşlerden birinde bu durumu ortaya koyan şu konuşmayı Seelig şöyle aktarır: *"Gölgede biraz dinlenelim mi? Diye sorduğumda benim sözümü kesti ve oldukça sert bir tavırla 'benimle ilgilenmeyiniz' diyerek çıkıştı, ardından 'herkes kendisinin kontrolörü olmak zorundadır, hadi devam ediniz' şeklinde bir tepki verdi."*[128]

Walser'in klinikteki inişli çıkışlı ruh hali devam etmektedir. Bu da, hastalığındaki hızlı ilerlemeye bir işarettir. Konuşurken aniden susması, yüzünün kızarması, ardından sinirli hareketlerle etrafındakilere tepki gösterme-

[126] Carl Seelig, s.161
Carl Seelig, s.157
[128] Carl Seelig, s.129

si gibi tutarsız davranışlar, korkulan sonu daha da yakınlaştırdığına klinik doktorlarını ve dolayısıyla Seelig'i inandırıyordu.

Ve 1956 yılının 25 Aralık gününü sabahı, bir diğer deyişle noel günü. O gün Seelig orada yoktur. 1936 yılında onun izini bulup tam yirmi yıl onu sürekli ziyaret eden Seelig o gün ziyaretine gelmemiştir. Carl Seelig o gün neden orada olmadığını şöyle açıklar: *"25 Aralık 1956 akşamında evimin karanlık penceresinden çevredeki Noel ağaçlarının parlayan ışıklarını gördüm. Dalmaçyalı hasta köpeğim 'Ajax' kıvrılmış halde yanımda yatıyordu; o akşam onu tek başına bırakmak istememiştim. Ajax'ın durumunun ciddiyetinden ötürü Robert Walser'le Noel gecesi yapacağımız gezintiyi yılbaşına ertelemiştim."*[129]

Sıradan bir öğlen öncesi etkinlikler vardır klinikte. Ardından öğle yemeği için mükellef bir sofra hazırlanır. Diğer hastalar birlikte yemeğin oluşturduğu keyifli ortamın keyfini çıkarmaktadırlar. Çatalların, kaşıkların ve bıçakların çıkardığı ses ona neşeli bir müziğin verdiği keyfi verir. Ama diğer yandan da Robert'in içinden yürüme isteği gelir. Sabırsızlanır. Sıkı giyinir, karın oluşturduğu kristalize ışığa doğru gider. Klinikten çıkan yolda sürekli arkadaşını beklediği istasyonun loş ışıkların hakîm olduğu alt geçidine doğru ilerler. Hava iyi de olsa kötü de olsa birkaç gün sonra yeni yılda birlikte bu yolda yine yürüyecekler. O gün harabenin bulunduğu Rosenberg ilgisini çeker. Yalnız başına ya da ikinci bir kişiyle daha önce birkaç defa gittiği bir yer. Orada Alplerin muhteşem, büyüleyici manzarasını görmek mümkündür. Bu öğleden sonrasının ilk saatlerinde göz alabildiğince karla kaplı her yer çok huzur verici. Bir zamanlar, *"gökten düşen kar tanesi hatırlatmamış mı yaprakları dökülen gülü"* diye biten bir şiir

[129] Carl Seelig, s.168

yazmamış mıydı? Belki çok iyi bir şiir değildi bu, tamam ama şurası gerçek ki, insanın yaprakları bir gülün yaprakları gibi dökülmeli.[130]

Robert Walser karlı bir tepenin üzerinde soğuk bir Aralık günü ölü bulunur. Ayak izlerinin bittiği yerde kalp krizi geçirerek hayata veda eder. Carl Seelig, çıktığı son gezintiyi ve ölümünü şöyle aktarır bize:

"Yalnız gezgin, temiz kış havasını büyük bir keyifle ciğerlerine çeker. Hava öylesine yoğun ki, insan onu dişlerinin arasına alabileceği ve adeta çiğneyebileceği hissine kapılıyor. Herisau artık onun arkasındadır. Fabrikalar, kocaman evler, kiliseler, istasyon. Hepsini aşağıda bırakıyor. Kayın ağaçları ve çamların arasında Schohenberg'e doğru yola çıkar, yaşına rağmen oldukça hızlı. Kalp atışları hızlansa da onun yüreği daha ileri, yukarıya doğru götürüyor onu. Rosenwald'den Wachtenegg'e yöneliyor, Rosenberg'in batı tepesine gidiyor. Oradan da bir çukurdan geçerek öte taraftaki tepeye ulaşacak. Bir sigara yakmak ister canı. Ama dayanır, yakmaz sigarayı. Bu zevki sonraya saklar, harabeye ulaşınca bu zevki yaşayacak. Çukura inen yokuş oldukça dik. Oldukça dikkatli, adım adım, yan yan, tahta çitlerden destek almadan 860 metre yükseklikteki tepeye doğru ilerliyor. Orada birkaç dakika soluklanmak, dinlenmek istiyor. Birkaç metre sonra düzlüğe çıkacak. Saat bir buçuk olsa gerek. Güneş, genç ama solgun bir kız gibi aydınlatıyor etrafı. Işığında bir parlaklık yok, yeryüzüne yayılan o muzaffer edası yok, bilakis şefkat uyandıran melankolik bir havası var, gece olmadan bu güzel manzarayı bırakıp gitmek ister gibi müteredddid.

Fakat ansızın gezginin kalbi normal ritmini kaybediyor ve teklemeye başlıyor. Başı dönüyor. Doktorun daha önce bahsettiği damar sertliğinin bir işaretidir bu. Yürüyüşleri sırasında

---

[130] Carl Seelig, s.171

kendini zorlamaması konusunda onu ikaz etmişti doktor. Birden daha önceki yürüyüşlerinde bacaklarına giren krampları hatırlıyor. Yine mi aynı kramp girecek? Hiç hoş olmayan can sıkıcı bir durum. Ne bu böyle? Birden sırt üstü düşüyor, sağ elini kalbine doğru götürüyor ve hareketsiz kalıyor. Ölüm sessizliği. Sol kolu, çarçabuk soğuyup katılaşan bedeni boyunca uzanıyor. Sol eli, adeta üzerine çöken bir panterin verdiği kısa ve keskin acıyı avucuyla ezmek istercesine kalbinin üzerine kapanıyor. Biraz ötede duruyor şapkası. Başı hafifçe yana dönmüş, hareketsiz gezgin mükemmel bir Noel'in verdiği huzuru resmediyor. Ağzı açık; arasından temiz, serin ve taze kış havası giriyor. Daha sonra iki çocuk buluyor onu, yaklaşık yüz metre uzaklıktaki Manser ailesine ait Burghalden çiftliğinden karda yatan kişinin kim olduğunu anlamak için kayaklarıyla geliyorlar. Bir kadın Manser ailesini ziyaret etmek için köpeğiyle vadiyi tırmanmış. Bu tırmanış sırasında köpeğinin olağandışı sinirli halini fark etmiş. Hep havlamış, yokuşun aşağısındaki tuhaf bir şeye doğru koşmak için tasmasından kurtulmayı deniyormuş. Bu nedir acaba? Haydi çocuklar gidip bir bakın hele!

Karın içinde yatan ölü, kar tanelerinin neşe içindeki dansı ile kış mevsimine hayranlık duyan, büyülenen bir şair. Sessiz, huzurlu, saf ve sevgi dolu bir dünyanın özlemini çeken bir çocuk gibi gerçek bir yazar: Robert Walser.[131]

Karlı bir tepenin üzerinde soğuk bir Aralık günü ölü bulunan Walser'in son halini Carl Seelig bu şekilde kelimelere dökmüştür. Esra Yalazan karda yatan Walser'i resmederken onun hem kişisel özelliklerini hem de edebi yönünü harmanlayarak gazetesinde yaptığı yorumda şu cümleleri yazar:

"Yalnızlığına eşlik eden fötr şapkası cesedinin birkaç adım ötesinde duruyordu. Sağ kolu bir ağacı işaret eder gibi yana doğru açılmış, karların üzerine kopuk bir dal gibi devrilmişti. O

Carl Seelig, s.172-173

gün her zamanki gibi isyankâr, soylu, karmaşık düşünceleriyle mi yürüyüşe çıkmıştı? Zihninden, kalbinden akıp geçen son duygu kırıntısı neye benziyordu?

Bu soruların arasında hâlâ ağabeylerinin sesini duyuyordum: "Çok yabani bir tarafın var... Seni kırması gereken şeylerden hiçbir biçimde incinmiyorsun, dünyanın ve hayatın ahvalinden doğan, çok sıradan şeylere kırılıyorsun. Tüm insanlar gibi bir insan olmayı denemelisin, o zaman kendini kesinlikle daha iyi hissedersin."

Walser'e dönüp "Sen tüm insanlar gibi olmadığın için yazabildin ve tam da bu yüzden milimetrik harflerinle, reddettiğin toplum kurallarıyla, isyanın şiiriyle edebiyat tarihinde iz bıraktın" dedim. "Biliyorum," dedi Simon'un sesiyle; "uzaklara bakmak insanı mutluluktan uçururken, böyle güzel bir günde kaygılanmak niye?"[132]

Hayatının büyük bir bölümünü, son 27 senesini, kendisini Waldau ve Heriasau akıl hastanelerine hapsederek geçiren Walser'i ölüme hızla yaklaştıran sadece yaşadığı yalnızlık değildir. Bir yıl arayla erkek kardeşi Karl ile adeta sırdaşı olan kız kardeşi Lisa'nın ölümleri (1943 ve 1944 yılları) zaten oldukça kötü olan ruhsal durumunu daha da kötüye götürmüştür. İyileşme belirtileri tamamen ortadan kalkmıştır. 19 Haziran 1933 tarihinde geldiği Herisau kliniğinde edebiyatla bağı kopmuş bir vaziyette 23 yıl geçirir. Herisau'da yazmış olabileceği ne bir taslağa ne de bir el yazmasına rastlanmıştır. Yukarıda belirttiğimiz olumsuz şartlara bir de edebiyattan uzaklaşma eklenince Walser'i hayata bağlayacak pek bir şey kalmamıştır.

[132] Esra Yalazan, *Zamanın Saf Kırılışları ve Robert Walser*, Taraf Gazetesi, 18 Aralık 2011

4. ESERLERİ

Walser'in edebiyata olan aşırı ilgisi onu edebiyatın tiyatro oyunu, öykü, şiir ve roman gibi türlerinden yazmaya iter. 1899'da ilk düzyazısı "Der Bund" adlı dergide, şiirleri de Wiener Rundschau ve Die Insel adlı edebiyat dergilerinde yayınlanır. Böylece Walser'in edebiyat hayatı başlamış olur. Daha sonraki yıllarda yayınlanan ya da yayınevleri tarafından geri çevrilen yazıları hakkında bir önceki bölümde ayrıntılı bilgi vermiştik. Bu bölümde onun hayattayken yayınlanan üç romanını inceleyeceğiz. 1907 (Der Gehülfe), 1908 (Geschwister Tanner) ve 1909 (Jakob von Gunten) yıllarında yazılan üç önemli eser. Üçünün de malzemesi kendi tecrübelerine dayanmaktadır. Bu eserleri hem içerik, hem teknik, hem de biyografik yönden inceleyeceğiz. Eser incelemesine geçmeden önce Walser'in eserlerinde öne çıkan özellikler, onun yazma becerisi, anlatım tarzı, üslubu, kullandığı kavramlar ve dili hakkında ön bilgi vermek istiyoruz.

Walser'in yazdıklarını okuyan kişi ilk etapta tutarsızlık, mantıksızlık, saçmalık, kendi kendini olumsuzlaştırma hisseder. Mektuplar da dâhil olmak üzere tüm yazdıklarında birbirine zıt figürlere rastlanır. Walser'de paradoks ve zıt kavramların yan yana gelmesi eğilimini görmek mümkündür. Yazmak onun için problemli sürecin içinden geçirilmiş bir teşebbüstür. Bir taraftan sanata çok değer vermediğinden ve çabalarının boşuna olduğundan söz ederken, diğer taraftan yazmak için karşı konulmaz bir baskı altında kalır, öyle ki son zamana kadar romanlardan, dramalardan, şiirlerden ve düzyazılardan

oluşan on altı tane kalın ciltler halinde eserler kaleme almıştır. Bunun yanı sıra yüzlerce mikrogramın olduğunu ifade etmek gerekir.[133]

Eğer Walser "Ben körüm ve her şeyi görüyorum, dilsizim ve konuşuyorum, hiçbir şeye kulak vermem ve oldukça yetenekli bir dinleyiciyimdir." şeklinde bir şey söylüyorsa paradoksta bir hassasiyeti resmediyordur. Bu hassasiyet, tek tek her sözün klasik anlamları dışındaki gizli anlamlar yüklenerek ortaya konulan hassasiyettir.[134] Walser'in adeta şifrelenmiş görüşlerini anlayabilmek için okuyucu alışılmışın dışında ve daha fleksibel bir kavrama gücünü harekete geçirmek ve çelişkilerde başka alternatifler aramak zorundadır.[135]

Walser'in bir İsviçreli olarak özel bir yazı dili yeğlediğini hatırlatmak gerekir. Günlük hayatta diyalekt konuşan ve Almanca yazan her İsviçreli yazar sadece kendi yöresindeki okuyucu kitlesine hitap etmek isteyip istemediğine ya da Alman dilinin geniş kültür çevresini düşünerek yazmayı isteyip istemediğini karar vermek zorundadır. Walser buna çok çabuk karar verir ve Hochdeutsch'u (Yüksek Almanca) tercih eder. Diyalektik Almanca ile yazı dilindeki Almanca arasındaki yapı ve kullanım açısından var olan fark Walser'in şimdiki zamanla mukayese edildiğinde okul zamanında şüphesiz ki daha büyüktür. Walser dilini geliştirerek bu farkı ortadan kaldırabilmiştir. Bir yerde "kelimelerle dans etmek niyetindeydim"[136] derken, diğer bir yerde "piyano çalmak için oldukça isteksiz bir şekilde masanın başına geçtim"[137] der.

---

133 Agnes Cardinal, "*Widerspruch und kulturelle Paradoxien in Walser Werk*" in: Robert Walser, (herausgegeben von Klaus-Michel Hinz und Thomas Herz), Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1991, s.70

134 Agnes Cardinal, s.71

135 Agnes Cardinal, s.72

136 Agnes Cardinal, s.75

Agnes Cardinal, s.76

4.1. Geschwister Tanner (Tanner Kardeşler)

Toplumun dayattığı kurallara göre oynamayı reddeden modern bir aylağın kimlik arayışının romanı

Martin Walser

Robert Walser'in ilk romanı olan **Tanner Kardeşler**, epizotlardan ve yaşam kesitlerinden oluşan bir halka oyunu gibidir. Romandaki olaylar, Zürih'te başından geçen olaylardaki kişilerden, kardeşlerinden ve arkadaş çevresinden esinlenerek yaratılmıştır. İş çevresinde ve sosyal ilişkilerinde yabancılaşma ve mesafeler koyma eylemlerine karşı çıkan Simon Tanner aslında Walser'in kendi portresidir. Bu otobiyografik romanda Walser sahneye ailesini koyar. Kendi oyun gücünü kullanarak kimliksel elementleri değiştirir ve tekrar geri getirir. Geçmişi düşünerek hatıralarla gerçek hayata, gerçek hayattan da sanatsal yoruma geçer. Kitap, birbirinden bağımsız bölümlerden oluşur. Okuyucu önce okumaya başlar sonra bölümler arası bağlantıyı kurmaya çabalar. Romanın yapısını tespit etmek, özellikle epizotların düzenlenmesi bağlamında oldukça zor, zira sıraya koymak gerektiğinde ne başta ne de sonda diyebileceğimiz olaylar karşımıza çıkar.

Tanner Kardeşler, içeriği bakımından diğer romanlarıyla kıyaslandığında en geniş biçimde kurgulanmış öyküye sahip eseridir. Walser'in okuyucuya ana figür olarak sunduğu Simon'un şehrin merkezindeki bir kitapçıdan içeri girmesi ve iş istemesiyle başlar roman. Yaşlı kitapçı onu baştan aşağı süzer ve ne istediğini anlatmasını ister. Simon kendisinden bahsetmeye başlar. Adeta nefes almadan yaptığı bu kendini takdim şeklindeki anlatım karşısında kitapçı hayretler içerisinde kalır. Kendine güvenen,

tecrübeli, deyim yerindeyse feleğin çemberinden geçmiş izlenimi veren, bunun yanı sıra tatlı tatlı konuşan genç adamın karşısında geçirdiği kısa bir şokun ardından kitapçı kendisini toparlar ve herhangi bir referansı olup olmadığını sorar. Simon'un verdiği cevap hem ilginçtir hem de okuyucunun, romanın ilk bölümünde onun hakkında ön bilgiye sahip olmasını sağlar.

"Karşısında böyle tatlı tatlı konuşan kişinin kendisinde nasıl bir intiba bıraktığı konusunda tereddütleri varmış gibi görünüyordu. Bu konuda kesin bir hüküm veremiyordu, aklı karışıktı ve bunun verdiği bir çekingenlikle yumuşak bir ses tonuyla sordu: "Genç adam, hakkınızda münasip bir yerden malumat alabilir miyim?" "Münasip bir yer mi? Ne kastettiğinizi bilmiyorum. Hiçbir şekilde bilgi alamasanız daha münasip olurdu. Kimden bilgi alacaksınız? Hangi amaçla bunu yapacaksınız? Diyelim ki size çok iyi bir aileden geldiğimi, babamın saygıdeğer biri olduğunu, erkek kardeşlerimin becerikli olduklarını fakat istikrarlı olmadıklarını, bana umut bağlanabileceğini, bana az da olsa güven duyulabileceğini ve benzeri şeyler söylense hakkımda ne öğrenmiş olurdunuz? Hiçbir şey öğrenmiş olmazdınız ve beni dükkânınıza gönül rahatlığıyla tezgâhtar olarak almak için en ufak gerekçeniz kesinlikle olmazdı. Hayır, Beyefendi, bu tip sorgulamanın genel olarak beş paralık kıymeti yoktur. Eğer size bir şeyler tavsiye etmeme izin verirseniz bunlardan uzak durmanızı tavsiye ederim. Hayır, efendim, beni kullanmayı düşünüyorsanız geçmişte çalıştığım yerlerdeki patronlarımdan daha fazla cesaretli olmanızı ve benim sizde bıraktığım intibaa göre işe almanızı rica ediyorum. Ayrıca gerçeği ifade etmek gerekirse elde edeceğiniz bilgiler hakkımdaki tüm gerçekleri değil de sadece kötü olanları seslendirecektir." (s.8-9)

Bu diyalog öykünün hemen başında okuyucunun Simon hakkında bilgi sahibi olmasını sağlar. Onun için "karşısındakini kolayca ikna edebilen biri" şeklinde bir özelliğe sahip denilebilir, açık konuştuğu düşünülebilir.

Öylesine açık konuşur ki, daha önce bulunduğu ve çalıştığı yerlerden kısa süreler içinde ayrıldığını ve istifa ettiğini söyler fakat kovulmadığını, kendi isteğiyle ayrıldığını ekler. Buna karşılık bu işe yıllarca dayanacağından söz ederek sekiz günlük deneme süresine kabul edilir. Bu arada başkentte oturan ve oldukça tanınan doktor kardeşinden bir mektup alır. Kardeşlerinin durumlarından hoşnut olmayan Klaus, onların sağlam zemine basmadıklarından, istediği yerlere gelememelerinden şikâyet eder ve kendisinin bu konuda suçlu olduğunu itiraf eder. Bu mektup kardeşler arasında kopuk olan bağı teyit eder. Klaus mektubunda, Simon'un istikrarsız davranışlarından duyduğu rahatsızlığı dile getirir.

> *"Daha önce de çok sıklıkla olan bir şey; yine sağlam bir işinin olmadığını üzülerek öğrenmek durumunda kaldım, hem de yabancılardan. Görünen o ki, artık senden olumlu bir haber almayı beklemek pek bir anlamsız. (.....) Hala umutluyum, kardeşini seviyorsan senin için boş yere umutlanmasına izin vermezsin. Bir kez olsun sana inanan kimseleri öyle ya da böyle haklı çıkaracak bir şeyler yap. Dünyada hiçbir işe yaramayacak sürekli iş ve meslek değiştirmelerine tahammül edebildiğine göre sende olan güce inanmam gerekiyor. (.....) Sana nasihatim şudur ki; sebat et, çok çabuk geçebilecek üç ya da dört sene yorucu işe tahammül et, şeflerine itaat et, bir şeyler yapabileceğini, fakat bununla birlikte karakter sahibi olduğunu göster, işte o zaman seni tüm dünyaya götürecek olan yollar ayaklarının altında uzanır."* **(s.13-14)**

Klaus mektubun son kısmında kendisinin de mutlu olmadığından bahseder. O andan itibaren de artık mutlu olmayı beceremeyeceğinden söz eder.

Sekiz günün sonunda Simon akşamüzeri kitapçının karşısına geçer ve Klaus'un mektupta yazdıklarını haklı çıkarırcasına artık çalışmak istemediğini eleştiri dolu

cümlelerle dillendirir, neredeyse suçlunun kitapçı olduğunu ifade eder:

"Beni hayal kırıklığına uğrattınız, bugün dükkânınızdan ayrılıyorum ve bir haftalık ücretimi ödemenizi rica ediyorum. Ben ne istediğini bilen biriyim. Bu sekiz gün boyunca kitapçılık işinden nefret ettim. Kitapçılık dediğiniz bu iş, dışarıda kış güneşi tatlı tatlı parıldarken, sabahın köründen akşamın karanlığına kadar küçücük masanın başında kamburum çıkarcasına iki kat olmuş vaziyette oturmaktan, kahrolası bir kâtip gibi ruhuna ve zekâsına hitap etmeyen yazma uğraşını sürdürmekten ibaretse eğer, ben bu işten nefret ediyorum, bu işi asla sevmiyorum." (s.15-16)

Kitapçılık işini çok farklı olarak düşünen Simon hayal kırıklığı içerisindedir. Kitapçılıktan beklentileri farklıdır. Bu beklentilerini dile getirirken kitapçıya yönelik eleştirilerinin dozunu arttırır, daha da sertleşir:

"Ben sizin yanınızda kitap satabileceğimi, kibar ve nazik insanlara eğilerek 'adieu' sözcüğü eşliğinde reverans yapabileceğimi düşünüyordum. Kitapçılığın gizemli yapısına göz atabileceğimi, bu işin görüntüsünde ve işlevinde dünyanın tüm çizgilerini yakalama fırsatını elde edeceğimi düşünmüştüm. Ama bunların hiçbiri gerçekleşmedi. Gençliğimi bu saçma kitapçıda heba edeceğimi mi sandınız? Neden bana düzgün, iyi, münasip bir masa vermediniz? Bana göre, eğer yanınızda birini çalıştırıyorsanız ona bu ve benzeri imkânları sağlamayı bilmelisiniz. Görünen o ki, siz bu işten anlamıyorsunuz." (s.16)

Böyle bir konuşmanın ardından ani bir kararla işi bırakır. Daha sonra hiç vakit kaybetmeden bir avukatın yanında çalışmaya başlar. İyi para kazanır ve çok mutludur.

"Böylece Simon bir avukatın yanında çalışmaya başladı. Orada iyi para kazanıyordu ve oldukça mutluydu. Dünya, avukatın yanında geçirdiği dönemde olduğu kadar gözüne güzel görünmemişti. Hoş insanlarla dostluk kuruyor, gündüzleri sorunsuzca yazıyor, faturaları kontrol ediyor, dikte

edilenleri yazıya döküyordu, bu işleri hakkıyla yapıyordu. Davranış biçiminin zarifliğine kendisi bile şaşırıyordu. Patronu artık onun için tasalanır duruma bile gelmişti. (.....) O kadar para kazanıyorum ki genç bir eş alabilirim diye düşünüyordu." (s.21)

Tüm bu güzelliklere rağmen Simon avukatın yanında çalışmaktan sıkılır, ayrılmak ister ve buna da bir bahana bulmakta zorluk çekmez. "Halletmek zorunda olduğum şeyler ne kadar az, benden talep edilen bilgiler de çok az, öyle görünüyor ki, tüm bunlardan çok daha fazlasının üstesinden gelebileceğimin farkında değiller" sözleriyle kendisini böylesi bir işte ispatlayamadığını ve bunun sorumlusunun da patronu olduğunu duyumsatır. Başka bir işe girmeden önce kaldığı yeri değiştirmek ister. Bir oda bulur ve odayı kendisine kiralayan çok genç ve güzel bir kadın olan Bayan Klara ile gerçekleştirdiği diyalog da oldukça ilginçtir. Odayı ve çevreyi kendine özgü süslü cümlelerle tasvirler eşliğinde över, hatta kendisinin bu odaya layık olmadığından bahseder. Burada okuyucu Simon'un aslında odayı tutmaktan bir anda vazgeçip oradan ayrılacağını düşünür. Çünkü istikrarsız düşünceler zinciri içerisinde Simon "gel-git"ler yaşamaktadır. Kararsızlık ve bulunduğu yere, mekâna ve çevreye adapte olmak onun için hem sorundur hem de sıradan bir olaydır. Bayan Klara'nın aslında çok normal ve kibar bir şekilde söylediği bir cümleden hareketle ani bir kararla merdivenlerden aşağı inerek orayı terk etmek ister. Bayan Klara'nın ısrarı üzerine geri döner. Birkaç hafta sonra güzel bir bahar sabahı Simon bir bankada çalışmaya başlar. Bir tür ticaret şirketi olan bankada yüzlerce kişi çalışmaktadır. Bu sırada kardeşi Kaspar onu ziyarete gelir. Kardeşiyle geçirdiği gecenin sabahında erken kalkamayıp bankaya geç kalınca bir saatlik gecikmeden dolayı azarlanır. Bankadaki işinden ayrılmak zorunda kalır. Simon müdü-

re sitem ve alay dolu söylemlerde bulunur. Kitapçıdan ve avukatın bürosundan ayrılırken takındığı tavrı aynen burada da tekrarlar:

> *"Siz Müdür Bey, burada saklanıyorsunuz, ortalıkta hiç görünmüyorsunuz, buradakiler kimin emirlerini yerine getirdiklerini bilmiyorlar. İtaat desen hiç yok, herkes kendi alışkanlıklarının gereğini yapıyor. Rahatlığa ve miskinliğe temayülü olan gençler için ne büyük bir tuzaktır bu. Genç birinin ruhunu canlandıracak hiçbir şey yok burada. Bir adamın ya da bir insanın kendini ispatlayabileceği hiçbir şey talep edilmiyor. Kendini geliştirmek ve ilerlemek isteyen insana ne cesaretin, ne ruhun, ne sadakatin, ne çalışkanlığın, ne yaratma arzusunun ne de çabalama isteğinin bir faydası var burada. Güç ve gayret göstermek ayıplanıyor burada. Tabii ki bu yavaş, uyuşuk, yavan, iğrenç, berbat çalışma düzeninin de ayıplanması gerekir. Hoşça kalın efendim (.....)"* (s.43)

Romanın bu bölümünde Simon'un kız arkadaşı Rosa sahneye çıkar. Ev sahibi Bayan Klara Agappaia ve Simon'un ikinci kardeşi Kaspar Tanner bir anda okuyucunun karşısına çıkarılır. Bu dörtlüyü tamamlayan beşinci kişi uzun yıllar ülke dışında kalan adeta yurtdışını mesken tutan Bay Agappaia'dır. Kocasının daha sonraki uzak ülkelere yaptığı seyahatler sırasında Bayan Klara orman kenarındaki çiftlik evini terk edip şehir merkezine taşınır. Romanın beşte birlik bölümü bittikten sonra bu beşli grubun farklı yönlere dağıldığını görürüz.

Bankadan ayrılan Simon aslında hayatından memnundur. Adeta özgürlüğünü yeniden elde etmenin hazzını yaşamaktadır. Olaylar bu şekilde gelişirken yukarıda sözünü ettiğimiz beşli gruba birdenbire kız kardeşi Hedwig ve onun sevgilisi Sebastian dâhil olur. Klara ile Kaspar arasında duygusal anlamda yakınlaşma başlar. Evli olmasına rağmen Klara'nın böyle bir yakınlaşma içe-

risinde olması nahoş bir manzara ortaya koyar. Tuhaflıklar bununla da kalmaz. Klara aynı zamanda Simon'a karşı da boş değildir. Okuyucu, romanın başından sonuna kadar Simon ile Klara arasındaki ilişkinin sıradan bir arkadaş ilişkisi mi yoksa iki sevgilinin yaşayacağı ilişki mi olduğunu anlayamaz. Klara daha sonra Kaspar'a yönelir. Bu durum Simon'u huzursuz eder. Klara'yı sevdiğini bir mektupla kız kardeşi Hedwig'e anlatır. Fakat bu aşk sadece mektup zarfının içinde kalır.

Romanda yeni bir bölüm başlar. Bu bölümde Simon'un, sürdürdüğü miskin, avare hayatın artık katlanılmaz olduğuna kanaat getirdiğine şahit oluruz:

Çoğunluğun yaşadığı gibi yaşamanın bir manası vardır, böyle tembel ve başkalarından farklı olmak beni sinirlendiriyor. Yemekler artık bana tat vermiyor, gezintiler beni yoruyor. Şose yollarda karasinekler ve at sinekleri tarafından kevgire çevrilmek, köylerden geçmek, dik duvarlardan aşağı atlamak, kayaların tepesinde çömelip oturmak, başını yaslamak, bir kitap okumaya başlamak, fakat sonuna kadar okuyamamak, daha sonra ıssız bir gölde yüzmek, tekrar giyinmek ve evin yolunu tutmak, hangi bacağının üzerinde duracağını, hangi burnuyla düşüneceğini ve hangi parmağını burnuna dayayacağını bilmeyen Kaspar'ı bulmak neden öyle harika ve yüceltici olsun ki?

Simon artık bir bayanın yanında uşak olarak çalışmaya başlamıştır. Bu uşaklık sadece üç hafta sürer. Bu evde Simon temizlikten çocuk bakmaya kadar akla gelebilecek her türlü işi yapar. Evin sahibi Bayan Weiß'ın yanında farklı bir Simon profili görürüz. Bir evde, dört duvar arasına sıkışmışken, bunca işe rağmen mutlu olduğunu dillendirir. Şimdiye kadar çalıştığı yerlerdeki memnuniyetsizliğini burada kesinlikle tekrarlamaz. Mutludur Simon. Fakat uzun süre evde kalmak ve dışarı çıkamamak onu huzursuz eder. Bir yere bağlı kalmak Simon için imkânsız

bir şeydir. Bunun sonucunda da oradan ayrılmaya karar verir.

Simon'un bu istikrarsız tavrı Walser'in öz yaşam öyküsüyle örtüşür. Düşüncelerindeki ani değişiklik hemen icraata dökülür ve bunun doğal sonucu olarak yer değişikliklerine şahit oluruz. Walser'in burada otobiyografiyi aşarak okuyucunun onun kardeşlerinin varlığını düşünmeye sevk etmesi onun düşünce bazında ilkeselliğini gösterir.[138] Bu yüzden Walser'in romanı yazarken aslında bu ilkeye dayandığını söylemek yerinde olacaktır. Klaus bilim adamı ve orta sınıf bir vatandaştır. Kaspar'da, onun arkadaşı Erwin'de, Sebastian'da olduğu gibi bir ressam ya da bir şair gibi sanatçı tiplemesi görülür. Aynı durum ise Hedwig ve Emil'de görülür. Onlar eğiticilerdir. Öğretenlerdir. Aradaki fark için aslında şu sorular sorulabilir: Walser'in gerçek hayatındaki kişiler ile romandaki kişiler arasındaki başarı durumları nedir, başarılı olup olamama dereceleri nedir? Bir diğer soru ise amaçları doğrultusunda bu kişilerin bir araya gelip gelmemeleridir. Bu soruların cevaplarını bulmak kolay değildir, zira anlatıcının niyeti buna bir derinlik kazandırmak değil, epik bir aydınlatma hiç değildir. Bilakis anlatıcı, kişilerin psikolojilerini ve ruhsal durumlarını, ruhsal alanlarını göstermeye çalışmaktadır. Walser bu yöntemle romanını belki de otobiyografik özelliklere bürünmesinden uzak tutmaya çalışmaktadır.

Romandaki kişiler, insanın varoluş sorunlarının tartışıldığı bir sahneye çıkar gibi çıkarlar ortaya. Kendi bakış açılarından, varlıklarını, durumlarını bir süre öykü içerisinde aktarırlar. Sahnedeki durumlarını korumak ve sürdürmek için çok çaba sarf etmezler. Birbiri ardına sırala-

[138] Gerhard Piniel, Robert Walser, Geschwister Tanner, Abhandlung, Juris Druck Verlag, Zürih, 1968, s.23

nan sahneler arasında ışıklar söner. Klara Agappaia ortaya çıkar sonra kaybolur, romanın sonunda tekrar ortaya çıkar. Klaus, Kaspar, Klara dünyada yaşayabilmenin imkânlarını, yollarını, sebeplerini ve anlamını sunmak için karşımıza çıkarlar. Dünyanın çeşitliliğini göstermek için rollerini oynarlar. Onlar okuyucunun analizini renklendirirler.

Walser'in eserlerinde gerçek yaşamından izleri ya da kişileri arayıp birebir örtüştüklerini ortaya çıkarmak gibi niyetimiz yok. Buna gerek de yok. Fakat Walser'in hayatını iyi bilen bir okuyucu onun gerçekteki aile bireylerinin öyküdeki izdüşümünü görmesi mümkündür. Örneğin romandaki Klaus'un, gerçek hayattaki ağabeyi Hermann Walser'i duyumsattığını söylemek yanlış olmaz. Lise öğretmeni iken sonradan "İsviçre'deki zemin yüzeyindeki değişiklikler" konulu doktora tezi ile akademisyenliğe adım atan, Bern üniversitesinden coğrafya kürsüsünde profesörlüğe kadar yükselen ve 1916 yılında ölen Hermann'dan söz ediyoruz. Oskar'ı bankacı, Hedwig'i ise ablası Lisa ile özdeşleştirmek mümkündür. Lisa İsviçre'nin batısında farklı okullarda öğretmenlik yapmıştır. Hedwig ise romanda Livorna'da yedi yıl boyunca eğitmenlik yapmış biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer figür Emil ise bize Walser'in kardeşi Ernst'i hatırlatır. Ve Kaspar Tanner aklımıza, ressam, grafiker, sahne tasarımcısı Karl Walser'i getirir. En büyük kardeş Adolf Walser ile en küçük kardeş Fanny istisna olmak üzere Robert Walser tüm kardeşlerini romanda canlandırmıştır.

Romanın başkahramanı Simon bir yere bağlı kalıp günlerini geçirecek bir tip değildir. Bunun doğal sonucu olarak Bayan Weiß'ın evinden de ayrılır ve iş aramaya başlar. Bir yazıhanede iş bulur fakat belki de bir yazıhanede en az süre çalışma rekorunu kırarak gazete okuyup

iş yapmayınca oradan da kovulur. Bir yaz boyunca işsiz güçsüz avare bir şekilde sokaklarda dolaşır. Dışarıda olmaz onun için önemli bir mutluluk kaynağıdır. İşsiz ve evsizdir. Walser'in romanlarında bu durum sıklıkla işlenir. Simon, ağabeyi Klaus'un sürekli eleştirilerine maruz kalır. Hedwig ve Klaus ile birlikteyken Klaus onu sürekli "senin yetişkin biri olduğuna inanmak mümkün mü?" (s.154) ve benzeri cümlelerle onu sert bir şekilde eleştirmekten geri kalmaz. Klaus'un bu tavrı Hedwig'i de üzer. Klaus'un olmadığı anlarda Hedwig Simon'u teselli etmeye çalışır:

> *"Klaus gerçekten hiç değişmeyecek. O burada olduğunda insan küçük korku geçiriyor. Sorumsuzca davrandığı için onun varlığı insanı, cezalandırılmayı bekleyen çocuk durumuna sokuyor. İnsan ne kadar ağırbaşlı davranırsa davransın onun gözünde hep sorumsuzca davranmış oluyor. Onun gözleri çok farklı bakıyor, dünyayı garip bir şekilde kaygı verici bir şey gibi görüyor, sanki insan sürekli bir şeylerden korkmak zorundaymış gibi. Kendine de diğerlerine de sürekli kaygı veriyor. Dikkate alınması gereken binlerce kuşkunun ördüğü bir ses çıkıyor ağzından, iyi ve hassas biri ama sürekli iyi ve ılımlı olmanın uygun düşüp düşmediğinden kuşkuya kapılıyor. Sertlik ona hiç yakışmıyor, buna rağmen iyilikle kaçırmış olduğunu sandığı bir şeylere sertlikle ulaşması gerektiğine inanıyor. 'İyilik tedbirsizliktir' diye düşünüyor ama buna rağmen alabildiğine müşfik. En çok istediği şey olduğu halde yumuşak ve müşfik davranmayı kendine yasaklıyor, çünkü böyle davranarak bir şeyleri bozmaktan, dünyanın gözünde umursamaz biri durumuna düşmekten korkuyor. İnsan onun gözlerine huzur içinde bakamıyor. Birinde ayıplayabileceği herhangi bir kusur bulamamak onu rahatsız ediyor sanki."* (s.156-157)

Daha sonra Simon trenle üç ay önce ayrıldığı Bern'e geri döner. Taşrada yaşamaktan sıkıldığından söz eder ve şehirde yaşamanın keyfini sürmesi gerektiğini tekrarlar

sürekli. Şehrin caddelerinde yürürken birden arkasında birisinin kendisiyle konuştuğunu duyar. Onunla konuşan bir kadındır ve Simon'a uzattığı bir paketi evine kadar taşımasını ister. Pek de güzel olmayan bu kadının istediğini hemen yerine getirmesini sanki içinden bir ses ona söylemiştir. Simon sorgulamaksızın çok da ağır olmayan bu paketi alır ve karşı kaldırıma geçen bu kadının peşinden gider. Görkemli bir binanın önünde durduklarında kadının beraber içeri girme teklifini hemen kabul eder. İtaat etmeyebilirdi fakat itaat eder ve kadının emriyle merdivenlerden yukarı çıkar. Oldukça şatafatlı bir odadan içeri girince koltuğa oturan kadın Simon'a bakar ve kendisiyle çalışmak isteyip istemeyeceğini sorar. Simon'un hemen kabul etmesi üzerine kadın şimdiye kadar neler yaptığını ve iş tecrübesinin hangi boyutta olduğunu sorar. Simon hiçbir yerde çalışmadığını söyler ve uzun cümlelerle kendini tanıtır. Şüphesiz ki bu cümleler övgü dolu cümlelerdir. Fakat kadında herhangi bir olumlu etki uyandırmaz. Onun niteliksiz biri olduğuna ve herhangi bir becerisi olmadığı kanaatine varmış olsa da onu işe alır. Simon'un görevi hasta yatağında yatan bir erkek çocuğuna hizmet etmektir. Vakit bulduğunda da mutfaktaki aşçı kadına yardım edecektir. Geceyi doğru dürüst uyumadan sürekli bu erkek çocuğun ona sorduğu sorulara cevap vererek ya da emirlerini yerine getirerek geçirir. Zaten az uyuması gerektiği kendisine önceden bildirilmiştir. Sadece mutfakta değil evin her yerinde Simon görev yapar. Öyle ki evin hanımının ayakkabılarını temizlemek de onun görevleri arasındadır. Ama ayakkabıları hiçbir zaman istenilen şekilde temizleyemez ve evin sahibiyle ilk çatışma başlar. Azar işitir. Fakat Simon tam bir hizmetkârdır. Kadının emirleri artık onu rahatsız etmez ve onları harfiyen yerine getirir. Bu evdeki çalışma hayatı oldukça uzun sürer. Zira önceki işlerinde çok kısa süreli çalışmaların ardından ya

kovulmuş ya da ayrılmak zorunda bırakılmıştır. Büyük bir şehirde sessiz bir evin mutfağında çalışmak ona zor gelmez. Bir zamanlar dağlarda özgürce dolaşan, her türlü hava şartlarında gezen Simon şimdi bir evin mutfağına tıkılıp kalmıştır.

Romanda bu bayanın evinden ve dolayısıyla işinden nasıl ayrıldığı açık değildir. Simon'u bir anda bir sokakta yüksek, karanlık bir binanın içine girerken ve kapıyı çalarken görürüz. Barınma ihtiyacını gidereceği bir yer aramaktadır. Bazı bölümlerde ise Simon'un geçmişte yaşadıklarını sorguladığına, kendisiyle hesaplaştığına şahit oluruz:

> *"Hâlâ yatakta yatarken bundan böyle daha çalışkan olmaya, bir şey, sözgelimi bir dil öğrenmeye ve genel olarak daha düzenli yaşamaya karar verdi. Ne çok şey kaçırmıştı! Oysa öğrenmek insana neşe verirdi. İçinde bir tür insani olgunluk hissetti. Evet, artık buydu yapmak istediği: öğrenmek, kendine görevler belirlemek ve kendinin hem öğretmeni hem de öğrencisi olmaktan zevk duymak. Örneğin kulağa hoş gelen, yabancı bir dil, mesela Fransızca nasıl olurdu? Kelimeler öğrenir ve bunları hafızama çivi gibi çakardım. Her zaman canlı olan hayal gücüm bana oldukça yardımcı olurdu. Aklımın kavrayışı daha da güçlenir ve canlanırdı. İnsan hiçbir şey öğrenmediğinde körelir. İnsan ne kadar az bildiğini iyice bilse her şey güzel olabilir. Sadece öğren, öğren sadece, ne olduğu fark etmez! Tabiat bilgisine de dalmak isterim, tek başıma ben, öğretmenim olmadan hemen yarın satın alacağım ucuz bir kitabın yardımıyla hepsi olur, kesinlikle olur. Niye geldik ki dünyaya? Kendime uzun süreden beri hiç borcum yok mu yani? Artık toparlanmak zorundayım, vakit geldi de geçiyor."* (s.248-249)

Bu hesaplaşma o-anlatıcı ile başlar ve bir anda ben-anlatıcıya döner. Burada Walser o-anlatıcının sözlerini tasdik ettirircesine çok hızlı bir geçişle ben-anlatıcıyı devreye sokar. Hatta son kısımda anlatıcı, deyim yerindeyse

biz-anlatıcı olur. Walser "biz" ile olayı genelleştirmeyi ve suçlunun tek bir kişi olmadığını duyumsatmak ister.

Bir Pazar günü öğleden sonrası şehrin kalabalık bir caddesinde dolaşırken Heinrich adında bir hastabakıcı ile tanışır. Konuşmalarından hastabakıcının da geçmişi ile hesaplaşmasına şahit oluruz. Geçmişte yapamadıklarının pişmanlığını dillendirir, 'keşke'ler art arda sıralanır:

> *"Ben hastabakıcıyım, ama şu sıralarda bir aylaktan başka bir şey değilim. Napoli'den geliyorum, yabancılar hastanesinde hastalara bakıyordum orada. Belki de hemen on gün içerisinde Amerika'nın içlerinde bir yerlerde ya da Rusya'da olacağım. Bu sayede insan dünyayı geziyor bu doğru ama insan kendi yurduna yabancılaşıyor. Bir şeye bağlı olmak güzel. İnsan iyi hissediyor kendisini, yakınındaki insanlardan sevgi ve anlayış görebileceğini ümit edebiliyor. Ya ben? Hayır! Bakın, ben kendi küçük yurduma fazlasıyla aykırı düştüm, belki de fazlasıyla uyumlu, her şeye karşı fazlasıyla anlayışlı oldum. Artık vatandaşlarımın duygularını paylaşamıyorum. Her halükarda yabancıyım. Ve insanlar böyle bakmakta muhakkak ki haklılar, çünkü yabancılaşmakla hata ettim."* (s.253-254)

Simon'un kendisiyle hesaplaşmasının hemen ardından tesadüf eseri tanıştığı bir hastabakıcının da kendisiyle hesaplaşması Walser'in bilinçli kurgulamasıdır. Walser bununla olayı bireysellikten çıkarıp genele yaymayı amaçlamıştır. Bunun ardından Simon kendini anlatır. Bu anlatım sayesinde okuyucu Simon'u daha yakından tanıma imkânı elde eder. Bu, aslında Simon'un ağzından Simon'u dinlemektir:

> *"Adam gülümsedi ve Simon'a sordu. 'Siz ne yapıyorsunuz?' "Kendi ülkemde garip bir zanaatkârım ben" diye cevap verdi Simon, işin doğrusu kâtibim ben; sınıflar hiyerarşisi içerisinde kâtibin üç aşağı beş yukarı en alttaki insan olduğu anavatanımda nasıl bir rol üstlendiğimi tahmin edin*

artık. Kıskıvrak bağlanmış gibiyim ve durmadan eskide yeniyi görüyorum, belki de bu yüzden hoşlanmıyorum uzaklara gitmekten. Burada çürüyorum. Bunu görüyorum tabii ki ve yine de öyle anlaşılıyor ki, yaşayabilmek için yurdumun göğü altında nefes almalıyım. Tabii pek az saygı görüyorum, bana düzensiz, derbeder, uçarı gözüyle bakıyorlar ama bunun benim için hiç önemi yok. Ben burada kalıyorum ve herhalde kalacağım. (.....) Başkalarına en önde gibi görünen şey, benim için en geriden gelir. Allah bilir ya ben kariyere değer vermem mümkün değil. Mükemmel bir kariyer hiç istemiyorum. Küçük masaların başında durmaktan erken yaşta kamburlaşmış sırtlar, pörsümüş eller, solgun yüzler, yıpranmış iş pantolonları, titrek bacaklar, ekşimiş mideler, kabak kafalar, öfkeli, aksi, ruhsuz, dermansız gözler, kırışmış alınlar ve işine bağlı bir ahmak olmanın bilinci. Teşekkür ederim! Özgürlük uğruna fakir kalmaya değer. Ben insan kalmak istiyorum. Uzun lafın kısası; ben tehlikeli olanı seviyorum, anlaşılmazlığı, belirsizliği ve denetlenemez olmayı seviyorum" (s.254-255)

Pazartesi günü Simon tekrar hastabakıcıyı görmeye gider. Kâh tartıştığı, kâh barıştığı hastabakıcıyla bir hafta daha görüşmeye devam eder. Bir sabah Heinrich'e gitmek yerine genç ve yaşlı değişik adamların masa başında oturdukları ve yazı yazdıkları bir salona girer. Burası, artık herhangi bir nedenle bir işyerinde istihdam edilmeleri düşünülmeyecek kadar düşmüş insanların geldikleri "İşsizler Yazıhanesi"dir. (s.268) İlk gün Simon'u kabul etmeyen yazıhane yöneticisi ertesi gün işe kabul eder ve Simon sabah sekizde yazıhanede çalışmaya başlar, birkaç gün içerisinde de oradaki iş arkadaşlarına alışır. Bunlar bir zamanlar herhangi bir şekilde suç işlemiş insanlardır. Aralarında çok ağır suçlar işleyip hapishanelerde yatmış olanlar da vardır. (s.270) Gün geçtikçe Simon yazıhanenin büyük dünya içinde küçük bir dünya olduğuna kanaat getirir. Kendi parlak fikirlerinin burada bir işe yarama-

dığını düşünür. Buradan ayrılma fikri ağırlık kazanmaya başlar. Zira daha önceleri birkaç kez dışarıda çalışmış ama şansı bir türlü yaver gitmemiştir. Bir keresinde kalemiyle çalışabileceği yerde gazete okudu diye işveren tarafından kovulmuş, başka bir seferinde kabzımal patronunun suratına kalemi fırlatarak "kendi işinizi kendiniz yapın" diyerek ayrılmıştı oradan. Sineye çekemezdi bunları Simon. Buradan ayrılmakta kendince haklı nedeni vardır Simon'un; burada onun değerini bilecek, fikirlerinden yararlanabilecek seviyede kimseler yoktur. Simon yine işsizdir artık.

Yaz ayları bitmek üzeredir ve kış mevsimi neredeyse yaklaşmaktadır. Simon, kış mevsiminden korktuğunu dile getirir. Kalacak yer ile işsizlik konusu, süregelen ve bir türlü kesin sonuca varılamayan bir sorun şeklinde onun hep karşısında durmaktadır. Zira pansiyonun ücretini ödeyemeyecek durumdadır. Bayan Weiß'a para ödemek bir yana ondan borç para ister duruma gelmiştir. Önce sonbahar, ardından kış gelir. Simon'un durumunda değişen bir şey yoktur. Bir otelde bir bayanla tanışan Simon onunla konuşurken adeta hayatının tablosunu çıkarır. Ona kendini anlatırken çocukluğundan başlar ve okuldan alınarak bankada çalışmasına kadar aşamalar hakkında bilgi verir ve devam eder.

"Annem ölünce beni bir bankaya çırak olarak verdiler. İlk sene oldukça iyi idare ettim. İkinci sene kendimi örnek-çırak gibi görüyordum ama çıraklığım üçüncü senesinde müdür zaten kafasında beni kovmuştu çoktan. Bana emir vermeye yetkili olmayan amirlerime karşı küstahtım. Her şeyin, her mobilyanın, her nesnenin, her sözün bana acı verdiğini hatırlıyorum. Bana uzak bir şehirde iş aradılar. Oradan ayrıldım böylece. (.....) Ben hâlâ tüm insanların en işe yaramazıyım. Hayatımı bir ölçüde bile olsa düzene soktuğumu gösterecek bir takım elbisem bile yok üzerimde. Hayatta belirli bir

seçim yaptığıma işaret eden hiçbir şey görmüyorsunuz bende. Hâlâ hayatın kapısı önünde dikiliyorum, kapıyı çalıp duruyorum, pek ürkekçe tabii ve kapının sürgüsünü açmaya gelen biri var mı diye heyecan içinde kulak kabartıp dinliyorum. Bu biraz sıkı bir sürgü ve insan dışarıda durup kapıyı çalanın bir dilenci olduğunu hissederse, o kapıya bakmak istemez. Ben sadece kulak kabartan ve bekleyen biriyim, bu konuda olgunlaştım tabii, çünkü beklerken hayal kurmayı öğrendim. Kendi mesleğimi bulma fırsatını kaçırdım mı acaba? Hangi meslek olsa ancak bu kadar ilerleyebilirdim. Ben, kullanmasını bilen herkese kendi bilgimi, gücümü, fikirlerimi ve sevgimi sunuyorum. Eğer biri parmağını kaldırıp beni çağırırsa şu uluyan rüzgâr gibi fırlarım, gözümü kırpmadan tüm hatıralarımı çiğneyip aşarım." (s.328-329)

Simon'un tüm hayatını özetle anlattığı kadının, sohbetin sonunda kafasındaki fikirleri aktardığını görüyoruz. İkisinin içeriğinde olduğu bir geleceğin ana hatlarını çizer. Ve roman yine aynı kadının şu sözleriyle sona erer:

"Gelin. Kış gecesine çıkalım. Uğuldayan ormana. Size söylemem gereken çok şey var. Sizin zavallı, mutlu bir esiriniz olduğumu biliyor musunuz? Başka söz istemiyorum, tek bir söz bile. Gelin sadece." (s.332)

Romanın özgür ruhlu Simon etrafında şekillendiği çok açıktır. Tüm roman boyunca romanın başkişisi Simon'un sık sık iş değiştirmesine, ekonomik durumunun hep kötü oluşuna ve tüm bunların yanı sıra kendine olan güvenini sürekli dile getirmesine şahit oluruz. Anlatıcı bunları aktarırken ayrıntılara çok fazla değindiği için romanda olaylar zincirinin değil de tasvirler zincirinin hâkim olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum, okuyucuda romanın sıkıcı olduğu kanaatinin oluşmasına neden olur. Simon'un karşılaştığı kişilerle yaptığı konuşmalar romanın ana tablosunu oluşturur. Her konuşmada Simon'un kendine olan güveninin derecesinin üst düzey oluşu okuyucuya duyumsattırılır.

18 bölümden meydana gelen roman aslında karşılıklı konuşmalardan ibarettir. Bu konuşmaların birbirine çok benzemesi romanın diğer bir özelliğidir. Hareketin neredeyse hiç olmadığı, bir sonraki sayfa için okuyucunun iştahının pek olmadığı bir anlatım tarzı romanda ön plandadır. Bu da romanda tekdüzeliğin egemen olduğu görüşünü destekler niteliktedir.

Bu romanda yazarın öznel yaşamının payının olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Otobiyografik özellikler taşıdığı bir gerçektir. Sık sık iş değiştiren bir aylağın kimlik arayışının romanıdır Tanner Kardeşler. Kardeşlerinin Simon'a eşlik ettiğine şahit oluruz. Zira Walser kardeşlerini romanda farklı isimlerle karşımıza çıkarır. Onların özelliklerini roman kahramanları üzerinden aktarır. Bu aktarım sadece kardeşlerle sınırlı kalmaz. Simon'un babasının ailesine olan ilgisizliği ile Walser'in babasının vurdumduymazlığı birebir örtüşür. Romandaki anne ile Walser'in annesi arasındaki benzerlikler neredeyse aynıdır. Tüm bunlar, "Walser'in yaratıcılığının kaynağı öznel yaşantısı mıdır?" sorusuna olumlu cevap vermemizi sağlayan unsurlardır.

4.2. Der Gehülfe (Yardımcı)

Uşak Joseph Marti, şüphesiz ki 24 yaşındaki Robert Walser ile aynıdır.

Karl Wagner

Robert Walser, bir sahne tasarımcısı ve illüstratör olarak önemli başarılar elde etmiş, bunun sonucunda da sanatçılar ve entelektüeller arasında çok tanınan biri konumuna gelmiş olan ağabeyi Karl'ın desteği ve teşviki ile hayatında ve edebi yaratıcılığında çok önemli etkisi olan Berlin'e gelir. Robert Mächler'e göre, dünyanın ondan ne istediğini ve diğer taraftan kendisinin de dünyadan ne beklediğini er ya da geç Berlin'de "büyük bir zevkle" öğrenecektir.[139] Walser bir dünya şehrinde, sanat ve edebiyatın merkezindedir. Böyle bir ortamda önce hizmetkârlık kursuna gider daha sonra halen Polonya sınırları içerisinde olan Dambrau Şatosunda üç ay boyunca hizmetkâr olarak çalışır. Burada yaşadıklarından yola çıkarak yazdığı bir roman olan **Yardımcı** (Der Gehülfe) Walser'in dört yıl içinde yazdığı üç romandan ikincisidir. Kendi hayatından izler taşıdığı yadsınamaz bir gerçektir. Carl Seelig'e bu konuda bizzat kendisi şu açıklamayı yapar:

> *"Yardımcı adlı romanımı ne kadar hızlı yazdığımı size anlatmak zorundayım. Bildiğiniz gibi bir roman yarışmasına katılmak üzere Scherl yayınevi beni davet etti. Bu davet hoşuma gitti. Neden olmasın dedim kendi kendime. Wädenswil'deki yaptığım iş bir anda aklıma geldi. O anda bundan başka hiçbir şey düşünememiştim. İlk olarak karalama bir şeyler yazdım daha sonra onları temize çekerek altı hafta içinde romanı bitirdim." Bunun üzerine Robert'e "Wädenswil'de doğmuş olmak, her türlü ekonomiyi ve her*

[139] Robert Mächler, *Das Leben Robert Walser – eine dokumentarische Biographie*, Suhrkamp Verlag, Hamburg, 1979, s.67

tipten insanı tanımış olmanın garantisidir, bundan eminim" dedim. Tobler'in icadı olan Reklam-Saati Yukarı Zürih bölgesinde bir tren istasyonunda duruyor, sanırım Bäretsvil'de. Robert ise bana, Tobler ile iflasından sonra birkaç kez Bern'de karşılaştığını, onun çok çabuk hiddetlenen biri olduğunu, buna karşılık karısının o denli sakin bir kişiliğe sahip olduğunu, Winterhur eşrafından olduğunu dile getirdi."[140]

Robert Walser'in "İsviçre yaşamından sahneler" diye nitelendirdiği romanın başkişisi Joseph Marti adında yersiz yurtsuz birisidir. Yirmi dört yaşındaki Joseph Tobler adlı mucidin yanında çalışmaya başlar. Onun tek yardımcısıdır. İflas edince çaresizlik içinde ayakta kalmaya çalışan Tobler kendisini koruma çabası içerisindedir. Joseph ise böylesi bir durumda ona hizmet ve itaat etmenin dışında başka bir şey düşünmez. O, itaat kültürünü içselleştirmiştir.

Almanca özgün başlığı **Der Gehülfe** olan roman Türkçeye "Yardımcı" olarak çevrilmiştir. Aslında tam karşılığını bulmak kolay değildir. Romanın içeriğinden yola çıkarak şunu söyleyebiliriz ki; bu romanda bir patrona ya da efendiye hizmet eden bir Joseph vardır. Patronun malikânesinde uşaklıktan tutun da kâtiplik, kâhyalık ve çocuk bakıcılığına kadar her işi yapan bir kişi söz konusudur. Bu kişi için kullanılacak sıfat ya da tanım "yardımcı" mıdır, "sağ kol" mudur yoksa "hizmetkâr" mıdır? Yoksa her emri sorgusuz sualsiz yerine getirmeye çalışan biri için "Emre Amade" şeklinde değişik bir başlık koysak daha mı iyi olur diye düşünüyoruz. Bunun cevabını vermeyi bir kenara bırakalım ve şimdilik "Yardımcı" diyelim.

---

[140] Carl Seelig, s.97

Yersiz yurtsuz sokaklarda dolaşan, tembel tembel vakit geçiren, her girdiği işte kendini o işe veremediği için uzun süre kalamayan, aklı başka yerde olan bir gençten söz ediyoruz. Joseph, günün birinde zengin ve soylu bir aile olan Tobler'lerin yanında iş bulur ve çalışmaya başlar. Patronu bir mühendistir. Roman, Walser'in diğer romanlarında olduğu gibi değişik bir anlatımla başlar. Bir önceki romanı **Tanner Kardeşler** "Bir sabah genç bir adam kitapçıdan içeriye girdi" cümlesiyle başlar. **Yardımcı** adlı romanı da neredeyse aynı cümleyle başlar: "Bir sabah saat sekizde genç bir adam şirin, müstakil bir evin önünde durdu."

Romanın başlangıcı bize ilk olarak farklı bakış açılarının bir karışımını görebilme imkânını sunar. İlk cümleyle girişin auktorial* bir anlatım tutumuyla karşılaşırız. Çevreye ve olaylara objektif bakabilen bir anlatıcı hissi uyandırır okuyucuda. Bunun yanı sıra onunla sıkı bir bağı olan ve doğal olarak da onun geçmişini iyi bilen birinin anlatım tarzıdır bu. Onun daha önceden şemsiyesinin hiç olmadığını bilen biridir o. Bir sonraki cümlede ise elinde tuttuğu bavuldan yola çıkarak anlatıcı onun seyahatten dönen biri olduğu şeklinde bir tahminde bulunur.

> *"Yere doğru uzanan elinde kahverengi, ucuz bir bavul tutuyordu. Göründüğü kadarıyla bir seyahatten dönmekte olan adamın gözü önündeki emaye tabelada şunlar yazılıydı: C.Tobler – Teknik Büro."* (s.7)

---

* Edebi metinlerde anlatıcının nitelendirilmesi için kullanılan tanımlardan birisi de "auktorial anlatım tutumu/bakış açısı"dır. Tanrısal bakış açısı şeklinde Türkçeye çevrilebilen auktorial bakış açısında anlatıcı her şeyi bilendir. Auktorial anlatıcı kişiler hakkında bütün ayrıntıları bilir ve onların içdünyalarını açığa vurabilir. Fakat asla öykünün yazarı değildir. Yazar metni için kurmaca bir dünya yaratır, auktorial anlatıcı bu metin içinde bir karakter değildir, yazarın kendisi hiç değildir.

O-anlatıcının anlatımları devam eder. Romanda anlatıcılar ve anlatım tutumu sayesinde okuyucu anlatılmak istenenleri ve kişilerin taraf ve durumları hakkında bilgiler öğrenir. Joseph'e kapıyı bir hizmetçi açar ve onu içeri alır. Joseph kendisini 'yeni mezun' olarak tanıtır. Romanın ilerleyen bölümlerinde anlatıcı onun için "yardımcı", "genç adam" ve "çalışan" şeklindeki nitelendirmelerle zikreder. Bay ve Bayan Tobler ise "çalışan" kelimesiyle Joseph'i adlandırmayı yeğlerler. Okuyucu ise iki farklı Joseph görür karşısında; bir yandan Bayan Tobler'e tam itaat eden ve onun çıkarları için her türlü fedakârlığı yapan Joseph, diğer yandan onun isteklerine sert olmamakla birlikte itiraz edebilen bir Joseph profilini gözlemler.

Joseph "Abendstern" (Akşam Yıldızı) adlı villada çalışmaya başlamıştır artık. Romanın akışı içerisinde anlatıcı geriye dönüş tekniği ile Joseph'in daha önce yaptığı işleri anlatır. Bunlar fabrika işçiliği ve askerlik hizmetidir. Bu anlatım romandaki anlatım düzeninde çok sıkıntılı bir durum yaratmaz. Okuyucunun olayları kafasında sıralamasına büyük bir engel teşkil etmez.

Joseph'e villada en üst katta kule denilen yerde bir oda verilir. "*Sonra ona odasını gösterdiler, bakırla kaplanmış kuledeki odayı. Kuledeki bu oda çok romantik ve özel bir odaydı.*" (s.11) Böyle bir odada kalan kişinin alttaki odalarda olan olayların dışında kalması mı amaçlanıyordu acaba? İlk anda bu durum Joseph'in hoşuna gider. Böylelikle Joseph'in her şeye üstten bakarak olayları anında idrak etmek ve erken yorumlayabilme şansını elde ettiği düşünülebilir. Bu, onun hareket serbestisini arttıran bir avantajdır. Kendisini sıkılmış ya da boğulmuş hissettiğinde ve böylesi olumsuz ortamdan kurtulmak istediğinde hemen kuledeki odasına kaçar ve sükûnet içerisinde düşünüp olayları kafasında harmanlama imkânı bulur.

"Başkalarının görüş alanından çabucak uzaklaştı, merdivenlerden hızla çıktı ve kuledeki odasına girerek gözden kayboldu. Yukarısı alabildiğine sessiz ve huzurluydu. Burada kendisini kurtulmuş hissediyordu, aslında kurtulduğu şeyin ne olduğunu dahi bilmiyordu." (s.40)

Giriş kat Bay ve Bayan Tobler'in özelindedir, onların hem karşılıklı sohbet ettikleri hem de ticari anlamdaki görüşmelerini yaptıkları kattır. Aslında Walser'in tarzında çok fazla anlaşılır, somut tasvirler yoktur, ne mekânlar ne de nesneler. Keller'e göre o, gerçeğin eksiksiz bir şekilde tasvir edilemeyeceğine inanır, ne mekânların, ne kişilerin ne de nesnelerin.[141] Abendstern villasının da üç kelimeyle nitelendirilmesinin dışında tasvir edildiğine şahit olmayız. Romanın ilk sayfasında "görkemli" ve ilerleyen sayfalarında ise "oldukça gösterişli ev" şeklinde tanımlar buluruz. Başka bir sayfada ise "gerçek bir Pazar günü evi" diye adlandırılır.

Bu evde kalan insanlar ise mühendis Tobler, karısı Bayan Tobler, onların dört çocuğu ve hizmetçi kız Pauline'dir. Romanda Tobler'lerin fiziksel özellikleri de ayrıntılı verilmez. Ara sıra Bay Tobler'den bahsedilir; anlatıcı onun kırmızı yüzü (s.85) küçük gözleri (s.67) ve beyaz parlayan dişleri (s.14) olduğunu aktarır okuyucuya. Yüksek sesle konuşması, eli açıklığı, yanında çalışan Joseph'e ilk karşılaştıkları andan itibaren değer vermesi ve cömertliği Bay Tobler'in diğer özellikleri olarak romanda okuyucuya duyumsatılır. Aralarında önce kahvaltıda sonra etrafa dağılmış kurşun kalemlerin üzerinde bulunduğu dağınık çizim masasının bulunduğu çalışma odasında gerçekleşen şu diyalog Tobler'in Joseph'ten beklentilerini gösterir.

---

[141] Martin Jakob Keller, *Robert Walsers Roman "Der Gehülfe"* Druck: F.Jopuerod+Co Schaffhausen, 1975, s.28

"Kaba bir ses tonuyla Tobler, yanında çalışan birinin aklını kullanmayı bilmesi gerektiğini belirtti. Bir makinenin kendine hayrı olmazdı. Eğer Joseph işini plansız, amaçsız ve aklı bir karış havada yapmak düşüncesindeyse bunu hemen en başta orada söylemesi münasip olurdu. Böylece Tobler de ondan ne beklenebileceğini bilirdi. Tobler yanında, aklı başında ve kendi başına bağımsız bir şekilde kararlar alabilecek çalışanlara ihtiyaç duyuyordu. Eğer Joseph kendisinin bu özellikleri taşımadığını düşünüyorsa nezaket gösterip bir an önce... vs. Mucit mühendis bu noktada tekrar tekrar benzer şeyler söylüyordu. Ah dedi Joseph, neden aklımı kullanmayacakmışım ki Bay Tobler? Kendi adıma benden istemeyi düşündüğünüz şeyi her zaman yerine getirebileceğime dair inancım ve umudum tamdır." (s.9-10)

Bunun yanı sıra Tobler Joseph'e ticari girişimleri konusunda bilgi verir ve neler yapması gerektiği kaba hatlarıyla anlatılır. Bir süre sonra Tobler ailesinin ekonomik durumunda geriye gidiş başlar. Sanayileşmeye bağlı olarak küçük işletmeler olumsuz olarak etkilenir. Aile iflasın eşiğine gelir, öyle ki Joseph maaşını alamaz. İtaatinde hiç kusur işlemeyen Joseph bu durumda Bay Tobler'i eleştirmekten geri kalmaz. Ürettiği aletlerin arzu ettiği başarıya ulaşamaması sonucunda ekonomik durum kötüleşince Joseph'in artık işine son vermek durumunda kalırlar. Bunu Joseph'e Bayan Tobler iletir. Bir gün daha kalmakta ısrar eden Joseph bu kez Tobler tarafından kovulur. Joseph bir ay önce geldiği evden yine aynı şekilde bir elinde şemsiye, diğer elinde bavuluyla ayrılır. Olayların değişik bakış açısından anlatıldığı bu romanda iç monologlarla da karşılaşırız. Anlatıcıların tavırları sürekli değişir. Joseph'in kararsızlığı buna bir örnektir.

Romanın önemli figürlerinden biri de Bayan Tobler'dir. Bayan Tobler romanda en zor anlaşılabilen karakter konumundadır. Karakter analizi yapabileceğimiz

kadar çok bilgi yoktur okuyucunun elinde. Ancak Joseph'in bakış açısından Bayan Tobler'i tanıma imkânı buluruz. Bayan Tobler, Joseph için yeni katıldığı çevrenin merkezinde yer alan kişi anlamına gelir. Romanın ilk bölümlerinde anlatıcı Joseph'le karşılaşma sahnesini şu cümlelerle anlatır:

> *"Joseph'i birinci kata çıkardı, orada onları ince, uzun boylu bir kadın karşıladı. Bu kadın o idi. Sıradan bir kadın diye geçirdi genç görevli aklından hızlıca. Fakat ardından da ekledi: "ama aslında diğer taraftan da değil." Hanımefendi bu "yeni" delikanlıyı alaycı ve umursamaz bir tavırla inceledi. Ama bu tavırda kasıt yoktu. Hem soğukluğu hem de alaycılığı sanki doğuştan gelir gibiydi. Kayıtsız hatta uyuşuk bir hareketle elini uzattı, Joseph bu eli tuttu, evin hanımı karşısında eğildi. İçinden ona bu unvanı vermişti. Bu kadının davranışları Joseph'in gözünde fazlasıyla kibirliydi."* (s.11)

Bu metin, Bayan Tobler'i ilginç, anlaşılmaz ve gizemli yapan pek çok cümle içerir. Joseph onun, bir bakışta normal ve sıradan bir insan olarak değerlendirilebileceğini fakat hemen ardından da bu konuda emin olmadığını dile getirir. Doğuştan gelen bu soğukluk onun yüzünün tamamına hakîmdir. Onun soğuk yapısı olayları değerlendirmede hep etkin rol oynar. Bilinçli bir kibir ve olaylar karşısında hemen heyecanlanmayan bir yapı ve deyim yerindeyse ağırkanlılık onun özelliklerinin birkaçıdır:

> *"Daima bir parça kibirli görünür Bayan Tobler, ama bu değişmeyen nazik kibir yüzünün ve bedeninin hatlarına nasıl da uyum sağlar. Onun bedenini böyle bir şeyden ayrı düşünmeyi insan asla arzu etmez, çünkü bu onun doğal bir parçasıdır, tıpkı bir halk şarkısına rengini vere, ifade edilemeyen büyü gibi."* (s.39)

Bakışlarına yansıyan kibri anlatıcı şu cümlelerle aktarır:

> *"Yardımcı, gözlerini kadının gözlerinden kaçırdı, böylesi daha yakışık alırdı herhalde, Joseph, kadının yüzüne çok ya-*

kışan -ki hiç kimse bunu inkâr edemezdi- kibri mükemmel bir şekilde yansıtan o hayret ifadesiyle dopdolu bakışlara direnmenin neredeyse küstahlık olacağını hissetti ve bu hissin önüne geçemedi." (s.122)

Bazen konuştuklarından ne anlam çıktığını karşısındakinin anlaması oldukça zordur. Joseph onu "anlaşılmaz bir kadın" olarak nitelendirir. (s.195) Onu tanıyabilmek için gülüşünden bile anlam çıkarmaya çalışır:

"Kadın güldü, ne kadar tuhaf gülüyor diye düşündü emir kulu, ardından düşünmeye devam etti. Kafasını buna yoran biri bu gülüşü coğrafi açıdan inceleyebilirdi. Kadının gülüşü, onun hangi bölgeden geldiğini kesin bir şekilde ortaya koyuyor. Doğallıkla alakası olmayan bozuk bir gülüş bu. Ağzından çok da doğal bir biçimde çıkmıyor, sanki önceleri aldığı katı bir eğitimin etkisiyle gemlenmiş gibi. Fakat güzel ve kadınsı bir gülüş, hatta birazcık cilveli bile denilebilir. Ancak çok iffetli kadınların bu şekilde gülmesi hoş görülür." (s.29)

Burada kadının gülüşünün "bozuk" diye nitelendirilmesinin ardından "güzel ve kadınsı" sıfatlarının kullanılması ikilem oluşturur. Burada tarafsız bir gözlemci olan Joseph'in dikkatini bu çelişkiler çeker. Esasen Bayan Tobler için geçerli olan; gülümsemesinin çatışık, karmaşık, kesinlikten uzak, çelişkilerle dolu bir etki bıraktığıdır. Joseph, davranışlarında süreklilik olmadığından söz eder. Ona göre Bayan Tobler sadece çelişkilerle dolu bir kadın değil, aynı zamanda birden fazla yüzü olan bir insandır:

"Eski zamanlarda; yüreğinde soğuk, hain ve kahreden bir terk edilmişlik duygusuyla şehrin hareketli ve ıssız sokaklarında ne çok dolaşmıştı. Gençliğini ne kadar yaşlı geçirmişti. Hiçbir yerde evinde olmadığını bilmek onu nasıl felç ederdi, boğacak gibi olurdu. İster nefretle ve husumetle olsun ister tahammülsüzlükle, ister memnuniyetsizlikle olsun ister bağlılık ya da sadakatle olsun, ister sevgiyle olsun ister elemle olsun birine ait olmak ne kadar güzel bir şeydi. Soğuk cad-

dede yapayalnız duran, oradan oraya savrulan yurtsuz Joseph'in üzerine açık bırakılmış bir pencereden yansıyan bu insani tılsım onu nasıl da kederle büyülerdi." (s.268)

Tobler'lerin çocuklarından söz etmek gerekirse; anlatıcını onları bir dörtgene benzetir, her bir köşesine de birini yerleştirir; Walter, Dora, Silvi ve Edi. Hepsi birbirinden farklı fakat pek de olumlu olmayan özelliklere sahiptirler. Bu olumsuz özelliklerin olduğu bir ortamda nasıl düzen sağlanabilirdi ki? Buna bir de erkek çocuklara kız çocuklarından daha fazla değer verilmesi eklenince Walter ile Edi'nin şımarık davranışlarının öne çıktığı açıkça görülür. Baba Tobler'in bu çocuklarla ilgilenmeye ne vakti ne de hevesi vardır. Tamamen işten kaynaklanan sorunlarla meşguldür ve kendini çocukların eğitim ve denetimine pek az verir. O, var olma mücadelesi vermektedir, evdeki huzuru ve barışı sağlamak Bayan Tobler'in işiydi.

Evdeki diğer kişi ise hizmetçi kız Pauline'dir. Bir hizmetçi olarak aile yaşamıyla sıkı bir bağı vardır. Bay ve Bayan Tobler'e çok itaatkâr fakat çocuklara da bir o kadar disiplinli davranır. Onu romanda hep Joseph'in gözüyle tanıma imkânımız olur. Pauline'nin etkili olması Walser'in toplumsal sınıflar arasında fark gözetmemesinden kaynaklanır. Walser'e göre fakirlik ve zenginlik insanı ne mutlu eder ne de mutsuz ya da ne iyi ne de kötü. Romanda villanın hemen yanındaki evlerde işçi sınıfında insanların oturduğundan bahsedilir: *"Villadan yükselen sesler, işçi sınıfından basit insanlar olan komşularının bile dikkatini çekerdi."* (s.113)

Romanın başkişisi Joseph başlangıçtan itibaren içine girdiği dünyanın yorumcu-gözlemcisi konumundadır.[142]

[142] Martin Jakob Keller, s.95

Olayların ve zamanın akıp gitmesine izin verir fakat kendisi onlarla birlikte kulaç atmaz. O, sürekli dışarıda duran ve gözetleyendir. Kuledeki odada kalması buna imkân sağlar. Joseph sadece gözlemlemez, aynı zamanda yorumlar. Tobler'lerin dünyasına mesafe ile bakar. Düşünme ve yorumlamaya çok heveslidir. *"Karşıma çıkan her canlı hakkında kafa yorma ihtiyacı hissetmem böyle alışkanlıklardan biri. En küçük karşılaşma bile içimde garip bir düşünme isteği uyandırıyor."* (s.186)

Joseph'in düşünceleri ve bunları yansıtması bu yüzden romanın hatırı sayılır bir bölümünü oluşturur. *"Ben kimseye acı vermedim incitmedim, kimse de beni incitmedi. Ben aslında şirin biriyim, dışarıda duran biriyim."* cümlesi ile Walser Joseph'in herhngi bir tarafın elemanı olmadığının ve kenarda durduğunun altını çizer. Böylelikle onu sorumluluktan uzakta duran kişi durumuna sokar. Hemen iletişim kuramayan Joseph, Tobler'ler ile masaya oturduğu ilk öğle yemeğinde bu aileye ne kadar yabancı olduğunu anlar.

> *"Kadın neredeyse acıyan bir ifadeyle ona defalarca bakmıştı. İkisi kız ikisi erkek olan dört çocuk ona aşırı yabancı ve çok tuhaf bir yaratığı izler gibi göz ucuyla bakıyorlardı. Hiç çekingenlik duymadan sorgulayan ve soruşturan bu bakışlar Joseph'in cesaretini kırmıştı. Bunun gibi bakışlar, insanın yabancı bir ortama düştüğünü hatırlatmasının yanı sıra, diğerleri için bir yurt olmuş bu yabancı ortamın sıcaklığını şimdi orada öylece oturan ve mümkün olan en kısa zamanda bu rahat ve bir o kadar da yabancı tabloya hevesle eklenmesi beklenen kişinin yurtsuzluğunu hatırlatır. Böylesi bakışlar yanan güneşin altında duran bir kimseyi bile dondurur, soğukluklarıyla insanın ruhunun içine işler, orada bir an için buz gibi donar ve sonra geldikleri gibi giderler."* (s.13)

Aile de onu dışarıda tutmayı doğru bulur ve dışarda kalarak yardımcılık görevinin üstesinden gelebileceğini

ona duyumsatır. Bu duruma uymak ve ortama intibak etmek onun görevleri arasındadır. Joseph burada kendi evini bulamayacaktır, bir gözlemci, bir yabancı olarak burada yaşayacaktır. Sahiplenme şansı yoktur. Bundan mahrumdur. Bir yardımcı olarak Abendstern'de bulunmaktadır. Büyük sorumluluk almasına asla fırsat verilmez. Evde kalan diğer çalışanlarla da irtibat kurmaz. Her türlü sosyal iletişimden uzak durmaya çalışır. Yalnız kalmak için kuledeki odasına dönmeyi çok sever. Kendi deyimiyle insan sıcaklığını özlemeye bayılır. Serbest kalmak onun en sevdiği şeydir.

> *"İşte bu şekilde şimdi masanın başında oturuyor ve kendi şahsımla meşgul oluyorum. Çünkü bu dünyada benden herhangi bir haber almayı bekleyen kimse yok. Son kez ne zaman böyle sıcak bir mektup yazdım? Bayan Weiß'a yazdığım o mektup, içten ve candan insanlardan meydana gelen çevreden nasıl koptuğumu ve uzaklaştığımı; halimi hatırımı sormanın, yaptıklarımı öğrenmenin en doğal hakkı olan insanlardan nasıl mahrum kaldığımı açıkça gösteriyor bana. O mektup tasarlanmış ve hayali bir duygunun ürünüydü; gerçekti ama aynı zamanda da bir buluştu. Basit ve sıradan ilişkilerden tümüyle mahrum kalmaktan korkan bir ruhun uydurmasıydı."* (s.93)

Sahneden çıkıp kuledeki odasına çekilebilmek Joseph için avantajlıydı. Dışarıda durduğu sürece insanlarla olan ilişkiye özlem duyma isteği, romanın bir bölümünde anlatıcının Joseph'in geçmişte yaşadıklarını aktarırken ortaya çıkar:

> *"Eski zamanlarda yüreğinde soğuk, hain ve kahreden bir terk edilmişlik duygusuyla şehrin hareketli ve ıssız sokaklarında çokça dolaşmıştı. Gençliğini ne kadar yaşlı geçirmişti. Hiçbir yerde evinde olamadığını bilmek onu boğacak gibi olurdu, onu nasıl da felç ederdi. İster kin ve nefretle olsun ister tahammülsüzlükle, ister memnuniyetsizlikle olsun ister ister bağlılık ve sadakatle olsun, ister aşkla olsun ister*

elemle olsun birine ait olmak ne güzeldi. Bunun gibi evlere yerleşmiş insani tılsım; açık bırakılmış bir pencereden üzerine, soğuk caddede yapayalnız duran, oradan oraya savrulan evsiz barksız Joseph'in üzerine yansıyan bu tılsım onu nasıl da kederle büyülerdi." (s.268)

Joseph yardımcı görevli rolünü oynarken bir ihtar alır. Bu azarlama karışımı ihtar yardımcı görevliye değil bilakis değişen, ayarı bozulan Joseph Marti'ye gönderilmiştir. Bunun üzerine kendisini kötü hisseder: *"Şu Allah'ın dünyasında saf bir sevinç yaşayıp zevk almam için ille de aşağılanarak kırbaç yemem mi gerekiyor?"* (s.25) Joseph'in boyun eğme ve itaat ile başkaları tarafından idare edilme durumu basit bir durum olarak değerlendirmek yanlış olur. Bayan Tobler'in bu duruma büyük katkısı vardır, onu itaate zorlayan Bayan Tobler'dir. Ondan sık sık özür dileyen de Joseph'tir.

"Ayaklarınıza kapanmaya ve diz çökerek af dilemeye karar verdim, diye kekeledi yardımcı. Daha neler, buna hiç gerek yok, diye karşılık verdi kadın. Bir süre sustular. Bu odada bulunan her şey yardımcının gözüne o kadar güzel göründü ki, insana evini yurdunu hatırlatan bir şeydi bu." (s.268)

Tüm bunlara rağmen Bayan Tobler bazen öyle çıkışlar yapar ki, itaat konusunda baskıcı olmadığını ispatlamak istercesine Joseph'i aileden biri olarak gördüğünü dillendirir. Joseph'in görevi yerine getirme, bir şeylere itiraz, karşı durma ve itaat gibi konulardaki istikrarsız ve garip tutumu Tobler ailesi tarafından tuhaf bir karakterin kararsızlığı ya da dengesizliği olarak açıklanabilir. Bayan Tobler, yardımcıyı tanıdığı andan itibaren bu garipliği sezer ve onda tuhaf, deyim yerindeyse sıra dışı bir yan bulur. (s.28) Anlatıcı bu konuda Bayan Tobler'in Joseph hakkındaki düşüncelerini şu cümleyle aktarır: *"Tuhaf bir insansınız, dedi Bayan Tobler sohbeti bitirirken."* (s.156) Joseph bu nitelendirmeyi hoş karşılamaz: *"Neden tuhaf bir*

insan oluyormuşum?" (s.156) Joseph bunu kafasına çok takar, öyle ki, akşamın geç saatlerinde bir gezinti sırasında *"tuhaf insan"* benzetmesi yine aklına gelir, kendince bunu sorgular ve neden arar:

> *"Birdenbire yine aklına tuhaf bir insan olduğu geldi. Ne vardı ki onda bu kadar tuhaf olan? Gece vakti ortalıkta yalnız başına dolaşmak şüphesiz ki yeterince garipti. Böylesi bir zevk rahatlıkla 'tuhaf' şeklinde adlandırılabilirdi. Peki ama başka? Hepsi bu muydu? Hayır, asıl mesele hayatıydı, tuhaf olan; bugüne kadar yaşadığı ve gelecekte de sürdüreceği daha şimdiden tahmin edilen bütün bir hayatıydı ve Bayan Tobler bunu söylerken çok haklıydı. Şu bayanlar insanın kalbini, huyunu ve karakterini okumayı nasıl da iyi beceriyorlardı. Hayretler içinde kalan insanın tek bir kelimeyle ruhuna işleyecek en doğru ve en isabetli sözü etmek konusunda oldukça yetenekliydiler. Tuhaf bir herif. Fakat bu şakayla söylenmişti, doğru değil mi?"* (s.157-158)

'Tuhaf herif' benzetmesi Joseph'te farklı düşünceler oluşmasına neden olur, hayatının normal olmadığını düşünmeye başlar ve derin bir üzüntü kaplar içini. Fakat değişmek için herhangi bir denemeye girişecek bir adım atmayacağını kendi kendine kabul ettirir ve kuvvetini toplayarak eve döner. Evde de bu düşünceler kafasını sürekli meşgul eder. İnsanın kolay değişebileceğine inanmaz. Joseph kendini geliştirme konusunda beceriksiz birisidir. Geri kalır hep. *"Kaç yaşındayım şimdi? Yirmi dört! Artık gençlik çağı denilebilecek yaşı aştım, hayatta geri kaldım."* (s.16) Joseph'in şehirde kendisini ziyaret ettiği arkadaşı Klara da onun hep aynı kaldığından söz eder.

Joseph hayatla mücadeleye girişmekten korkar. Sessiz sakin orası senin burası benim dolaşır. Herhangi bir hedef ya da yön belirlemez. Gittiği yerlerde elde ettiği tecrübe, her şeyin anlaşılabilir olmasının pek de mümkün olmadığı kanaatine varmasını sağlar. Abendstern'de kaldığı bir

yıllık sürenin sonlarına doğru Bayan Tobler Joseph'e ömrünün sonuna kadar hep memur olarak kalmak isteyip istemediğini sorar. Joseph bunu bilmediğini ve gelecekteki sorunların onu çok da ilgilendirmediğini söyler (s.280) Onun yalnız ve insanlardan izole bir hayatının yanı sıra özgür olduğunu da ilave etmek gerekir. Bu özgürlük Tobler'in isteği karşısında güdük kalır. *"Tobler böyle olmasını istememişti ve Tobler'in isteği Joseph için tek ve koşulsuz ilke anlamına geliyordu."* (s.220) Sorumluluğunu yerine getirme rolünü üstlenmiştir Joseph. Buna onu zorlayan birisi yok gibi görünür, kendi kendisini zorlar. Aslında onun rolü budur ve bu rolü mümkün olduğunca iyi oynamak zorundadır. Abendstern'de varlığını sürdürebilmesinin bu rolü iyi oynamasına bağlı olduğunu çok iyi bilir. Görevini iyi yapmaya çalıştıkça görev bilinci de o denli artar ve rol daha iyi oynanır.

Bazen de Tobler'lerin kendisine sunduğu imkânlar karşısında kendisinin görevini tam olarak ifa edip etmediğini sorgular:

> *"İyi ama bunlara karşılık ben ne veriyorum? Benim sunabileceğim gerçek ve önemli bir şey var mı? Akıllı mıyım ve aklımı sonuna kadar gerçekten kullanıyor muyum? Bugüne kadar Bay Tobler'e ne gibi hizmetlerim oldu? Tüm bunlar iyi ya da kötü bakış açısına göre değişir. Fakat ben, efendimin ve ustamın benden çok az faydalandığından adım gibi eminim. Bende yüreklilik, kararlılık, inisiyatif alma, girişkenlik ve şevk eksik olabilir mi hiç? Mümkündür, çünkü ben gerçekten de tuhaf bir biçimde büyük bir porsiyon huzur ile donatılmış olarak gelmişim bu dünyaya. Ama bunun bir zararı var mı? Tabii ki var, zira Tobler'in girişimleri tutkulu bir katılım gerektiriyor ve gönül rahatlığı zaman zaman kupkuru bir aldırmazlığı, lakaytlığı andırıyor. Mesela şu reklam saatinin kaderi benliğimin son zerresine kadar beni ele geçirdi mi? Bununla mı doluyum? İtiraf etmeliyim ki zihnim bambaşka şeylerle haddinden fazla meşgul. Ama*

sevgili Bay Yardımcı, bu ihanet demektir. Artık tüm gücünle kendini başkalarının işine vermenin zamanı geldi de geçiyor bile. Sonuçta başkalarının ekmeğini yiyorsun, başkalarının karıları ve çocuklarıyla gölde sandalla gezmelere çıkıyorsun, başkalarının minderlerinde ve yataklarında yatıyorsun ve başkalarının kırmızı şaraplarını içiyorsun. Kaldır şimdi başını ve özellikle de alnını dik tut. Demek istediğim; biz Tobler'lerin evine yalnızca güzel vakit geçirmek için gelmedik. Yeri geldiğinde yaptığın her şeyi canını dişine takarak tam ve yerinde yapmak da bir onurdur. Hadi bakalım şimdi canlan, iş başına." (55-56)

Joseph'in kendini sorgulamasına romanın diğer bölümlerinde de şahit oluruz. *"Çok doğru hareket ediyorum diye düşündü."* (s.153) Joseph, görevini sadece bir dereceye kadar yerine getirmek için değil de aynı zamanda yabancı bir ortama uymak ve kendisini alıştırmak için de bu rolün üstesinden gelmek zorunda olduğumu bilir.

Romanda Joseph'in ara sıra eşyaları taşıdığını görebiliriz. Kayınvalidesini ziyaretten dönen Bayan Tobler'in oldukça ağır eşyaları taşımak da onun görevleri arasındadır: *"Oldukça ağır sepetleri taşımak yardımcı için hoş bir görevdi. Bu bedensel çalışma en azından onun için bir değişiklik oluyordu. Ben ayak işlerine koşturmak için yaratılmışım diye düşündü."* (s.256) Fakat Joseph'in gerçekten neden bedensel güç gerektiren bir meslek seçmediği, neden bir oduncu, bir tuğla taşıyıcısı ya da ayak işlerine bakan bir genç delikanlı olmadığı sorusu romanda hiç cevaplanmaz.

Romanın sonunda yardımcı Joseph Marti'nin Abendstern villasını terk edişi hiç de hoş olmayan diyalogların ardından kötü bir ortamda gerçekleşir. Bir önceki gün ortalıkta görünmeyen Joseph bir sonraki gün öğle saatlerine kadar uyuyunca Bay Tobler'in öfkesi çığırından çıkar. Neredeyse Joseph'i dövecek duruma gelen Bay Tobler ağır hareketler eder. Joseph kovulmuştur. Kulede-

ki odasına çıkar, birkaç eşyasını toplar. Pencerenin önünde durur, çevreye son bir kez bakar, aşağıya iner, neden ayrıldığını soran Bayan Tobler'in iki elini de öperek vedalaşır ve evden ayrılır. Arkasına dönerek son bir kez villaya bakar, purosunu yakar ve içinden selam gönderir.

Bu romanda Walser'in hayatından izleri görmek mümkündür. Gerçek hayattaki işvereni makine teknikeri Karl Dubler'dir. Romanda olduğu gibi Walser Bay Dubler'in yanında çalışmış, parasını alamamış ve 1904 yılında Zürih'e geri dönmüştür. Dubler ismi romanda Tobler, Wädenswil ise Bödenswil olarak değiştirilmiştir. Walser romanın başkişisinin ön ismini değil de soy ismini seçerken bu benzerliğe sadık kalmak istemiş, onun soy ismini gerçek hayatta annesinin kızlık soy ismi olan Marti'yi kullanmıştır. Bunların yanı sıra Walser, 1902 İlkbaharından 1903 Sonbaharına kadar Zürih'teki Spielgasse'de barınmasını sağlayan kadını, romanda Bayan Weiß figürü ile karşımıza çıkarmıştır.

4.3. Jakob von Gunten

Arkadaşımın en güzel romanı

Franz Kafka

Walser'in ilk iki romanındaki başkişilerin topluma ayak uydurma çabalarının sonuçsuz kaldığını gözlemeleriz. Bir 'günlük' şeklinde yazılan Jakob von Gunten adlı bu romanın başkişisi Jakob da çabası sonuçsuz kalanlardandır. Yaşamanın anlamı sadece efendisine hizmet etmektir. Jakob, birilerine düzgün ve dürüstçe hizmet etmenin tek yolunun kendi menfaatini düşünmemek olduğu fikrindedir. Walser'in bir önceki romanının başkişisi olan Joseph de "iyi bir yardımcının kendi benliğini arka plana iterek odak noktasına efendisini koyması gerektiğinin bilincinde olandır" düşüncesiyle hareket eder.

Aylaklıkla uşaklık arasında gidip gelen Jakob sonunda kararını verir ve uşaklık alanını tercih ederek Bejamenta Enstitüsü adını taşıyan uşaklık okuluna girer. Walser'in gerçek yaşamında da Oberschlesien'deki uşaklık okuluna bir yıl gittiğini ve bir dükün tenha sarayında altı ay boyunca frak giyen, gümüş kaşıkları parlatan bir uşak olduğunu düşünürsek tüm bunları Jakob von Gunten adlı romanında işlediğini söyleyebiliriz.

Roman, anlatıcı konumundaki Jakob'un *"Burada pek bir şey öğrenilmez. Eğitmen eksikliği var ve Benjamenta Erkek Enstitüsünün öğrencileri olarak bizler gelecekteki hayatımızda asla başarılı olamayız."* (s.7) cümlesiyle başlar. Eleştiri dolu diğer cümleler bunu izler. Burası bir uşaklık okuludur ve öğrencilerinden biri olan Jakob romanın anlatıcısıdır. Uşaklık eğitiminin verildiği bu enstitüde öğretilen şey Jakob'un deyimiyle; *"Bir delikanlı nasıl davranmalıdır?"*

(s.9) sorusunun cevabıdır. Öğrencilerin ortak noktaları yoksulluk ve muhtaçlıktır.

> *"Tüm öğrenciler; Klaus, Schlacht, Schlinski, Fuchs, uzun Peter, ben ve tüm diğer öğrenciler bir konuda eşit durumdayız; tam bir yoksulluk ve bir başkasına bağımlılık ve muhtaçlık. Küçüğüz biz, onursuz olacak kadar küçüğüz. Cebinde bir Mark harçlığı olan yüce bir prens gibi addedilir."* (s.7-8)

Jakob aslında varlıklı ve soylu bir aileden gelmektedir. Ailesinin böyle bir hayatı sürdürmesi imkânsız hale gelince yeni bir düzen kurma gereği ortaya çıkmış ve kardeşler dağılmıştır. Geldiği yerde doğa muhteşemdir. Burası ise çok farklıdır. Ailesine ve yaşadığı yere olan özlemini sık sık dile getirir. Burada olması her bakımdan bir düşüştür aslında. Kendi hayatını kendisi düzenlesin diye buradadır o.

Jakob'un eleştirilerinden en büyük nasibi öğretmenleri alır. Onları uyuyan ya da ölü gibi görünen insanlar olarak nitelendirir. Öğrencileri eğiten aslında öğretmenler değil bilakis okul müdürünün kız kardeşi olan, elinde beyaz bir sopasıyla Bayan Lisa Benjamenta'dır. Öğrencileri hem eğiten hem de onlara hükmedebilen tek kişi odur. Jakob, onun anlattıklarını ve öğrettiklerini dinlemeye değer bulur. Diğer taraftan da onlara gülmeyi unutturan kişi olarak onu gösterir.

Okulu aslında ağabey-kız kardeş ikilisi yönetmektedir. Okul müdürü Bay Benjamenta iri yarı, sert ve korkutucu biridir. Kız kardeşi de otoriterdir. Bu genç bayanın yüzünün güzelliği ve beyaz kıyafetleri, öğrencilerin okula bağlanmalarını sağlayan en önemli etkendir. Okulda gururu ikinci plana atmayı, emirleri uygularken duygusallıktan uzak kalmayı ve dış görünüşlerinde istenilen tipin dışına çıkmamayı öğrenirler. Saçlarını aynı yerden ayırmaktan tutun da kapıda duruş biçimlerine kadar uşaklığın gerektirdiği şeyler öğrenirler ve uygulamalarda hata-

lar sıfıra indirilir. Zira uşaklık bir kişinin veya bir kurumun isteklerine tümüyle bağlı olmaktır.

Görev bilinci bu mesleğin temel ilkesidir. Derslerin sürekli tekrar edilmesi öğrenciler için sıkıcı bir ortam yaratır. Jakob'un anlatımına göre sınıfta yedi öğrenci vardır ve kendilerini ifade etmeleri, içten gelen davranışlarını sergilemeleri okulun katı talimatlarıyla engellenir. Elleri ders süresince diz üstünde durur ve görünmezler. (s.55-56) Serbest asla değillerdir. Ders esnasında hareket edemezler. Yüzlerinin ifadelerini dahi kontrol etmek zorundadırlar. Bedenlerinin bu şekilde sınırlandırılmasıyla genç ruhların gelişimi ve büyümesi engellenir. Öğrencilerin teneffüslerde bile bu gerilimi atma şansları yoktur. Fısıltı tonunda ancak konuşabilirler. Oyun oynarken yüksek sesle oynayamazlar. *"Dudaklarımızı sımsıkı kapatıyor ve hareket etmiyoruz. Başımızın üstünde her zaman kızgın kurallar sallanıyor."* (s.71)

Tüm bunlara rağmen romanda okul, normal ve doğru eğitim yeri olarak gösterilir. Öğrencilerin toplumdaki ve dünyadaki gelecekleri için uygun mekân olduğundan söz edilir. *"Benjamenta Enstitüsü, koskoca yaşamın oturma odalarına ve yüksek tavanlı salonlarına girmeden önce bulunduğumuz bir bekleme odası, bir avludur. Burada saygılı olmayı, ileride düşünecek bir şeyleri olan birileri gibi davranmayı öğreniyoruz."* (s.64-65)

Arkadaşları okuldaki eğitime ve kurallara tam anlamıyla itaat ederken Jakob dış tarafta kalma rolünü oynar, marionet tipinde kukla özelliği olan arkadaşları Schacht, Kraus, Peter veya Fuchs'u gözlemler. Onların hepsi Jakob için güldürücü, eğlenceli fakat budaladır. O, parklarda ve caddelerde hep yalnız gezer. Yalnız başına yaptığı bu gezilerden akşam geç vakitlerde fark edilmeden geri döner. Okulun tüm sıkıcılığına rağmen Jakob, okulu terk etmez. Okuldan her ne kadar memnun olmasa da sürekli onu

aymazlıktan kurtaran okuluna olan ilgisi ve merakı gittikçe artar: " *Acaba oralarda bu gözler neler görecek? Belki özel şeyler göremem. Yok, yok biliyorum, buralarda bir yerlerde muhteşem şeyler var.*" (s.20)

Jakob okul arkadaşlarını, öğretmen Bayan Benjamenta'yı ve Bay Benjamenta'yı gözlemlediğinde sıkıcı okul hayatı ile onu hem heyecanlandıran hem de tahrik eden sırların arasında kalır. Delikanlılık beklentileri onu bir maceraya başlıyormuşçasına heyecanlandırır. Okulda kalmak ve bu beklentilerini gerçekleştirmek niyetindedir. Merak ve beklentisi sürekli artar.

> *"Bir süre daha devam edecek fakat inanıyorum evet inanıyorum ki sonunda Benjamenta'ların sırrını öğrenmeyi başaracağım. Sırların dayanılmaz bir sihrinin olduğunu düşünür insanlar hep. Kelimelerle ifade edilmeyen bir güzelliktir bu. Kim bilir, kim bilir. Ah!"* (s.45)

Bayan Benjamenta tek bayan öğretmendir ve öğrenciler tarafından bir melek gibi saygı görür. Jakob hem öğretmeninin hem de onun yaşadığı yeri, gizli odaları tanımayı çok fazla arzular. Merakı oldukça fazladır. Benjamenta kardeşlerin gizem dolu evleri Jakob için çok özeldir. *"Orada evlerinde sürekli ne yapıyorlar acaba? Nelerle uğraşıyorlar? Fakirler mi? Benjamenta fakir mi? Burada gizli odalar var. Bugüne kadar ben oraya hiç girmedim."* (s.20) Gizli odalar hakkındaki merakını gidermek için Jakob ara sıra arkadaşlarına bu gizli odaları sorar fakat cevap alamaz. Bu gizli odaların sır dolu bilinmeyen dünyası üzerine olan fantezisi onu, içinde Bayan Benjamenta'nın olduğu ve bilinmeyen bir dünyaya götüren bir hayâl âlemine sürükler. Elindeki beyaz sopasıyla duvara dokunduğunda onu farklı metaforik mekanlara çeker. Kendilerini bir anda buzdan ya da camdan bir pistin üzerinde bulurlar. Altlarındaki pist bir dalga gibi yükselir, alçalır. (s.101) Sonra cinsel içerikli tablolarla donatılmış bir odaya girerler. Jakob bu odayı "gizli odalar" olarak isimlendirir ve Jakob

uykudan uyanır. Jakob nihayet o gizemli odalara girmiştir ve böylece odalar artık gizemini kaybetmiştir. Jakob'un fantastik dünyası gerçek dünyaya nöbeti devretmiştir. Romanın tamamında gerçek olanla garip ve şaşılacak olan olaylar birbirine karıştırılır ya da sırayla deyim yerindeyse nöbetleşe aktarılırlar.

Jakob'un öğretmeni Bayan Benjamenta öldükten sonra okula artık başka öğrenci kayıt yaptırmaz. Jakob'un arkadaşları uşak olarak kendilerine uygun olan işleri bulurlar ve böylece okulu terk ederler. Jakob ise okulun tek öğrencisi olarak okulda kalır. Bay Benjamenta, enstitünün işlevini devam ettirmekten yana olmaz ve modern kültürün hüküm sürdüğü herhangi bire yere seyahat etmeye karar verir. Bu durumda Jakob, sanki gerçek dışı bir mekândaymış gibi hisseder. Somut olmayan, sabit olmayan bir zeminde asılı kaldığını zanneder: *"Burada her şey o kadar yumuşak ki; insan sanki yere sağlam basamıyor da havada süzülüyor."* (s.126)

Okul hayatının bu denli gizemli ve şaşırtıcı tasviri karşısında bizim somut bir mekân kavramını dillendirebilmemiz oldukça zordur. Jakob'un, gerçek ve hayale dayalı bir tarzla yaptığı okul tanıtımı, tüm romana serpiştirilmiş durumdadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi romanın sonunda öğretmen Bayan Benjamenta ölür ve arkadaşlarının okulu terk etmesiyle artık Jakob okulda yegâne öğrenci olarak tamamen özgürdür. Bay Benjamenta, Jakob'un yanında kalmasını ister. Ertesi gece Jakob bir rüya görür. Rüyasında ölen öğretmeni ile Bay Benjamenta'yı yemyeşil bir çayırda görür. Sonra rüya birden değişir ve yeni bir sahne ortaya çıkar. Jakob ve Bay Benjamenta bir çölde at üzerindedirler. Çölde giderken bedevilere ve tüccarlara rastlarlar. Bay Benjamenta Hindistan'a gitmek ister. Jakob ve Bay Benjamenta burada modern kültüre ulaşamayacakları duygusuna kapılırlar. Rüyada zamansal bilgi kesinlikle yoktur. Rüyada sahneler

hızlıca değişir. Jakob rüyasını ağır ağır giden bir arabayla mukayese eder. (s.162)

Jakob uykudan uyandıktan sonra çöllere gitme arzusuna kapılır. Şimdi onun rüyası sadece günlük hayatın ruhsal ve bedensel acısından kurtulmanın başlangıcı değil, aynı zamanda girişeceği eylemin bir işaretidir. Jakob'un rüyası onun yapmak istediklerine götüren bir kaynaktır. Romanın başkişisin arzuları rüyasında etkileyici bir biçimde yerine getirilir. Zimmermann'a göre Jakob günlük hayattan basit bir şekilde ayrılamaz. Jakob'un rüyasında realite "düşüncelerin büyük, ıslak dünyasına" dâhil olur.[143]

Bir zamanlar Jakob'a deyim yerindeyse düşmanca davranan Bay Benjamenta, Jakob'dan onun arkadaşı olmasını ve onunla dünyayı birlikte dolaşmasını talep eder. Bunu ilk anda reddeder. Jakob günlüğünün son sayfasında fikrini değiştirir. Bay Benjamenta ile vahşi topraklara gidecektir.

Büyük şehrin dışında gizli saklı duran, dış dünyadan tamamen izole bir durumda olan 'Benjamenta Enstitüsü' diye de adlandırılan uşaklık okulunda geçen bu romanda ana konu uşaklık eğitimidir. Dersler teorik ve pratik olmak üzere iki bölümden oluşur; "az ama öz" ilkesi çerçevesinde ezberlemeye zorlanır öğrenciler. Ardından pratikte bunlar uygulanır. Tek ders kitapları "Benjamenta Uşaklık Okulunda Neler Amaçlanır?" adlı kitaptır. Romanın kahramanı Jakob'u okuldaki diğer öğrencilerden ayıran en önemli özellik, onun günlük tutmasıdır. Diğer günlükler gibi Jakob'un günlüğü de bir insanın içinden geçenlerin ve şahsi tecrübelerin yazıyla ifade edilmesidir. Onu herkesten saklı tutar. Kendisinden başka hiç kimsenin müdahale etme şansının olmadığı bu günlük onun en

---

143 Hans Dieter Zimmermann, *Der babylonische Dolmetscher: Zu Franz Kafka und Robert Walser*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt, 1985, s.167

güvendiği arkadaşıdır. Jakob'un yalnızlık içerisinde kendisiyle konuşmasıdır günlüğü. Suskunluğunun kâğıtlarda yok olmasıdır. Öyle bir günlük düşünün ki, zaman kavramı asla dillendirilmemiştir. Jakob böylelikle olaya mistik bir hava katmak düşüncesindedir. Bu amaç doğrultusunda olayları aktarırken sır dolu anlatım biçimini tercih eder.

Romanda Jakob'un ailesi ile daha doğrusu annesi ve babası ile ilişkileri iyi değildir. Baba-oğul çatışması boyutunda olmayan bu sıkıntı anne ile olan ilişkide daha azdır. Ailesinden kopması, memleketinden ayrılması, doğadan uzak kalması onun aslında en büyük sıkıntılarıdır. Bunların içinde ilk sıraya doğadan uzak kalmasını koyarsak hiç de yanlış olmaz. Ailesinden ayrılmasının nedeni şüphesiz ki kendi eğitimini gerçekleştirmektir, hayatının planını bunun üzerine kurmaktır, en alttan başlayıp yukarı çıkmaktır. Kendi seçtiği uşaklık mesleğini öğrenmek için gösterdiği çaba, bir yıl sonra okuldan ayrılmasıyla sonuçsuz kalır.

Jakob okuldaki arkadaşlarıyla olan ilişkilerini günlüğüne hep yazar. Onlara beslediği duygular da yer alır günlüğünde. Sıkı bir gözlem sonucu bunları yazdığını da dillendirmekten geri kalmaz. Onlara karşı alçak gönüllü olduğunu belirten bildirimler de olduğu açıktır. İlk olarak içlerinde en küçük olan Heinrich'ten bahseder. Heinrich zarif, kibar, zayıf ve çelimsiz birisidir. Söz dinleyen ve nazik davranışlar sergileyen Heinrich her zaman hizmete hazır bir uşak görüntüsü çizer. Çocuk yanı hiç kaybolmaz. Onu "masum ve sevimli" olarak nitelendiren Jakob böylesi özelliklerinden dolayı onu kuşa benzetmekten de geri kalmaz.

Daha sonra Schacht'ın karakterize edildiğini görürüz. Anlatıcı Schacht'ı, narin vücut yapısına sahip biri diye tarif eder ve ardından da "kıpırdamadan ayakta durmak ya

da oturmak onun için neredeyse imkânsız" cümlesini ilave eder. (s.13) Beyaz uzun yüzüyle, ince elleriyle dikkat çeken Schacht'ın hayata hazır hale geleceğine pek kimse inanmaz. Jakob'un karanlık odasında mum ışığında oturup hikâyeler uydurup bu uydurma hikâyelerle dünyayı değiştirdiğine inanan biridir. Tek hayali ünlü bir müzisyen olmaktır. Tek fantezisi ve özlemi budur. Zira oldukça iyi keman çalmaktadır. Schacht, aslında bu romanda romantik sanatçının prototipidir. Güzel olan ne varsa ona özlem duyar.

Bir diğer öğrenci olan Hans ise tamamen farklı bir dünyayı temsil eder. Hans'ın Schacht'tan farklı yanı gerçek dünyaya bağlı olmasıdır. Vücudunun hatları kaba, kemikli, sağlıklı ve güçlüdür. İtiraz etmeden ya da mızmızlanmadan çalışan Hans arkadaşları arasında açık yürekliliği ve sadeliğiyle bilinir, istekleri yok denecek kadar azdır ve herhangi bir şeye aşırı özlem duymaz. Tam bir çiftçidir ve toprağı canlandırır.

Jakob, iki arkadaşının nereden geldiğini açıklar. Bunlardan ilki ve kırık Almancasıyla Polonyalı Schlinski'dir. İnce uzun boylu, sevimli ve kendine bakan Schlinski'nin, elektrikli kravat iğnesine sahip olması ve ata binmesi onun gurur kaynağıdır. Bu özelliklerini ön plana çıkarır, kendisini över ve gururlanır. Diğeri ise Bohemya'nın Teplitz bölgesinden yani Doğudan gelen Peter'dir. İki dilli büyüdüğü için Lehçe ve Almancayı iyi konuşur. Babası polistir. Çırak olarak çalıştığı urgancının yanında kasıtlı olarak "işe yaramaz" rolünü oynar. Çünkü onun asıl isteği yeteneklerini sergileyebileceği bir dünyanın içine girebilmektir. Elinde asasıyla boş boş gezmek ve ileride başkalarına emreden konumuna gelmek de isteklerinin başında gelir.

Öğrenciler arasında en yaşlı ve güçlü olan Tremalas'ın kökeni ve daha önce nerede, nasıl yaşadığı hakkın-

da Jakob bilgi vermez. Sadece daha önce gemici olduğu, tayfa olarak çalıştığı ve böylesi ağır bir işin onu bozduğu, böylelikle saldırgan ve kavgacı hale geldiği dile getirilir. Jakob'un kısa cümlelerle tanıttığı Fuchs ise sevimsiz ve beceriksizdir.

Karakterler hakkında yapılan tüm bu açıklamalar ve tasvirler bir günlüğe yazılması beklenmeyecek kadar küçük sanat eserleri gibi yapılır. Onlardan her birinin karakteristik özelliği vardır. Jakob onların dış görünüşlerini aktarır ve bu dış görünüşlerin alışkanlıklarla, arzularla ya da arzu etmedikleriyle bağlantısını kurar. Bunu yaparken kökenlerini, önceki hayatta yaptıkları işleri ve mesleklerini, daha sonraki hayatlarında alacakları rolleri anlatır. Sadece Tremela ve Fuchs için hassas, duygulu ve ölçülü tasvirler yapmaz. Onlar hakkındaki görüşlerini aktarırken parça parça, sessiz ve can sıkıcı anlatımı tercih eder. Heinrich bir çocuk, Schacht ise romantiktir. Hans saf adamı canlandırır, toprağa can verir. Schlinski asaleti, Peter züppeliği temsil eder. Tremela iri kaba görünümlüdür. Fuchs ise beceriksiz ve başarısız kişi profili çizer.

Romanda öne çıkan dört figürden biri olan Kraus'un enstitüde özel bir yeri vardır. Enstitünün kapısını o açar. Lisa Benjamenta'nın cenazesinde konuşmayı yapan da odur. Jakob onun diğer öğrencilere göre dini yanı daha fazla olduğunu dile getirir, onun erdemli olduğundan bahisle övgüler yağdırır. Jakob çoğu kez onu dini ibadetler yaparken görür.

> *"Kraus hiçbir şeyi sevmediği gibi hiçbir şeyden de nefret etmez. İşte bu yüzden Karun'dur Kraus. Onda tartışmazlık sınırına dayanan bir şey vardır. Tam bir kaya gibidir ve hayat; fırtınalı havadaki azgın dalgalar kendilerini onun erdemlerine vurup dururlar. Onun tabiatı ve yapısı tamamen erdemle donatılmıştır. İnsan onu sevemiyor, ondan nefret etmek söz konusu bile değil. İnsan güzel ve çekici olanı sever ve bundan dolayıdır ki güzel ve çekici olan büyük ölçüde ye-*

nilip yutulma, istismar edilme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Yaşama konusunda sevgi dolu olma, sevecenlik gibi kavramlar Kraus'un yanından geçmeye bile cesaret edemezler. Kraus, aslında nasıl da terk edilmiş durumdadır fakat buna rağmen ne kadar sağlam durur, insana ne kadar uzak. Yarı bir tanrı gibi. Bunu kimse anlamıyor, ben de." (s.140-141)

Kraus basit, fakir bir çevreden gelir. Babası gemicidir. Aklı başında bir oğul olarak ailesine düzenli olarak mektup yazar ve biriktirebildiği her kuruşu annesine gönderir. Çirkin bir oğlandır, cildi sivilcelerle doludur, kısa boyludur. Fakat öğrenciler arasında en dürüst, en aklı başında, en namuslu, en becerikli, en çalışkan olan da Kraus'tur. Romanın birkaç yerinde onun ileride çok iyi bir uşak olacağı ve sırf uşak olmak için dünyaya geldiğinden bahsedilir.

Walser bu enstitü eleştirisiyle aslında tam bir dünya eleştirisi ve yaşam eleştirisi yapar. Eleştirilerini şehir ve toplumu işleyerek derinleştirir. Jakob'un rüyalarıyla yumuşak, hafif, fakat aynı zamanda da etkili ve keskin eleştiriler görürüz. Büyük şehir eleştirisi de buna dâhildir. Jakob bu dünyaya mesafelidir. Bir gözlemci olarak büyük şehrin büyüsünü izlerken kendini düşünen açgözlü insanların başarıya ulaşmak için göstermelik nezaketi, sevimliliği kullandıklarından dem vurur. Şehir ve toplum romanda enstitünün karşı dünyası olarak gösterilir. Zira enstitüde fakirlik vardır, alt tabakadan gelen gençler vardır. Walser, enstitüyle, karşı dünyayla, Jakob'un rüyalarıyla dini de duyumsatan bir dünyanın ana hatlarını ortaya koyar. Odak noktasına da hizmeti, hizmetkârı yerleştirir. Walser önceden saptadığı konuları işlemek için Jakob'un hayatını kullanır. Romanda açık ve net değil de örtülü olarak aktarılan dini olaylar aslında romanın başından sonuna kadar hep vardır ve satırlar arasında gizlidir.

1909 yılında yayınlandığında romanın adı "**Jakob von Gunten. Ein Tagebuch**" idi. Türkçe söylenişi ile "**Jakob von Gunten. Günlük**" olan bu roman anlaşıldığı üzere bir günlük şeklinde yazılmıştır. Jakob'un Benjamenta enstitüsünde kaldığı bir yıl içerisinde yaşadıklarını tek tek kaleme aldığını görürüz. Bu roman her ne kadar 'günlük' şeklinde yazılsa da Gül Gürtunca bu roman hakkında "gelişim romanı" (Entwicklungsroman) mı yoksa "eğitsel roman" (Erziehungsroman) mı sorusunu tartışmaya açar. Ona göre, belirli bir roman kahramanının gelişim öyküsünün anlatılıyor olması bu iki roman türünün en belirgin ortak noktasıdır. Diğer bir deyişle bunlar birbirlerine çok yakın türlerdir. Eğitsel roman didaktik amaçlarla kaleme alınır. Temeli 'Aydınlanma Çağı'nın düşüncesine dayanır. Bu düşünce, "akılcı bir eğitim yoluyla insanoğlunun yetiştirilmesi" düşüncesidir. Walser'in didaktik olmak gibi bir amacı ve kaygısı yoktur. O, daha ziyade modern çağda Avrupa kentinde yetişen bir gencin kendini var etme çabası etrafında geliştirdiği öyküsüyle ve varoluşçu bir kaygıyla varlık sorununa eğilmeyi amaçlamış gibidir.[144]

Walser burada 'Bildungsroman'ın (Oluşum Romanı) bir ön provasını yapar. Her ne kadar anlatımlar birbirine karışmaya müsait olsa da ve bazı olayların aktarımında rüya kavramının yardımından faydalanılsa da okuyucu için sabit olan şey Jakob'un Benjamenta Enstitüsünde neler öğrendiğidir. Bunların içinde en önemlisi bu okulun içindeki sırların hiçbir zaman ifşa edilemeyeceğidir. Alman 'Bildungsroman'ı ilkelerinde bir gelenek barındırır. Bu gelenek üç aşamayı işaret eder; Dünyayı tanı, kendini tanı ve kendini geliştir. Jakob'un günlüğündeki ilk kayıtlarda bu durum şöyle görünür: "*Kendimi geliştiremiyo-*

[144] Gül Gürtunca, *İsviçreli Aylak*, kitap-lık aylık edebiyat dergisi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Eylül 2010, Sayı: 141, s.120

rum." Ve öğrencilik süresinin sonunda da Jakob'un aynı düşüncede olduğunu, değişen pek bir şeyin olmadığını nükteli bir dille aktardığına şahit oluruz.

> *"Fakat artık elimden kalemi bırakıyorum. Düşüncelerle yaşamayı da sonlandırıyorum. Hiçbir şey düşünmek istemiyorum artık. Bay Benjamenta ile çöllere gidiyorum. Çölün orta yerinde de yaşam, nefes, varoluş, iyi olma ve iyi şeyler yapma arzusu var mı diye, oralarda gece uyunuyor mu, rüya görülüyor mu diye merak ediyorum. Aman Tanrım ben neler söylüyorum. Artık hiçbir şey düşünmek istemiyorum. Tanrıyı da mı düşünmek istemiyorsun? Hayır. Tanrı benimle olacak. Onu düşünmeme gerek var mı ki? Tanrı düşüncesiz insanlarla gider. O halde hoşça kal Benjamenta Enstitüsü."* (s.164)

Martin Walser'e göre bu roman "engellenmiş bir gelişimi konu alan gelişim romanı"dır.[145] Martin Walser'i haklı çıkaran ya da dayandığı nokta ise şudur; Okuyucu, Jakob'un sadece uşaklık alanındaki gelişimine değil, aynı zamanda ağabeyi sayesinde sanat çevresiyle tanışması ve bu ortama girmesine de şahit olur. Enstitüye devam ederken sanat çevresiyle tanışması onun gelişimi açısından büyük bir şans olarak görülür. Fakat ağabeyi Jakob'a bu kültürel yaşamın olumsuz yanlarını göstererek onun bu manada ilerlemesine engel olur. Gerçek hayatta da Walser, Berlin'de ressamlık ve dekorasyon işiyle uğraşan ağabeyi Karl'ın sayesinde sanat çevresine girme imkânı bulmuştur.

Bu romanın, Walser'in Berlin yıllarında izler taşıdığı açıktır. Yaşadığı yerin özelliklerinin yanı sıra ağabeyi ile arasındaki ilişkinin yansımaları romanda açıkça görülür. Walser'in gerçek hayatta hayata tutunduğu söylenemez. Fakat romanın kahramanı Jakob bunu başarır. Umudunu asla kaybetmez. Jakob, Walser'in diğer romanlarındaki kahramanlarına kıyasla daha şanslıdır. Belki de Walser

---

[145] Gül Gürtunca, s.120

üçlemenin son romanında kahramanına ayrıcalık tanımıştır ya da kendi geleceğinin böyle olmasını istememiştir.

Walser'in bu romanı, "**Yardımcı**"dan sonra olağandışı bir sıçrama anlamına gelir. Bazı edebiyat çevrelerine göre de **Jakob von Gunten**'ın diğer romanlarından ayrı tutulmasını gerektirecek farklı özellikleri vardır. Max Brod'un belirttiğine göre Franz Kafka mektubunda bu roman için şu nitelendirmeyi yapar: "Arkadaşımın en güzel romanı."[146] Hermann Hesse'ye göre ise bu roman eskileri aktarır; "Jakob Kocher'dir, Tanner'dir, Gehülfe Marti'dir, Robert Walser'dir."[147]

Jakob von Gunten ile Walser kendi çağından uzaklaşır. Edebiyatın bir eylem olduğuna inanan ve bu umudunu sürekli canlı tutan, beklentilerini dillendiren Walser bu kez 'kenarda bekleyen' konumuna sahiptir. Çizdiği tablo bu yöndedir. Berlin yılları, onun için roman yazmak için tereddüt içinde olduğu, kalemi her eline alışında şüphenin altında kaldığı, yazmaya başlamak üzereyken bile hemen son verdiği ya da müsveddeleri yok ettiği yıllardı.[148] Kendi deyimiyle son Berlin yıllarında yaşadığı olumsuzlukların romana olumsuz yansıyan katkılarını görmek mümkündür. Anne Gabrisch, Robert Walser'in hayatında Berlin'in çok önemli yeri olduğunu vurgularken yine onun sözlerini örnek olarak verir: *"Berlin'in ya beni alaşağı edip yok edecek ya da beni geliştirip ilerletecek bir şehir olarak hayal ediyorum. Böyle bir şehir bana iyi gelecek, beni canlandıracak, bana hayat verecek, beni koruyacak, kollayacak, dizginleyecek."*[149]

---

146 Robert Walser, *Jakob von Gunten*, Suhrkamp Verlag, Zürih, 1988, Nachwort des Herausgebers, s.168

147 A.g.e, s.169

148 A.g.e, s.170

149 Anne Gabrisch, *Robert Walser in Berlin*, in: Robert Walser, Klaus-Michael Hinz und Thomas Horst, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1991, s.30

Bugün Walser'in yeniden keşfedilmesi gibi bir bakış açısından bakıldığında onun zamanın ötesinde olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Jakob von Gunten bunda önemli bir rol oynar. Yapılan doktora tezlerinde, çevirilerde ve yazılan makalelerde özellikle yüzyılın ikinci yarısında romanın büyüleyici etkisinden bahsedilir. Bu romanın Walser'in en anlamlı ve en özel romanı olduğunu çok az kişi bilmeyebilir.[150] Walser, Jakob von Gunten hakkında şunları söyler: *"Büyük bir bölümü şairane fantezi.* Fakat Carl Seelig ise buna mukabil diğer bölümlerde otobiyografik unsurların yer aldığını dillendirir ve 1905 yılında gittiği Dienerschule (uşaklık okulu) anıları olarak nitelendirir.[151]

Robert Walser bu romanı yazdığında yıllardan beri kafasında bir süreliğine çok farklı kültüre sahip deniz aşırı bir ülkeye gitmek vardır. Bu fikrini arkadaşı Morgenstern'e yazdığı mektuplarda hep dile getirir. Walser bu planını ve hayalini gerçekleştirmez fakat bunlar düşüncelerinde hep yer alır. Gideceği yön bellidir de. Jakob von Gunten özünde tipik bir masal barındırır. Marthe Robert kitabın Fransızca çevirisinin önsözünde şuna dikkat çeker: Jakob başka kılığa girmiş bir prenstir aslında, büyülü dünyanın sınavlarını başarmak zorunda olan bir prens. Benjamenta Enstitüsü efsanevi kalitesiyle ona bir sınav yeri olmasının yanı sıra yaşamının tüm sırlarına bir açılış töreni yapar.[152]

Gehülfe adlı romanında Walser ironi ile ve her türlü ideoloji ile arasına belirgin bir mesafe koyar, aslında bunlar onu gençlik yıllarında oldukça ilgilendirmiştir. **Jakob von Gunten**'da ise sosyal devrim görülür. Bu devrimler, baba ocağındaki anılarında kendini gösterir. Sömürücü sınıfa ait olmamak, bilakis aile içinde geleneklere dayanan

---

150 Robert Walser, *Jakob von Gunten*, Suhrkamp Verlag, Zürih, 1988, Nachwort des Herausgebers, s.170

151 A.g.e, s.170

152 A.g.e, s.172

arzu onu konumunu terk etmeye iter. Şu ya da bu sınıfla bir dayanışma duygusu değildir, bilakis elit bir bilinç, gurur ve aktivizmdir. Fakat onun gururdan anladığı biraz farklıdır; içinde yaşadığı zamana uygunluktur. Bunu anlaşılır hale getirmek için Walser maskesini aristokrat bir üslup içerisinde biçimlendirmek zorundadır.

Jakob von Gunten, roman türlerinden "Bildungsroman"ın tuhaf bir örneğidir. Bildungsroman, genel anlamda kahramanın psikolojik ve ahlaki gelişimini anlatan eğitici romandır. Alman edebiyatında ise bireyin oluşum dönemi ve sonunda ulaştığı ideal durumu ele alan roman türü olarak tarif edilir. Bildungsroman türü Klasik dönemde Alman edebiyatında büyük bir öneme sahiptir. Bireyin topluma entegrasyon rüyası, kültürel ve sosyal reformunu gerçekleştirme amacı bu türün barındırdığı düşüncelerdir. Walser'in kitabı bunun yeni bir çeşididir. "Salt Alman edebiyatına özgü bir roman türüdür" şeklinde iddialar olsa da tüm dünya edebiyatlarında örneklerine rastlamak mümkündür. İlk ve en önemli örneği Goethe'nin "Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları" adlı romanıdır. Goethe burada "oluşum" kavramını ilk kez Alman edebiyatındaki Klasik dönemde geçerli düşünceler doğrultusunda kullanmış, bununla bireyin toplumla bütünleşmesini, uyum sağlamasını anlatmıştır.

Christopher Middleton, "Jakob'un Son Hayali" adlı yazısında Jakob Benjamenta ile Don Kişot ve Sanço Panço arasında karşılaştırma yapar. Jakob ve Benjamenta'da Don Kişot ile Sanço Panço'nun geri döndüklerini, bu kez kültür sığınmacıları olarak atlarını çöle sürdüklerini iddia eder.[153] Görünen o ki, Walser'in en mükemmel ve en gizemli romanı Jakob von Gunten'dir. Bu romanın ilk bölümünü okuyan kişi Novalis'in "Die Lehrlinge zu Sais" (Sais Çırakları) adlı eserinin ilk bölümündeki muhteşem

[153] A.g.e, s.177

girişin bir benzerini, taklidini okuyormuş hissine kapılabilir.[154]

İlk bakışta güncelerin bir araya getirilerek yazıldığı bir roman gibi görünse de sonraki bölümlerde bunun bir oluşum romanı olduğu açıkça görülür. Jakob, ailesini terk ettikten sonra bilmeye değer şeyleri öğrenmek için uşaklık okuluna giden genç bir adamdır. Walser'in bu romanında bu genç ve yeni gözü açılan kahramanla birlikte tuhaf bir oyun sergilenir. Romanın hemen başında Jakob'un güncesinden satırlar okunur: "*Burada çok az şey öğrenilir.*" (s.7) Okulun hedefi bu mudur, öğrencilere mümkün olduğunca az mı öğretmektir. Diğer yandan öğretmenler Jakob'u "uyuklayan, kendi değil ruhu burada olan öğrenci" diye nitelendirirler. Bilgiye aç beyinler burada her şeyden önce beklemeyi, okul kurallarına tam uymayı ve itaati öğrenirler. En başarılısı, aynı zamanda en canı sıkılanlar ise Jakob'un arkadaşı Kraus gibi mütevazı, göze çarpmayan, silik bir şekilde zamanını güçbela geçiren öğrencilerdir. Onlar, dünyada muhteşem hizmetler verecekleri yerleri, mevkileri, konumları bulmalılar. Jakob, yılmadan azimle bu okulun zor ve anlaşılmaz derslerini dinlemeye ve anlamaya çalışırlar ama bunu tam olarak yapamaz. Aslında bilgiye susamış biri olarak çok daha fazlasını ister. Burada öğrenilecek bir şeyin olmadığını ve buradan bıktığını, hatta tiksindiğini itiraf ettiğinde Jakob ile Bay Benjamenta ile aralarında gizemli bir diyalog başlar. Alman edebiyatının geleneksel oluşum romanının adeta vecize haline gelmiş ilkeleri (dünyayı tanı, kendini tanı ve kendini geliştir!)[155] bu romanda gülünç ve anlamsız bir emir kipine dönüşür. Jakob'un güncesinin ilk kayıtlarında bunun adeta cevabı verilir: "Kendimi gelişti-

[154] Agnés Cardinal, *Widerspruch und kulturelle Paradoxien in Walsers Werk*, Robert Walser, Klaus-Michael Hinz und Thomas Horst, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 2014, s.82

[155] A.g.e, s.83

remiyorum." Okulun sonunda ise Jakob hep kara kara düşünen, hep anlatan, kelimelerle oynayan, gevezenin biridir.

Jakob'un Benjamenta enstitüsündeki deneyimleri aslında onu kendi kimliği konusunda bile kafası karışık olacak kadar güveni sarsılmış bir duruma sokar ve güncesine şu kaydı düşer: "*Benjamenta enstitüsüne geldiğimden beri kendi kendime bile sır olmayı başardım. Artık kalemi bırakıyorum elimden, düşüncelerle yaşamayı da... artık hiçbir şey düşünmek istemiyorum. Tanrı düşüncesiz insanlarla gider. O halde hoşça kal Benjamenta enstitüsü.*" (s.164)

Walser burada oluşum romanının önceden denenmiş bir örneğini ortaya koyar ve kendi çağında klişe haline gelmiş bir geleneğe göre hareket eder. Fakat bu geleneği her seferinde oluşum romanının meydana gelmesi için gereken köklü genel şartları içeren geleneği yok sayar. Bu yüzden Jakob von Gunten okuyucusu, Jakob'un günlüğünde çok çetin bir kariyer hikâyesinden bahsedilip bahsedilmediği ya da çok açık bir şekilde dillendirilmeyen "uykuda yaşananlar" olup olmadığı konusunda karara varamaz. (s.84)

Jakob von Gunten bilgiye susamış insanların öyküsüdür. Bu insanlar son olarak her türlü bilgiden vazgeçmek istediklerini idrak ederler.

SONUÇ

Yaşadığı yıllarda yazdığı eserleri yeterince ilgi görmeyen, dergilere gönderdiği öyküleri çoğunlukla reddedilen, yazdığı şeyler yayınevleri tarafından beğenilmeyip, hatta aşağılayıcı ifadelerle alay edilerek geri gönderilen, maddi sıkıntılarla yıllarca boğuşan, kardeşlerinin maddi ve manevi desteğiyle ayakta durmaya çalışan, buna rağmen üç muhteşem roman yayımlatabilen İsviçre-Alman edebiyatında roman ve öykü yazarı olarak tanınan Robert Walser'e ne yazık ki ölümünden dört yıl sonra Jochen Greven adlı bir doktora öğrencisinin yaptığı "Robert Walser'in Eserlerinde Varoluş, Dünya ve Saf Olma" adlı doktora tezinin oldukça fazla yankı uyandırması sonucu hak ettiği ilgi gösterilmeye başlanmıştır. Germanist, yazar, yayıncı, radyo programcısı ve tercüman olan Greven, Walser'in tanınmasına en büyük katkıyı sağlayan iki kişiden birisidir. Sözü edilen doktora tezi ile onun adını edebiyat dünyasına duyurmuştur. Daha sonra da onun tüm eserlerini yayımlayarak Walser üzerine araştırma yapacak olanlara yol gösterici olmuştur. Kaynağı belli olmayan sesler duyduğunu dile getirince kız kardeşinin tavsiyesi ve kendisinin de onay vermesi sonucunda gittiği Waldau kliniğinde psikiyatr Walter Morgenthaler'in "kapalı bir kliniğe çok acil bir şekilde ihtiyacı var" sözleriyle koyduğu şizofren teşhisiyle tedavi altına alındı. Daha sonra nakledildiği Herisau kliniğinde yalnız geçirdiği toplam 27 yıl boyunca birkaç mektup, günce ve öykünün dışında hiçbir şey yazamamıştır.

Yeni bir yüzyılın başlangıcında Robert Walser'in de benimsediği yeni edebi eğilimler farklı anlatım tarzları ile karakterize edilir. Walser de çağın kültürel eğilim ve sanat yaşamına tanık olur, buna ayak uydurur. Özellikle "Berliner Zeit" denilen 1906 ile 1913 arasındaki sürede yayımlanan romanlarının ilki olan **Tanner Kardeşler**'de anlatıcının çok sayıda araya sıkıştırdığı yan açıklamalar ve öykülerin yanı sıra sanatla ve sanatçıyla ilgili deneyimlerini de aktardığı açıkça görülür. Yazarla sanatçı arasındaki bağı ortaya koyarken Walser sanatçıyı toplumun içine yerleştirmez, bilakis sanatçı toplumun kenarındadır. Bu da zaten yeni yüzyılın sanatçısının genel pozisyonudur. Hayatın gerçeklerinden kaçarlar, başarısızdırlar, günübirlik yaşayan, tasasız, düşüncesiz, savruk, kısaca bohem yaşam süren ressam, şair, yazar ve müzisyen grubudur. Onların hayatı normal vatandaşın hayatından farklı bir taraftadır, adeta onlara yüz çevirmişlerdir.

Tanner Kardeşler içeriği bakımından diğer romanlarıyla kıyaslandığında en geniş biçimde kurgulanmış öyküye sahip eseridir. Bu romanın asıl özelliği; romandaki kişilerin Walser'in gerçek hayatındaki kişilerle büyük ölçüde benzerlik göstermesidir. Romandaki olaylar, Zürih'te başından geçen olaylardaki kişilerden, kardeşlerinden ve arkadaş çevresinden esinlenerek yaratılmıştır. İş çevresinde ve sosyal ilişkilerinde yabancılaşma ve mesafeler koyma eylemlerine karşı çıkan Simon Tanner aslında Walser'in kendi portresidir. Bu otobiyografik romanda Walser sahneye ailesini koyar. Kendi oyun gücünü kullanarak kimliksel elementleri değiştirir ve tekrar geri getirir. Romanın başkişisi Simon'un istikrarsız tavrı Walser'in öz yaşam öyküsüyle örtüşür. Düşüncelerindeki ani değişiklik icraata dökülür ve bunun doğal sonucu olarak da yer değişikliklerine şahit oluruz. Romanda Walser'in kişilerin psikolojilerini ve ruhsal durumlarını

ortaya koyması, romanın otobiyografik özelliklere bürünmesinden uzak tutma çabasının bir göstergesidir. Sonuçta roman kurmaca bir eserdir ve okuyucu bunun kurmaca olduğuna inandırılmalıdır. Fakat buna karşılık okuyucunun gerçek-kurmaca ilişkisi olduğu kanaatine varmasını sağlayan bazı noktalar vardır. Bunların başında, Walser'in kardeşlerini, daha doğrusu onların özelliklerini roman kahramanları üzerinden aktarması gelir. En büyük kardeş Adolf Walser ile en küçük kardeş Fanny istisna olmak üzere Robert Walser tüm kardeşlerini romanda canlandırmıştır. Kardeşleriyle sınırlı kalmayıp babasının da özelliklerini romanda görmek mümkündür. En büyük kardeş Adolf ile Zira romanın başkişisi Simon'un babasının, ailesine olan ilgisizliği ve Walser'in babasının vurdumduymazlığı birebir örtüşmektedir. Simon'un annesi ile Walser'in annesi arasındaki benzerlikler oldukça fazladır. Bu nedenlerden dolayı, "Walser'in yaratıcılığının kaynağının özel yaşantısıdır" şeklindeki tespit yanlış olmayacaktır.

Tanner Kardeşler adlı romanın düzeltilmesi henüz bitmeden yazmaya başladığı **Yardımcı** adlı romanda anlatıcının tutumu ön plana çıkar. Çünkü anlatıcının romanın başkişisi olan Joseph'i onun ayrıntılı anlatımlarından ve "yük arabası" gibi ilginç benzetmeleriyle tanırız. Anlatıcı onun dış görünüşünü aktarmayla başladığı anlatımına iç dünyasıyla devam eder ve iç-dış arasındaki çelişkiyi dillendirir. Joseph'in hem başkaldıran hem de efendisi kendisini için kurban edebilecek derecede vefalı ve itaatkâr kişi olarak karşımıza çıkarır. Walser burada kahramanın iki yönünü harmanlayıp aynı anda veren bir anlatım tarzını seçmiştir. Romanın başkişisi Joseph evsiz ve yurtsuz birisidir. Walser, Tobler ailesinin yanında uşak olarak çalışan Joseph'e sadece romanın başkişisi olma görevini yüklemez, aynı zamanda onu başlangıçtan itibaren içine

girdiği dünyanın hem gözlemcisi hem de yorumcusu olarak karşımıza çıkarır. Yukarıda kule kısmında kaldığı oda da aslında bu amaçla kurgulanmıştır. Kule-oda bu anlamda bir semboldür. Onun gözlemlerinin ve yorumlarının aktarılması romanda hatırı sayılır bir yer işgal eder.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu romanda Walser'in gerçek hayatından izlerin olduğu açıktır. Yaptığımız karşılaştırmalar sonucunda bu benzerliğin üst düzeyde olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumu aşağıdaki tespitlerle örneklendirebiliriz: Walser'in hayattaki işvereni makine teknikeri Karl Dubler'dir. Romanda olduğu gibi Walser Bay Dubler'in yanında çalışmış, parasını alamamış ve 1904 yılında Zürih'e geri dönmüştür. Dubler ismi romanda Tobler, Wädenswil ise Bödenswil olarak değiştirilmiştir. Walser romanın başkişisinin ön ismini değil de soy ismini seçerken bu benzerliğe sadık kalmak istemiş, onun soy ismini gerçek hayatta annesinin kızlık soy ismi olan Marti'yi kullanmıştır. Bunların yanı sıra Walser, 1902 İlkbaharından 1903 Sonbaharına kadar Zürih'teki Spielgasse'de barınmasını sağlayan kadını, romanda Bayan Weiß figürü ile karşımıza çıkarmıştır.

Walser'in üçlemesinin son romanı olan **Jakob von Gunten** bir günlük şeklinde yazılmıştır. Uşaklık okulunda okuyan ve ortak özellikleri yoksulluk olan öğrencilerin okulda başlarından geçen olaylar eleştirrel açıdan ortaya konulmuştur. Walser burada eğitim eleştirisi yapmaktan geri kalmamıştır. Bu eleştiriler kimi zaman anlatıcıların ağzından açık ve net ortaya konulduğu gibi, kimi zaman da satırlar arasında gizli olarak verilmek istenen mesajlar şeklindedir. Eleştirilerden en fazla nasibini alanlar öğretmenlerdir. Onlara yoğun eleştiriler vardır. Eğitim eleştirisi yapıldığında ilk sırayı alanlar ya öğretmenlerdir, ya sistemdir ya da eğitim kurumunun fiziksel şartlarıdır. Bu

romanda Walser ilk sıraya öğretmenleri koymuştur. Onların eğitici yönlerinin zayıf kaldığını, öğretmenlerin otoriter bir baskı sonucu başarılı bir eğitimi gerçekleştirebileceklerinden emin olduklarını fakat bunun asla sonuç vermediğini ve vermeyeceğini ortaya koyma konusunda Walser oldukça başarılıdır.

Walser bu uşaklık okulu eleştirisiyle aslında tam bir dünya eleştirisi ve yaşam eleştirisi yapmıştır. Eleştirilerini şehir ve toplumu işleyerek derinleştirmiştir. Jakob'un rüyalarıyla yumuşak, hafif, fakat aynı zamanda da etkili ve keskin eleştiriler görürüz. Büyük şehir eleştirisi de buna dâhildir. Jakob bu dünyaya mesafelidir. Bir gözlemci olarak büyük şehrin büyüsünü izlerken kendini düşünen açgözlü insanların başarıya ulaşmak için göstermelik nezaketi, sevimliliği kullandıklarından dem vurur. Şehir ve toplum romanda enstitünün karşı dünyası olarak gösterilir. Zira enstitüde fakirlik vardır, alt tabakadan gelen gençler vardır. Walser, enstitüyle, karşı dünyayla, Jakob'un rüyalarıyla dini de duyumsatan bir dünyanın ana hatlarını ortaya koyar. Odak noktasına da hizmeti, hizmetkârı yerleştirir. Walser önceden saptadığı konuları işlemek için Jakob'un hayatını kullanır. Romanda açık ve net değil de örtülü olarak aktarılan dini olaylar aslında romanın başından sonuna kadar hep vardır ve satırlar arasında gizlidir.

İsviçre edebiyatının Avusturya edebiyatı gibi Alp dağları baskısı altında bulunduğundan klostrofobik bir yapıya sahip olduğu söylenir. Bu klostrofobik yapı yazarların ruhuna işlediğinden eserlerde genellikle olumsuz ruh durumu, olumsuz söylem biçimi, şizoit ve şizofren üslup olarak gün yüzüne çıkar. Robert Walser de yaşantısıyla ve yazdıklarıyla büsbütün bu tezi olumlar. Walser'in bedenindeki bitmek bilmeyen enerjiyi neye yorumlamalı-

yız? Bir günlük süre içerisinde çok uzun yürüyüşler yapma ve sınırsız mekânlar gezebilme gücünü ve becerisini neyle açıklamalıyız? Ötelere açılma duygusu, bulunduğu yerde huzursuz olma, dilediği başarıya bir türlü ulaşamama, hayatını istediği çizgiye getirememe, cebindeki çok az para ile geçinme derdi, sekiz kardeş içinde yedincisi olarak bir yer bulma, o yeri koruma ve hiç de kolay olmayan kendini ispatlama çabası, kardeşlerinin erken ölümleri, kız kardeşi Lisa ve Carl Seelig'den başka sırdaş ya da yaren bulamama sıkıntısı, ansızın başlayan gayipten ses duymalar, halüsinasyonlar, kız kardeşinin bile onun çıldırdığına dair duyduğu endişeler Robert Walser'in yıkım sürecinde etkili olmuş gerçekler olarak karşımıza çıkar.

Berlin yıllarında yazdığı romanlar ve çok sayıdaki düzyazıları aracılığıyla Walser'in kendine özgü edebi tarzını, üslubunu ve onun psikolojik tarafını ortaya çıkarmak mümkündür. Çağdaşlarıyla mukayese edildiğinde onların uzağında durduğu şeklinde bir yorum yapılabilir. Onun estetik anlayışı çağın zihniyetine göre daha özensiz ve kayıtsız olarak nitelendirilmiş ve görmezden gelinmiştir.

Walser'in romanlarında olay örgüsünü belirleyen anlatıcılardır ve onların ön planda olması Walser'e özgü bir tarzdır. Olayların sıralaması görülmez. Zaman hiç yoktur. Bundan dolayıdır ki romanlarda anlatıcıların anlattıklarıyla yetinmek zorunda kalan okuyucu kendi hayal dünyasını işin içine katarak adeta anlatıma katkıda bulunur, olayların sınırlarını genişletir. Anlatıcılar, kimi yerde *ben*, kimi yerde *o* olarak hem roman figürü hem de anlatıcı konumundadırlar. Bu durum diğer romanlarına kıyasla Tanner Kardeşler'in başkişisi olan Simon'da çok daha ağırlıklı olarak görülmektedir. Merkezde onlar vardır.

Anlatımlarını eleştirilerle bezemekten geri kalmazlar. Anlatıcıların kendi kendileriyle konuşmalarına romanlarda sıklıkla rastlanır. İç monologlar yoluyla anlatıcılar sanki karşılarında ikinci bir kişi varmış gibi bir izlenim yaratırlar.

Romanlarda kullandığı dil çok karmaşık olmamasına rağmen okuyucu Walser'in şizofren olmasının dilindeki yansımalarına şahit olur. Cümlelerdeki sıklıkla görülen devrik yapı onun anlatımlarındaki parçalı anlatım tarzı bu iddiayı destekler niteliktedir. Ani geriye dönüşler ve yine ani geleceğe yönelik söylemler, olay örgüsünün anlaşılır bir sıra içerisinde verilmediğinin göstergesidir. Bunun yanı sıra anlatıcıların sürekli değişmesi, konumlarının bir anda farklı bir zemine çekilmesi okuyucunun olayları takip etmesi ve kafasında sıraya koyması anlamında sıkıntı yaşamasına neden olur. Anlatıcıların ani değişimleri doğal olarak olayların anlatımında da ani geçişlere sebebiyet verir. Bunlara bir de araya sıkıştırılmış ve orada yer alması pek de gerekli olmayan cümleleri eklediğimizde okuyucunun işinin zorlaştığını dillendirmek yerinde olacaktır. Bir olayın anlatımı sırasında aniden başka bir olaya geçişler sıklıkla görülür.

Büyük bir yazar olacağı iddiasını gerçekleştirmek için 1897'de Zürih sigorta şirketindeki sözleşmesini feshederek Berlin'e giden ve kısa bir süre sonra başarısız olarak geri dönen fakat asla pes etmeyen, bu müthiş mücadelenin sonucunda üç yıl içerisinde başta Franz Kafka ve Hermann Hesse olmak üzere edebiyat çevrelerince övgüye layık bulunan üç harika roman yazan, 1929 yılında yattığı klinikte ölene kadar 27 yıl boyunca kalan ve bundan ötürü üretken olamayan, hayatının her aşaması maddi ve manevi sıkıntılarla dolu olan Robert Walser'in yazdıklarının kendi hayatından izler taşıdığı gerçeği yadsınamaz.

Edebiyat bilimcilerin "kendini yansıtma modern edebiyatın özelliklerinden birisidir" tezinin geçerli olduğunu iddia etmelerini göz önünde bulundurursak Walser'in, yaşadığı dönemi yansıtması açısından gerçekçi olduğunu söylemek isabetli olacaktır.

ROBERT WALSER'İN YAŞAM ÖYKÜSÜ (ZEITTAFEL – VITA – CHRONIK)

1878	doğdu
1884-1892	ilköğretim
1892-1895	Berner Kontonalbank'ın Biel şubesinde üç yıllık eğitim ve çalışma
1894	22.Kasım: Annesinin ölümü
1895	Basel ve Stuttgart'ta büroda yardımcı eleman olarak çalışıyor, oyuncu olmayı deniyor
1896	İsviçre'ye geri dönüş
1897	Kasım ayı sonu: Berlin'e ilk seyahat
1898	İlk öyküleri Bernerbund'un Pazar ekinde yayınlanıyor, Franz Blei ile tanışıyor
1901	Würzburg'a seyahat, orada Max Dauthendey ile tanışma
1902	Şubat ayından Nisan ayına kadar kız Kardeşi Lisa'nın yanında ikamet
1903	Bern'de askerlik
1904	Bern'de askerlik
1904	İlk kitabı Fritz Kochers Aufsätze Insel yayınevi tarafından Leipzig'de yayınlanıyor
1905	Zürih'e geri dönüş
1906	Ocak ayının başında Berlin'e dönüş Geschwister Tanner'i yazmaya başlama

1907	Geschwister Tanner Berlin'de Bruno Cassier yayınevi tarafından yayınlanıyor Der Gehülfe'yi yazıyor
1908	Der Gehülfe Berlin'de Bruno Cassier yayınevi tarafından yayınlanıyor
1909	Jakob von Gunten Berlin'de Bruno Cassier yayınevi tarafından yayınlanıyor
1912	Aufsätze ve Geschichte için hazırlıklar
1913	İsviçre'ye geri dönüyor
1914	9.Şubat: Babası ölüyor, Öyküleri Leipzig'de yayınlanıyor, I.Dünya Savaşı başlıyor ve askere alınıyor Askerlik hizmeti: 5. Ağustos'tan 4.Eylül'e kadar Erlach'ta 21. Eylül'den 13.Ekim'e kadar St. Maurice'de
1915	Kleine Dichtungen yayınlanıyor, Leipzig'e ve Berlin'e seyahat yapıyor
1916	Prosastücke'ler Zürih'te Rascher yayınevi tarafından yayınlanıyor
1917	Der Spaziergang Hueber & Co. yayınevi tarafından yayınlanıyor
1918	Seeland'ı yazıyor, Tobold için hazırlıklar başlıyor

1918	Kardeşi Hermann intihar ediyor,
	Seeland Zürih'te yayınlanıyor
1919	1.Mayıs: Kardeşi Hermann'ın ölümü
1920	Zürih'te Okuma Akşamı etkinliği
1921	Bern'e taşınıyor, Bern Devlet Arşivinde kütüphanecilik yapıyor
1923	Genf'e seyahat
1925	Die Rose yayınlanıyor,
	Der Räuber için hazırlıklar başlıyor
1928	50. Doğum günü
1929	25.Ocak: Waldau kliniğine gönderiliyor
1933	Herisau'daki senatoryuma getiriliyor
	Tanner Kardeşler adlı romanın yeni baskısı Zürih'te Rascher Yayınevi tarafından yapılıyor
1936	Carl Seelig ile gezmeye çıkıyor
1943	28.Eylül: Kardeşi Karl ölüyor
1944	7.Ocak: Kız kardeşi Lisa ölüyor
	Velayeti Car Seelig alıyor
1956	25. Aralık gecesi:
	Yalnız başına gezinti yaparken ölüyor.

KAYNAKÇA

1) BİRİNCİL ESERLER

Der Gehülfe, Suhrkamp Verlag, Zürich, 1988

Der Räuber, Suhrkamp Verlag, Zürich und Frankfurt am Main, 1986

Geschwister Tanner, Suhrkamp, Frankfurt/Main 1990.

Jakob von Gunten, Suhrkamp Verlag, Zürich, 1988

2) İKİNCİL ESERLER

FAYDALANILAN TEZLER

Fulya Algın, Şizofreni Hastalarında Başa Çıkma Tutumlarının Umutsuzluk, İntihar Davranışı ve İçgörü ile İlişkisi, (T.C. Sağlık Bakanlığı Bakırköy Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi 6. Psikiyatri Birimi, Basılmamış Uzmanlık Tezi), İstanbul, 2009

Zennube Şahin Yılmaz, Robert Walser'in Roman Dünyası, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2015

GENEL ESERLER

Adolf Muschg, Öffentlichkeit als Versteck, Leipzig Verlag, 1984

Agnes Cardinal, "Widerspruch und kulturelle Paradoxien in Walser Werk" in: Robert Walser, (herausgegeben von Klaus-Michel Hinz und Thomas Herz), Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1991

Ahmet Sarı, Flanörün Edebi Etiyolojisi ve Dünya Edebiyatında Flanörlük, İçinde: Flanör Düşünce, (Derleyen: Hüseyin Köse), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012

Anne Gabrisch, Robert Walser in Berlin, in: Robert Walser, Klaus-Michael Hinz und Thomas Horst, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1991

Ayşe Kalay, Renkler Arasında Bir Aylak: Henri de Toulouse-Lautrec, İçinde: Flanör Düşünce, (Derleyen: Hüseyin Köse), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012

Bastian Neumann, Balzacs Entwürfe einer Stadtsemiotik, Grin Verlag, Norderstedt, 2009

Carl Seelig, Wanderungen mit Robert Walser, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1990

Catherine Sauwat, Vergessene Weiten, Eine Robert Walser-Biographie, Suhrkamp Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1995

Charles Baudelaire, Modern Hayatın Ressamı, Çev: Ali Berktay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004

Charles Baudelaire, Paris Sıkıntısı, Çev: Tahsin Yücel, Adam Yayınları, İstanbul, 1982

Der Kleine Brockhaus, İkinci Cilt, F.A.Brockhaus, Wiesbaden, 1962

Diana Schilling, Robert Walser, Rowohlt Taschenbuch Verlag, Hamburg, 2007

Duden, Herkunftswörterbuch, Etymologie der deutschen Sprache, Band 7, 2001

Duygu Özsoy, Bir Flâneuseün Portresi: George Sand, İçinde: Flanör Düşünce, (Derleyen: Hüseyin Köse), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012

Elias Canetti, Einige Aufzeichnungenzu Robert Walser, in: Elio Fröhlich und Robert Mächler (Hrsg.), Robert Walser zum Gedenken, Suhrkamp Verlag, Zürch und Frankfurt am Main, 1976

Elizabeth Brock-Sulzer, Friedrich Dürrenmatt, Stationen seines Werkes, Arche Verlag, Zürich, 1970

Ernst Hubacher, Der letzte Poet, Begegnung mit Robert Walser, in: Der Kleine band Nr.314, 106. Jahrgang, 8.7.1955

Esra Yalazan, Zamanın Saf Kırılışları ve Robert Walser, Taraf Gazetesi, 18 Aralık 2011

Franz Kafka, Briefe 1902-1924, Hrsg. v. Max Brod, Frankfurt am Main, 1958

Friedrich Dürrenmatt, Dramaturgisches und Kritisches, Arche Verlag, Zürich, 1972

Gottfried Keller, Der grüne Heinrich, Fischer Bücherei, München, 1961

Hans Rittmannsberger, "Die Diagnose 'Schizophrenie': Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft", Psychiatria Danubina, C. 24, S. 4, Zagreb 2012, s. 408; Marc-Louis Bourgeois, Şizofreni, Çev. İsmail Yerguz, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2008

Hugo Loetscher, Über Adolf Muschg, Der Spiegel, 18.Juli.1966, Nr.30

Hüseyin Köse, Flanör Düşünce, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012

Jochen Greven, Figur am Rande in wechselndem Licht, Informationen und Materialien zur Literatur, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1992

Jochen Greven, "Robert Walser und Christian Morgenstern" Text und Kritik, 19. 3.Auflage, 1978

Jochen Greven (Hrsg), Robert Walser: Die Rose, Mit Einem Nachwort des Herausgebers, Suhrkamp Verlag, Zürih, 1986

Jörg Schäfer, Robert Walser Briefe, Helmut Kossodo Verlag, Genf, 1975

Jürg Amann, Verwirren oder das plötzliche Schweigen des Robert Walsers, Arche Verlag, Zürich-Hamburg, 1993

Karl Wagner, Herr und Knecht, Robert Walsers Roman Der Gehülfe, Wilhelm Braumüller Universitäts-Verlagsbuchhandlung, Wien, 1980

Katharina Kerr, Über Robert Walser, Erster Band, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1978

Katharina Kerr, Über Robert Walser, Zweiter Band, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1979

Kerstin Grafin von Schwerin, Minima Aesthetica, Die Kunst des Verschwindes Robert Walsers mikrographische Entwürfe aus dem Bleistiftgebiet, Peter Lang Verlag, Frankfurt am main, 2001

Marie Maclean, Narrative as Performance-Baudelairean Experiment, London and Nw, Rautledge, 1988

Martin Gregor Dellin, Im Zeitalter Kafkas Essays, Piper Verlag, München-Zürich, 1979

Mathias Seeling, Stadt lesen. Der Blick des Flaneurs, Grin Verlag, Norderstedt, 2008

Max Rychner, Zur europäischen Literatur zwei Weltkriegen, Atlantis Verlag, Zürich, 1943

Mehmet Kemal Arıkan, Şizofeni Anlamak, Şizofrenler ve Yakınları İçin El Kitabı Imge Yayınevi, Ankara, 1998

Michel Butor, Roman Üstüne Denemeler, Çev: Mehmet Rifat, Sema Rifat, Düzlem Yayınları, İstanbul, 1991

M. Orhan Öztürk, Aylin Uluşahin, Ruh Sağlığı ve Bozuklukları I, 11. Baskı, Nobel Tıp Kitapevleri, Ankara 2011

Nicole Pelletier, Walsereien in Prag, zu einigen Gemeinsamkeiten zwischen R.Walser und F.Kafka, in: Robert Walser, Klaus-Michael Hinz und Thomas Horst, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 2014

Nilnur Tandaçgüneş, Kent Kültüründe Modernizm ve Sonrası, İçinde: Flanör Düşünce, (Derleyen: Hüseyin Köse), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012

Oğuz Demiralp, İsviçreli Aylak, kitap-lık aylık edebiyat dergisi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Eylül 2010, Sayı: 141

Pelin Dimdik, Levent Mete'nin 'Şizofreni Müzesi' Romanına Dair Bir İnceleme, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 6, Temmuz-2013

Peter Andre Bloch-Erwin Hubacher (Hrsg), Adolf Muschg, in: Der Schriftsteller in unserer Zeit, Bern, 1972

Peter Bichsel, Robert Walser, Geschwister Tanner-Mit einem Nachwort von Peter Bichsel, Suhrkamp Verlag, Frankfurt, 1990

Peter Husterholz und Andreas Solbach, Schweizerische Literaturgeschichte, Verlag J.B.Metzler, Stuttgart, 2007

Peter Utz, Tanz auf den Rädern. Robert Walsers "Jetztzeitstil", Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1998

Renata Voss, Adolf Muschg, Verlag C.H.Beck, München, 1984

Reto Sorg, Medien der Autorschaft, Wilhelm Fink Verlag, München, 2013

Robert Mächler, Das Leben Robert Walsers – eine dokumentarische Biographie, Suhrkamp Verlag, Hamburg 1976

Ronald David Laing, "Bölünmüş benlik" (The Divided Self), Çev. Ergün Akça, Pinhan yayıncılık, İstanbul, 2012

Schweizerkulturstiftung (Hrsg.), Robert Walser, Pro Helvetia Dossier Literaturim Zytglogge Verlag, Bern, 1986

Selçuk Budak, Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2000

Sezer Erer, Elif Atıcı, "Selçuklu ve Osmanlılarda Müzikle Tedavi Yapılan Hastaneler", Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, Bursa, C. 36, S. 1, 2010

Silvano Arieti, Bir Şizofreni Anlamak, Çev: Aylin Eti, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2008

Theocharis Chr. Kyziridis, "Notes on the History of Schizophrenia", German Journal of Psychiatry, C. 8, S. 3, Gottingen 2005

Tahsin Saraç, Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük, Adam Yayınları, 1989

Werner Morland, Robert Walser in Bern, Verlag Paul Haupt, Bern, 1995

Yıldız Ecevit, İsviçre-Alman Edebiyatı, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1991

"İsviçreli Aylak Bir Yazar Robert Walser" adlı bu kitap, Türkiye'de ilk Robert Walser biyografisi olma özelliğini taşımaktadır. İsviçre-Alman edebiyatının bu önemli yazarı; Max Frisch, Friedrich Dürrenmatt ve Peter Bichsel gibi 20. yüzyıl yazarları ile birlikte Türk okurları arasında tanınsa da onun hayatını ve romanlarını kapsamlı anlatan bir biyografinin eksikliği hissedilmekteydi. Kitap bu eksikliği gidermeyi hedefliyor. Bu kitapta, Walser'in çileli yaşantısının, aile bireylerinin erken ölümlerinin, tiyatro oyuncusu olamayıp yazarlığa yönelmesinin, yazdığı onlarca öykünün ve romanın yayınevleri tarafından beğenilmemesinin, sapkınlığa varan aylaklığının, uzun mesafeleri yürüyerek katetmesinin, taşralı olma sıkıntısı içinde hep büyük şehirlerde yaşama arzusunun, Berlin'de kaldığı üç yıl içinde yazdığı üç romanın tutulmasının, ömrünün son 27 yılını şizofren teşhisiyle kliniklerde geçirmesinin, kısaca sıkıntılarla dolu ömrünün muhasebesi yapılıyor. Sadece Alman edebiyatı ile ilgilenenlerin değil, sosyal bilimlerin her dalıyla uğraşanların kütüphanesinde olması gereken bir kitap.

ISBN 978-605-9706-90-2

www.cizgikitabevi.com
/cizgikitabevi